

MOJA DOTA

NORA VERDE

SADRŽAJ

PRVI DIO	6
1	7
2	13
3	17
4	22
5	25
6	30
7	33
8	39
9	41
10	48
11	56
12	58
13	60
14	62
15	64
16	66
17	69
18	72
19	75
20	77

21	79
22	82
23	84
24	86
25	89
26	92
27	95
28	97
29	99
30	102
31	106
32	112
DRUGI DIO	115
33	116
34	119
35	122
36	124
37	127
38	130
39	132
Glosar	134

Zahvale se pišu na kraju	137
O autorici	139
Impresum	140

Njezin je stid stalno nadmašivao samoga sebe. Mrzila je sebe, mrzila je sve, bježala je od sebe same, htjela je pobjeći od svih, osloboditi se svega.

Marguerite Duras, Brana na Pacifiku

PRVI DIO

To popodne sam dobila prve velike batine od barbe.

Čučala sam uplakana ispod stola u tinelu i, držeći se za koljena, kovala strašan plan: pisat ću i pokazat ću im! Priviđalo mi se oslobođenje koje će iz tog pisanja doći kada jednom budem za sebe mogla reći da sam pisac. Ajme, kako će to biti dobro, govorila sam zaneseno u sebi i maštala.

Ali još je rano, sada sam samo musavo žensko dite koje mater svako lito škarta na škoj i kojemu cilo tilo trese želja za osvetom.

Tek sam na početku svoje pravedničke misije, godina je 1981. Imam sedam godina, na jesen ću krenuti u prvi razred Osnovne škole „Veljko Vlahović“ u Splitu.

* * *

Barba je došao s posla ljut. Baba mi je ispod glasa rekla

„Jidan je, muči.“ Najčešće ga sretne ispred kuće ili na na cesti pa me dođe upozoriti dok još nije ni ušao. Čujem kako psuje na sav glas zato što škripi korta: nismo se sjetile podmazati je, sve mora on sam, oštija! Crven je u licu i znojan, vruće je, malo je prije podneva. Lupa pred sobom u sve što mu se nađe pod nogama, slučajno zapne o babin pitar vrškom cipele i to je opet povod da ispali novi red beštijmi. Ja se trudim skloniti negdje, ali nekako mu se uvijek nađem na putu. Ako me i ne vidi, zove me, dere se i više moje ime, moram se odazvati jer ne odustaje. Izlazim iz tinela na dvor.

„Hodi ovamo. Oli si gluha?“

U ruke mi tutne dvije plastične kese, teške su i skoro mi ispadaju.

„Vazmi ovo i odnesi u turčina. Ala, bržje!“

„Za kurbu gudu, nemoj to razbit“, vikne.

Nosim ih i odlažem u turčin, on hoda za mnom.

„Movi se, va da mi pomožeš oprat se!“ govori, dok mu baba donosi ručnik koji prebacuje preko ramena.

Barba je u nekoliko koraka već na drugom kraju dvora, tamo je u metalnom siću već spremna voda iz gustirne koju mu pomalo točim u dlanove. Nervozno i brzo trlja ruke ogromnim komadom žutog sapuna, moram polagano nalijevati vodu i truditi se da ne izlijem previše. Voda je na otoku skupa, na to me on i baba podsjećaju svaki dan. Umiva se, kapljice prljave vode s njegovog lica prskaju po meni. Gadi mi se to, ali ne smijem pokazati jer će reći da se ope činim ka gospođa gujica!

Odlazim u kuhinju i sjedam za trpezu, na svoje mjesto: drvenu klupu uz zid. Baba je preko puta, on na čelu stola. Nakašlje se glasno dva puta.

Baba donese lonac s orzom i vadi u pijate. Barba opet reži. „Za pasa guca, onega Tinota, ope je osti sve obitilice u vrtlu od hotela i iša ća, imberlanega čovika.“ Prepričava dalje cijeli taj slučaj s rečenim Tinotom i grabi žlicom orzo.

„Vrilo je, osti malo da se ohladi“, kaže mu baba.

„Pusti me, gladan san kako pas“, govori i počinje jesti. Miješam orzo u pijatu i pušem da se brže ohladi. Odjedanput barba stane i podigne žlicu, gleda je.

„Kakova je ovo zlica, ma’?“ govori i gleda u mene. Barba ne voli plitke, nove žlice. Draže su mu stare, iako izlizane, oble su i dublje i u njih više stane kad zahvatiš u pijat. Jedino što nam je takvih ostalo još samo nekoliko i ja često moram izvrnuti cijeli škafet da nađem jednu takvu. On nema vremena jesti plitkim žlicama, uvijek mu je priša. Toliko je toga što još mora napraviti u kući. Mi smo ženske i to ne znamo.

Baba se diže i odlazi prema ladici s beštekom, vadi jednu staru žlicu i pruža mu je.

„Ovu si mi tin stila, sad se ona mora dizat zaradi tebe“, kaže i gurne žlicu prema meni.

„Jadno je teško učinit alavija. Najlagje je listat romane po cili dan i činit gluposti po dvoru.“

To misli na moj pokušaj sađenja cvijeća i bosiljka. Više mi je puta zabranio da se igram s pitarima i zemljom, ali ja to činim da on ne vidi, poslije istresem zemlju nazad u vrtal,

metlicom od pruća pometem tragove zemlje s poda, a prazni pitar gurnem ispod stola u konobi, u mrak gdje stoje kante sa slanim srdelama.

Izgubila sam apetit, prevrćem orzo po tanjuru, grizem fetu kruha i jedva prožvačem pa progutam. Osjetim kako mi neprožvakani zalogaj polako kliz niz grlo i grebe mi kičmu. Najradije bih se digla i otišla.

„Što ne jiš? Oli si opet žerala paštetu i parizer pri obida?“

„Nisan“, kažem i stavim u usta punu žlicu orza koji je još prevruć pa pola zalogaja ispljunem natrag u žlicu. „Ni se još ohladilo“, dodam i pogledam ga.

„Ala, dosta je više govorenja, muči i ji! Nemoj da ti petan jednu!“

Baba me pogleda, vidim kako joj se oči skupljaju. Osjetim kako mi se vrućina penje u glavu.

„Nisan ništa krivo učinila danas, sve san babi pomogla dok je varila orzo, pomela san dvor i odnila kokošama...“ nabrajam i dižem se s trpeze.

„Je, Kuzma moj, sve mi je lipo pomogla...“ potvrdi baba, ali barba je prekine.

„Za pasa guca, sedi kako bog zapovida. Izi to što ti je u pijatu!“

„Neću“, kažem i napravim nekoliko koraka da ga zaobiđem i izađem iz tinela.

Doleti mi pljuska. Baba skoči i primi ga za rukav. „Nelice moja, ala sedi, poslušaj barbu.“

„Neću poslušat!“ viknem joj, ali gledam u njega.

Protrčim između kredence i barbine stolice, hoću doći do korte i pobjeći na cestu pa onda skroz dolje do rive gdje staje trajekt. Ali barba se stvori do mene prije nego stignem do korte. Trese me za ramena. Izvuče kaiš s pasa pa me njime tuče po nogama.

„Jebenti kurbu gudu, tin ćeš meni odgovarat.“ Ruke držim na glavi i preko lica, zvala bih babu upomoć, ali nemam kad, njegove su ruke teške i brze, a kad zamahne kaišem, čini mi se da mi sva koža gori tamo gdje udari, jedva hvatam zrak. Odjednom stane i ja tad ugledam babu iza njega, nešto mu govori. Ne čujem što, u glavi mi šumi kao kad vrtim onaj kolut od radija, dok tražim stanicu.

Barba me ostavlja i odlazi. Cijelo tijelo mi bridi. Baba me hoće zagrliti, ali ja joj bježim.

Odlazim u dnevni boravak i zalupim vratima. Tamo se uvučem ispod stola. Tavaja od stola je malo duža i tu je ugodni polumrak. Sad kad sam sama počinjem plakati. Grcam u suzama i brišem se dlanovima, a onda ih tako mokre tarem o majicu.

* * *

Ako malo podignem glavu – vrhom tjemena tiskam dasku stola i on se skoro nadiže. Već sam prevelika da sjedim ispod stola, ali nekako sam se uvukla, odlučna da tu budem neko vrijeme, koliko god izdržim. Pokušavam smiriti disanje, pronaći najudobniji položaj. U tom je trenutku taj kvadrat prostora ispod drvenog stola u tinelu moja kula i puškarnica. Mjesto u koje može stati samo jedan čovjek, ranjen ali bijesan, sam protiv svih.

Baba dođe sjesti na kauč ispred mene, uzme nešto u ruke i prevrće, priča sama sa sobom. Slušam je tek na pola uha, gledam u njezine crne kožne šlape i mršave noge s mlohavom kožom. Govori poluglasno, niže riječi. Ne zanima me što govori, čula sam to već toliko puta.

Petnaest ili dvadeset godina kasnije znat ću da je ta rijeka riječi njezin način da se nosi sa situacijom. Babin glas mi je čudan, podsjeća me na stare žene koje sam vidjela u jednoj seriji što je prikazuju na televiziji iza Dnevnika, u njoj te žene kao da plaču dok govore. Ali ne plaču za stvarno, samo govore glasom kao da jauču, svaka priča nešto svoje, a opet slično i u isto vrijeme. Kao da razgovaraju s duhovima koje samo one vide. Ne razumijem zašto nikako ne prestaju, brzo mi postane neugodno to slušati i ako sam sama doma. Mučno mi je zato i to babino brojanje na kauču, htjela bih da je sada nema u tinelu, da mogu bit na miru.

U jednom trenutku zašuti i duboko uzdahne. „Hodi ovamo“, zove me i lupka dlanom po otomanu sa svoje desne strane. „Ala, hodi, sedi tun. Češjat ću te po glavi kako najvoliš.“

I dalje se pravim da je ne vidim i ne čujem, koncentriram se na zvuk kazaljke na zidnom satu. Doći ću kad me od čučanja počnu boljeti koljena. Prvo ću otići preko dvora u banj i tamo ću se umiti i popišati. Vratit ću se u tinel, sjest ću pored nje i staviti joj glavu u krilo, a ona će me cijelo popodne maziti. Neće otići oprati suđe, odnijeti ostatke ručka kokošima, ništa od onoga što u to doba dana inače čini. Baba će izvući neke zanimljive priče, koje do tada nisam čula. Pričat će, a ja ću je tu i tamo nešto upitati. U kuću će se pomalo uvući naša stara rutina.

Sutra ću se opet svega sjetiti, nakon što se probudim i po rukama i nogama vidim crvene

fleke od kaiša. Izgledaju kao zrnca pijeska u kojemu trebam vidjeti neki znak, prije nego što valovi u suton pobrišu tragove.

Baba je tog jutra došla iz spize i iz borše izvadila paketić. U njemu je umotana u tanki bijeli papir stajala plastična kutijica s nekom žutom masti. Poslije ručka, u kamari, namazala mi je zacrvenjela mjesta. „Da bržje projdu i da te manje peče.“

* * *

Barba će me idućih dana zaobilaziti, obraćat će mi se samo kada je najnužnije. Neću ga gledati u oči, ne iz straha, osjećaj gađenja prema njemu bit će snažniji od svega što sam do tada osjetila u mom sedam godina dugom životu. Na trpezu će pribor za ručak redovno stavljati baba, ja ću do daljnjega biti oslobođena tog zadatka. Umjesto toga puštat će me da svake večeri, kad vrućina padne, zalijevam vrt tankom crnom gumom. Naučit će me kako da držim gumu nisko ili da je samo pustim pored stabljika pamedora, krastavaca i tikvica, dok se zemlja oko njih ne natopi. S vremenom će me u vrt slati i s plastičnim kajinom u koji ću stavljati zrele plodove koje uberem.

Kad me netko od prolaznika i susjeda vidi kako radim u vrtlu, pravim se da ih ne vidim, udubljeno rujem po gustom lišću stabljike tikvica. Grm je toliko gust da jedva vidim svjetlozelene tikvice koje su taman spremne za branje, još nisu – kako baba kaže – priresle. Naberem koliko god mogu nositi i trčim preko ceste, otvaram laktom kortu i nosim pun kajin u kuhinju.

Sretan sam, ja sam opet dječak koji je učinio pravu stvar – pomogao sam babi. Dobar sam i jak. Bolji od barbe. I pametniji.

* * *

Barbine batine moj su tečaj profesionalne orijentacije, od tog se dana, musava i srdita, kalim u zanimanju osvetnice perom.

Deset godina poslije neće me mučiti dvojbe o odabiru fakulteta, kao mnoge moje vršnjake. Školska knjižnica bit će moj dnevni boravak, dolazit ću u nju svaki dan i dosađivati pitanjima gospođama koje tamo rade. S jednom od njih ću se i sprijateljiti, ona će me pravdati kad

budem bježala sa satova dosadnih stručnih predmeta. Tražit ću knjige o nesretnima i tužnima. Gurat ću ih u torbu uzbuđeno, a ona će me pitati o lektiri koju tih dana čitamo. Nešto ću reći, a nešto prešutjeti. Govorit ću o onome što meni odgovara: o Maksimu Gorkome, romanima Petra Šegedina, dramama Marijana Matkovića, pjesmama Tončija Petrasova Marovića koje ne razumijem, ali čitam ih iznova i iznova, sve dok kroz stihove ne prokopam krivudavi put u neki svijet koji je samo moj i u koji ova familija nikada neće nogom kročiti. Tamo sam sigurna od njih, mislim tada, ali još ne znam koliko griješim.

Hodamo po vrelom asfaltu u splitskoj trajektnoj luci. Potežemo borše. Bole me ramena, ručke plastičnih kesa urezuju mi se u dlanove. Mater trči kupiti kartu na šalter Jadrolinije, ja je čekam vanka. Sjedim na onoj klupi od glatkog kamena, oko mene bagaji što ih je ostavila da čuvam. Gužva je, mater uvijek misli da će nam netko nešto ukrasti, ali nikad nije. Kao da bi imao što, mislim ja, ali ne smijem to reći naglas jer će vikati na mene da nikad ne pazim na svoje stvari i da sam imberlana.

„Lastovo“ stoji zavezan na najdaljem gatu, dolje blizu svjetionika. Izgleda mi kao velika bijela beštija s isplaženim jezikom po kojem uz buku i lupanje ulaze kamioni, cisterne, auti, motori...

Strah me je larme i vike lučkih i brodskih radnika, vozača kamiona. Pokušavam se snaći u tom metežu pa brzo prehodam uske željezne stepenice i hodnike koji vode do palube i salona.

„Pazi na bagaje, uvijek zapamti di smo ih stavili i s vrmena na vrime idi vidit jesu li na mistu“, ponavlja mi mater više puta. Spakirala mi je pune borše spize i ljetne robe. Barbi iz Splita nosim kaštradinu, babi sir, čokoladu i voštane svijeće.

Mater me ljeti na Korčulu uvijek šalje samu, nekoliko dana nakon završetka škole u šestom mjesecu. Ona ostane u Splitu raditi večernje smjene u restoranu. Špica je turističke sezone i može dobiti tek nekoliko slobodnih dana u devetom mjesecu.

Mater zamoli nekog od poznatih Velolučana koji se vraćaju iz Splita da za vrijeme puta malo pogleda na malu. U trajekt uđe sa mnom, da mi pomogne unijeti bagaje koje ne mogu sama nositi. Cijelo vrijeme broji: „Slušaj babu i pomози joj digod, slušaj barbu i nemoj se natezat s njim, peri svoju robu, nemoj trošit pare na brodu.“ Nakon što nekoliko puta sve to opet ponovi, žuri se da izađe iz trajekta, da slučajno ne bi krenuo, a ona ostala unutra.

Volim sjediti na kaučima od smeđe kože u brodskom salonu. Tu se ljeti može vidjeti svakakvog svijeta: stranaca koji govore čudne jezike i na drvene stolove vade hranu koju nikada prije nisam vidjela. Šank u salonu uvijek zauzmu stariji muški, Korčulani koji se iz Splita u svoja mjesta vraćaju poslije kupovanja u gradu ili pregleda kod doktora. Piju kave, zelenožute travarice u malim staklenim čašama ili nagingju iz boca pive. Na sav glas razgovaraju po veloluški, blaski, smokviški, lumbarjanski. Kada sa strane gledaš, izgleda kao da viču ili se svađaju jedan s drugim. Zato stranci za šank dođu polako i kao da se srame, brzo plate i odnesu svoju šalicu s kavom, tetrapak soka ili sendvič.

Šetam po salonu, gledam kroz staklenu vitrinu kraj šanka u sendviče od debelih feta kruha, s pršutom i sirom, umotane u salvete. Hvata me glad iako sam se doma prije puta najela blitve i šnicela. Imam u ruksaku dva sendviča koje mi je mater napravila za put, ali želja za kupovnom spizom iza stakla je jača.

Probam ne misliti na to pa se iz salona penjem na palubu. Gore na metalnim klupama sjedi zanimljiva ekipa, čini mi se da s ovima u salonu nemaju nikakve veze. Najviše je mladih kampera, uglavnom Talijana, Engleza i Nijemaca koji leže na svojim šugamanima, s kasetofonima iz kojih se čuje neka čudna muzika. Puše i piju pića iz šarenih konzervi, takvih kod nas nema za kupiti.

Sjednem na neko slobodno mjesto, blizu njih. Brzo izvučem svoj roman koji mi služi samo da preko njega mogu špijunirati. Pročitam po dvije-tri stranice Zagora ili Martija Misterije i opet škicam oko sebe i guštam kao da gledam najzanimljiviji film. Ja bih da me sad nešto pitaju. Imam osam godina i znam samo dvije-tri riječi engleskog, ali računam da mogu mahati rukama da se sporazumijemo. Previše sam sramežljiva da prva započnem priču pa uvijek na kraju ostanem sjediti šuteći. Nekad me koja od cura s čupavim pletenicama i u ispranim visokim crnim patikama počne gledati, kao da kuži što radim. Nakon toga čujem njihov smijeh. Ja uvijek mislim da se smiju meni i mojim bezveznim žutim bermudama, frizuri na princa Valianta i crvenim plastičnim sandalama iz Jugoplastike. Od srama se maknem dalje od njih, tamo uz ogradu gdje stoje drugi putnici i gledaju u bijele pruge od pjene što ih trajekt ostavlja iza sebe.

S ruksakom na ramenu sjednem na veliki željezni sanduk obojen u zeleno u kojemu stoje pojasevi za spašavanje. Gledam u more i obrise otoka u daljini. Sunce blješti, valovi se ježe kao da su krijeste od kokota, onog jednog u babinom kokošinjcju koji me više puta ugrizao.

Sklopim oči i mislim o tome kakvi će biti mjeseci preda mnom, što ću novoga doživjeti. Toplo mi je i lijepo, izgubim se i na trenutak zaspim.

Probudi me spuštanje željezne rampe na rivu u Hvaru i dovikivanje putnika koji izlaze i ulaze. Gledam kako se iskrcavaju auti i cisterne i kako se tresu skale za izlazak putnika na boku. Nekad u Hvaru izađe više od pola broda pa mi se čini da prema Korčuli i Lastovu plovimo lakši i brži. Do Vele Luke su još dva sata plovidbe, a stolice na palubi su ispražnjene. Legnem negdje gdje ima najviše mjesta, pod glavu stavim ruksak, ispružim se i konačno se za stvarno bacim na čitanje dogodovština Martija Misterije i njegovog pomagača Jave. Sama sam i nitko me ništa ne pita. Voljela bih da brod vozi cijeli dan i noć, da u Luku dođemo tek sutra.

Kad roman pročitam do kraja, učinim još koji đir po trajektu. Karte za trešetu i briškulu se spremaju, šank se pomalo prazni. U daljini se još sasvim sitan vidi otočić Proizd – to znači da za manje od pola sata stižemo.

Odjedanput svi počinju tražiti svoje stvari, familije se skupljaju oko bagaja, čujem kako govore o tome što će spremati za večeru kad dođu doma. Stranci izlaze na palubu i slikavaju. Ulazak u lušku valu je dug, nikako doć. S lijeve i desne strane promiču osamljene plaže i gusta borova šuma. I ja stojim tamo na ogradi s razgaljenim Nijemcima i Talijanima. Učini mi se kao da sve to vidim prvi put.

Otočani se svađaju tko će među prvima izaći iz broda na rivu. Stariji muški žele uvijek biti prvi, na kraju i budu, ja radije čekam da svi krenu prije mene. Sjedim sama na kauču u praznom salonu i gledam tu kolonu što se nabire i rasteže kao da je harmonika. Kad pomalo svi izađu, stanem zadnja u red. Uzmem borše i kese koje mogu nositi i izlazim kroz garažu. Stajem na prste da vidim babinu glavu pred trajektom. Eno je! Čeka me par koraka od rampe, ide mi u susret. Bacim joj se u zagrljaj i odmah osjetim kako joj traversa vonja na mišancu i baštinu, čuje se i starinski sapun za pranje robe koji većini djece smrdi, ali meni je nekako baš fin. Baba me odmah pita kakvo je bilo more i je li puno ljuljalo, zna da mi nekad bude muka od vožnje trajektom. Onda odem u garažu po ostale bagaje koje nisam mogla donijeti isprve. Raspodijelimo ih i krenemo.

Baba hoda kao kaubojka, baca desnu nogu prema vani, kao da joj je lijeva kraća. Hodamo brzo preko rive, da sretnemo što manje poznatih, tako ćemo prije doći doma.

„Homo ća brzo, homo ća“, požuruje me. Naša kuća je u kvartu koji se zove Mrki rat i nalazi

se na vrhu strme uzbrdice, s koje se najbolje vidi cijela vala. Putem brbljamo o svemu živome, kao dvije stare prijateljice koje se nisu vidjele godinama. U uskim štrutama svakih par metara ukaže se netko tko nas pozdravi i onda kaže: „Došla nan je mala Splijka.“ Kad navečer dođe brod, to je u mjestu uvijek događaj koji se posebno prati, gleda se koliko je došlo svijeta, računa se koliko je naših, koliko stranaca. Lučani su na rivi prije nego što zasniva sirena od trajekta. Već kad brod zaokrene kraj Proizda izlaze vani kao slučajno učiniti đir, a neki se s Mrkog rata spuštaju sve dolje na rivu. Oni koji su previše lijeni situaciju prate s prozora ili teraca.

„Johi meni, što je ovi svit kuriozan“, čudi se baba. Ona ide pred trajekt samo ako čeka koga svoga ili ako treba preuzeti neki paket. „Iman svoga posla za fatigat, što ću hodit doli i činit monade prid vaporom“, govori i vrti glavom.

Stižemo pred kuću, otvaramo staru zelenu kortu i ja znam da moje lito tek sad počinje.

Baba je moje najdraže društvo. Govori mi da se idem igrati s djecom iz naše ulice i rođacima koji su mojih godina, ali svi oni mi brzo dosade. Između igre graničara i kukala, razmjene sličica i druženja s babom skoro uvijek biram babu. Ona je puna zanimljivih priča, a velolučka djeca su prema meni divlja i čudna. Moj govor ih podsjeća na to da nisam prava Luška. Doma su od svojih čuli da sam ja mala od one ženske koja živi u Splitu i koja se rastavila od muža. Kad se igramo na graničara, loptom me gađaju iz sve snage, u igri na kukalo koriste svaku priliku da me namame u nečiju staru staju, punu napoja za prasce ili mi u majicu ubace žohara jer znaju da sam gadljiva.

Odrasli Velolučani od malih nogu ih uče da je naše misto najlipše na škoju, naša spiza najzdravija, naše more u valama najčišće, naše maslinovo uje najboje i tako po redu. Svi u mistu vjeruju u ove stvari, pa čak i baba. Pitam je jesmo li stvarno mi u Luci najbolji i naše sve najbolje. Onda se baba zamisli i počne pričati o tome kako je to blizu istini, ali da nije skroz, jer naši su judi takovi, vole svoje, a vanka škoja nisu puno bili i ne znaju za tuje.

* * *

Tako sam babin prirepak, ali njoj to ne smeta. Otkada je dida naglo umro od sunčanice, baba je ostala skoro sama. Djeca su joj rasuta po svijetu, mlađi sin u Australiji, moja mater u Splitu, a najstariji sin razapet između svojeg posla u velolučkom hotelu i obitelji s kojom živi u Smokvici, malom mjestu u unutrašnjosti otoka.

Baba i ja po cijele dane pričamo. Stalno je zapitkujem o svemu, a nekada je molim i da mi neke priče kaže isponova. Priča mi o našoj familiji. „Mi Padretovići smo uvijek bili težaci. Niki su od starine naslidili i zemju i brod, mi ne.“

U mistu je puno ribara koji imaju svoje kočarice i ribarske brodove. Ribu prodaju restoranima i na peškariji. Neki na katovima svojih kuća uređuju sobe za iznajmljivanje turistima. Svake zime, iza Božića i Nove godine, dvorišta kuća su puna šodera, pijeska i

cementa. Nadograđuju se katovi na kućama, pregrađuju sobe, a bušilice zuje sa svih strana. U našoj niskoj kamenoj jednokatnici nema mjesta za iznajmljivanje, a babi tako nešto ne pada na pamet.

„Što će mi po kući hodit tuji svit. Ne va bit guloz za soldima!“ govori baba.

Padretovići bi ostali sirotinja da oba moja ujaka nisu otišla u Australiju. Prvi je otišao babin stariji sin, a brzo nakon njega i mlađi. Moja mater je kao najmlađe dijete ostala doma, da može babi pomoći u baštini. Kad je završila srednju školu, zaposlila se u hotelu kao konobarica.

Jednom mjesečno stižu pisma, gusto ispisana na kockastom trgovačkom papiru, presavijenom na četvorine u kojima baba nalazi po nekoliko novčanica australskih dolara. Sprema ih na sigurno, skoro uvijek u ormar, među uredno ispeglanu posteljinu.

Baba živi skromno, od male didine penzije i prodaje ulja i vina. U godinama kada masline i loza dobro rode zaradi se i neki višak koji ona stavlja na stranu i štedi. U samoposluzi u mjestu kupuje samo osnovne stvari za život i nekada komad mesa u mesnici. Sve drugo ima u svom vrtu i u baštini: krumpire, jaja od svojih kokoši, zelenje, maslinovo ulje, fažol, sočivo, pšenicu, suho grožđe i smokve. Zato baba sve svoje poslove organizira oko radova u baštini, a prošlost i godine iza sebe pamti po velikim sušama i bolestima koje su napadale vinograde, masline i verduru. Kada mi priča o nekom događaju otprije deset ili više godina, kaže: „To ti je bilo one godine kad nam je loza u Kalima sva propala od dažja“ ili „One setemane kad su mi črvi izili cilu biž u Hoćaglavici.“

Osim nekoliko kokoši, jednog pijevca i magarice Šokice, baba ne drži drugo blago. Šokica i baba posebno su vezane. Bez magarice babi bi bilo teško odlaziti u polje, na nju u bisage i vrećice naprti alat, sjeme, gnojivo, vodu i kuhane marende za sebe ili nas dvije.

* * *

Ljeti se u polje kreće rano, da se stignemo vratiti dok ne počne najveća vrućina. Baba je na nogama već u zoru, da bi stigla nahraniti kokoši, zaliti vrt i spremiti sve što nam treba za baštinu. Mene pušta da spavam sve do zadnjeg časa. „Ćerce moja, va ti se dignut ako ćeš poč s menun“, kaže već drugi put pa se teškom mukom izvučem iz kreveta i krmeljava krenem tražiti svoju opremu, bez koje moj odlazak u polje nema smisla.

Obavezno nosim stari slamnati klobuk sa širokim obodom što ga je u polje, dok je bio živ, nosio dida, dječji opasač s pištoljem na plastične crvene metke s malo baruta, a negdje sam nabavila i šerifsku zvijezdu s pribadačom koju zataknem na majicu. Baba mi da svoje stare crne cipele s debelim đonom za polje i ja sam spremna.

Izlazimo u svježe jutro, a ja odmah moljakam babu da mi dozvoli da dio puta jašem Šokicu. Ona je opaše starim drvenim sedlom preko kojega prebaci staru sivu deku, za koju govori da je još iz El Shatta.

Obožavam jahati na Šokici iako ona prema baštini ide polagano i lijeno. To mi je bezveze, za pravo jahanje kroz preriju treba malo bržeg kasa. Šokica je u vrijeme moje šerifske službe već u poznim magarećim godinama. Stara dama ne može udovoljiti mojim željama i zato je nekada, dok baba ne gleda, šibom lupim u slabine da požuri. Poskoči i jaše nekoliko metara i onda se opet uspori, kao da se ništa nije dogodilo.

Kada stignemo u baštinu, baba najprije raspri Šokicu pred kutišćem. Otključa i unutra unese spizu koju smo donijele u potčićima, sjeme, gnojivo od kokoši i sve što joj treba tog dana za rad. Tu kućicu sagradili su dida i njegova svojta od najboljih i najvećih komada kamenja koje su mogli naći na otoku. Služi za držanje alata, odmor, marendu, sklanjanje od kiše i nevere, a prije, dok se u polju radilo i više, u njoj se i spavalo. Unutra je pro hladno, ugodno i polumračno jer nema struje pa drvena vrata stalno stoje otvorena, da bi ušlo malo svitla. Ima čak i teracu pred kojom su u zemlju usađeni veliki okruglasti kameni za sjedenje, a na najveći je položena glatka kamena ploča koja služi za trpezu.

Baba se odmah baca na posao. Mene ostavlja u kutišću ili bliže sebi. Ležim u hladu na mekanoj suhoj travi preko koje je ona prebacila komad platna i čitam ili samo zatvorim oči i slušam cvrčke kako po cijelo jutro ili popodne pjevaju u zboru. Kada se zasitim izležavanja, napijem se vode iz plastične boce koju smo sklonili u kuću i izađem u šetnju i istraživanje. S klobukom na glavi, verem se po suhozidima, preskačem prepreke i istražujem teren.

Ja sam rendžer s Divljeg zapada koji traži odbjegle pljačkaše diližanse. Od babe sam izmolila malo konopa koji namotam da mi služi kao laso. Uživim se u ulogu pa se koji put kamenje pod mojim nogama pomakne i odroni, okliznem se na suhozidu, ali se u posljednji čas uspijem održati na nogama.

Život u velolučkoj preriji svladavam svake godine sve bolje, baba je zbog toga ponosna na mene. Hodanje po suhozidima Velolučani smatraju nekom svojom posebnom disciplinom

koju ne može svladati bilo tko. Kako znati na koji kamen valja stati, naučila sam od babe, hodajući iza nje i polagano zaobilazeći kamenje koje nije stabilno.

„Uvik gledaj isprid sebe, ne hodi kako imberlana, s nosun podoblake“, govori mi kad vidi da sam se previše zanjela zureći oko sebe, u neko stablo masline ili životinju.

Ne tjera me da s njom radim u polju. Samo nekad me malo zaposli: pošalje me u kutište da joj donesem neko sjeme, obitilicu ili bocu vode. Ako sam uporna i tražim da joj pomazem, da mi mali mašklin da s njim pomalo kopam i rahlim zemlju. Vrijeme u baštini baba koristi da očisti korov ispod maslina. Golim rukama krči teren obrastao u korov koji vadi s korijenjem. U kecelju probire mišancu od divljih trava koju ćemo tog dana spremati za večeru. „Mišanca je lik koji čisti krv i cilo tilo“, govori baba. Blago gorkasto zelje s krumpirima jedemo skoro svake večeri, kad god mu je stajun. Baba mi priča da su se na škoju generacije odgojile na mišanci i slanim srdelama. Za razliku od mojih rođaka, ja mišancu tamanim bez pogovora i nikad je ne ostavljam na pijatu.

Oko podneva, čim sunce postane prejako, baba nas počinje spremati za doma. Šokici na sedlo s lijeve i desne strane natovari vreće pune mlade biži, boba i slanutka. Magarica se ljulja pod teretom pa je na povratku ne mogu jahati.

Na puteljcima između suhozida i kroz polja srećemo druge mještane i svojtu, ali s njima progovorimo samo par riječi. Baba ne ulazi rado u malomišćanska ogovaranja pa takve ljude i razgovore spretno izbjegava.

„Franice moja, va nan poč doma, parićat obid“, kaže baba čim shvati da je netko pokušava uvući u trač. „Nikad se nemoj mišat u tuje stvari, dite moje, i svako će te ondar poštovat“, govori mi.

Baba je u svojim šezdesetima, ali ima polet i žveltost mlade cure pa, čim na nekoj parceli uz cestu vidi stablo nešpule, tutne mi u ruke uzde od Šokice i uspenje se na suhozid. Bira zrele narančaste nešpule, a oči joj se sjaje. Luduje za voćem svih vrsta, a najviše za onim koje je ponuđeno besplatno, na stablima uz cestu ili na nekoj zabačenoj parceli.

„Viš kako ovi čigova je parcela nikad ode ne dohodu, sva im je zemja zaresla u drač“, pokušava se opravdati gledajući oko sebe i jedući netom ubrane nešpule. Ja voće ne volim, baba se pati oko toga i uporno me nagovara da probam. „Ludo jedno dite, ma hodi ovamo“, doziva me da priđem bliže i iz svoje ruke mi nutka najbolje nešpule. Uzmeh ih, malo kotrljam po dlanu, a onda bacim u neku ogradu, dok ona ne gleda.

Na putu doma baba zapjeva svoju najdražu pjesmu „Maistrale, moj prolitni hlade“, „Zaspalo je siročće“ ili neku od starih partizanskih. Na glasu je kao jedna od najboljih pjevačica u cijeloj Luci. Najdraže joj je zapjevati dok se vraćamo iz baštine ili dok radi u polju. U trenutku ustane iz čučnja, nasloni se na dršku od maškline i pusti glas visoko da odjekne cijelo polje.

Zamišljam da su tu sada s nama u baštini svi moji prijatelji iz škole i iz ulice, njihovi roditelji, babe i dide i još puno drugih koji ne znamo. Svi zajedno sa mnom slušaju moju babu kako pjeva i plješću joj. Sad se i ja imam čime pohvaliti.

Koji put začujemo još jedan glas sa susjednog polja. To je neki babin znanac koji ju je čuo kako pjeva pa je počeo i on.

„Uvik san volila kantat, još otka san bila jadno mala“, govori mi.

Prije Drugog svjetskog rata, dok je bila cura, baba je pjevala u velolučkom pjevačkom društvu. Na mjesnoj fešti čuo ju je voditelj jednog splitskog zbora i ostao paf. Pohvalio ju je i pitao bi li htjela školovati glas u pravoj školi. Bilo joj je drago, sva se zacrvenjela, ali mu je odmah dala do znanja da o tome mora razgovarati s njenim roditeljima. Baba je imala četiri mlađe sestre i trojicu braće i, kada je taj čovjek došao k njima u kuću i ponovio prijedlog, oni su mu se pristojno zahvalili i odbili.

„Sićan se da mater ni rekla ništa, gledala je u trpezu, a otac se cili smota, popi guc bevande i reka mu da ne može jerbo da imamo puno baščine i da va da svi fatigamo. Bilo mi je jadno ža. U nike dane još se tega spominjen.“

Tako je babina pjevačka karijera završila i prije nego što je počela.

Uz babu stidljivo, malo-pomalo, počinjem pjevati i ja. Pjevam tiho i pratim njen glas.

„Imaš dobro grlo na me“, hvali me. Onda se pustim, pa probam glasnije, zatvorenih očiju. Ne prestajemo cijelim putem, već zaboravim na to koliko je Šokica spora, da nisam pravi kauboj, kao što ni ona nije pravi konj. Pjevamo sve do prvih kuća.

„Sutra ću svarit menestru od sočiva“, kaže navečer baba i ode u špajizu.

Par minuta poslije vrati se s vrećicama od jute u kojima su šenica, sikirica, fažol, slanutak, suhi bob, orzo... Sočivo stavi u hladnu vodu, i svako posebno, a kako nemamo toliko terina, onda neke stavi samo u duboke pijate. Poreda ih jednu kraj druge ispod kredence i onda idemo leći.

Sretna sam što ćemo sutra obidovat sočivo. Volim pod jezikom osjetiti mekani plod slanutka i njegovu ljepljivu kožicu. On mi je u menestri najdraži jer je najnježniji i najukusniji. Šenica je najtvrdja, meljem je zubima da je što bolje prožvačem. Svaki put kažem babi da bi mi bilo drago da je nema u sočivu, ali ipak je ne odvajam iz pijata. Znam da bi se baba na mene naljutila jer mi se čini da ona baš nju najviše voli. Tu šenicu ona zove sveta Jela, posadi je svake godine na našoj najbližoj baštini, na Hoćaglavici.

„Šenicu va stavit u spomen na svetu Barbaru, mučenicu“, govori i počinje pričati legendu o svetoj Barbari koja se žrtvovala za Isusa Krista i koja nam svima pomaže u nevolji.

„Od groma, velikega dažja i nevrimenta... I za lipo počat va molit svetu Barbaru. Jan bi volila da, kad mi dojde moja ura, da grin u snu, da se ne mučin kako se nikemu svitu trefi pa ih grubo boli i svojta mora kolo njih sve parićavat.“

Baba uzdahne kad ovo kaže, a ja joj dođem bliže i držim je za traversu dok radi oko špahera, mokra je od vode jer je brisala ruke o nju. Znam da baba neće još umrijeti iako često o tome govori. Ona je još mlada, nije kao neke babe iz mista koje jedva sjede na bančićima ispred kuća, ne mogu hodati bez štapa, a spizu im svaki dan nosi svojta u tećicama.

„Santa Barbara, San Simon, libere ne de sto ton, de sto ton, de sta saeta, Santa Barbara benedeta.“ Meni je to čudno jer ništa ne razumijem, čini mi se kao da smo u crkvi, a ne u kuhinji.

Baba sočivo kuha jednom tjedno. Tako je naučila od svoje matere, ona od svoje i tako

generacijama unatrag. Baba kaže da „va jist menestru od sočiva baren jednon na dvi setemane jerbo je to zdravo, kusno, čini lipo za štumik i cili život“.

Kad se sutra ujutro probudim i marendam, penjem se preko drvenog banka na stol i gledam sočivo u terini. Svaki put se čudim kako je preko noći zrnje popilo svu vodu i nabubrilo, kao da je svako zrno noseće i skoro će se rasprsnuti i roditi. Veliki plavi lonac u kojemu baba sprema sočivo po sredini ima tri bijele tanke crte koje su se od pranja ostrugale.

Baba sočivo stavi kuhati rano, već prije deset sati. Cijelo se jutro i rano popodne miris širi po kuhinji, tinelu i dvoru, gdje se ja igram dok ona obavlja svoje poslove i pazi na ručak.

U neko doba dobijem i ja svoj zadatak.

„Mala, hodi na put i u tete Mandaline uberi mi dva lipa, velika lista lovora. Ho ća!“

Istrčim na dvor, otvorim kortu i bacim se na grm lovora naše susjede i babine velike prijateljice. Razgrćem ga i tražim točno takva dva lista da baba bude zadovoljna.

„Pazi kad budeš varila manistru od sočiva da uvijek staviš malo lovora za jedno uru od vrimena kad se počne varit. Lovor je puno lip i učinit će ti da jadno ne sparavaš.“

Baba mi govori kako se što kuha. Otkriva mi male trikove koji su važni da bi neko jelo dobro ispalo i bilo skuhanu kako bog zapovida. Ja ne slušam baš uvijek dobro što mi govori, moja je pažnja na nekim drugim stvarima: na zapletima i junacima romana Zanea Greya koje gutam kao luda, posterima pjevača iz Brava za koji štedim džeparac i svaki ga mjesec kupujem na mjesnom kiosku.

Negdje u pola kuhanja sočiva baba na velikoj drvenoj dasci izreže veliku fetu domaće pancete i oštrim je nožem usitni s malo petrusimena i luka. Reže skroz sitno i precizno, na kraju sve skupa izgleda kao neka roza kaša koja me podsjeća na rastopljenu smjesu pjenastih bombona što ih u rinfuzi prodaju na fešti svetog Duje na rivi u Splitu. To se zove „pešt“ i stavlja se u sočivo da mu da malo slanoće i da se ova siromaška spiza bez mesa bar malo očuti po panceti.

Sočivo se kuha pomalo. Nikad ga dočekat, a marendala sam još u devet.

„Baba, gladna san, kaćemo više jist?“ grintam već malo prije podneva.

„Jist ćemo kad bude parićano, namaži malo masla i izi“, odgovori mi i nastavi krpiti

kuhinjske krpe ili raditi neki drugi posao. Uzmem fetu kruha i namažem na nju malo masla, tako zavaram glad.

Kad je menestra konačno gotova, baba ugasi plinski špaher, a ja hodam oko nje kao gladna otočka mačka.

„Što mi se vrtiš kolo nogu, hodi tamo, ovo sad malo va počinut.“

Pokušavam ubiti to vrijeme postavljajući na stol ono malo pribora i pijata što imamo, a onda sjednem na drvenu klupu uz zid. Baba donese teću i stavi je na sred stola, poklopljenu. Dok ona ne gleda, pokušam dotaknuti vrškom prsta teću, da vidim koliko je vruća.

„Ne tiči to! Opećeš se!“ vikne baba na mene i doda: „Budi ustrpjena u životu, ćerco.“

Sjedimo za trpezom i čekamo da s posla dođe barba, skine radnu odjeću, opere ruke i sjedne s nama. Crkveno zvono dolje u mjestu odbilo je jedan put. Kad dođe, barba po vonju iz dvora zna što je za ručak, ali uvijek kaže kao da se čudi: „Varila si sočivo, a, ma’? Neka si.“

Baba najprije u tanjur vadi njemu, onda meni i tek na kraju sebi. Jedemo u tišini, menestra je još vruća, pušemo u žlice. Ona zadovoljno kaže: „Johi meni lipega sočiva!“ Barba šuti. Ja znam da on samo glumi da mu je sočivo jako fino, vidim to po tome što jede jako sporo i svako malo pruža ruku da uzme još jednu fetu kruha. Meni je to još i draže jer znam da će ostati više za mene i da ću moći vaditi i po tri puta u duboki pijat.

„A, ma’? Što si ovoliko ovega svarila? Ko će ovo izist?“ govori barba gledajući još uvijek punu teću na trpezi.

„Odniću malo Jakici, malo sestrama, Mandalini, izišće mala... Znaš da to može stat priko dva-tri dana u frižideru. Što se ne izi, daću kokošama.“

„Ala, dobro je unda“, kaže i učini bevandu.

Volim igrati na balun s muškima mojih godina. Nakon što popodne počinemo, ja se izvučem iz kamare, napijem se vode na špini u dvoru i gledam po Ratu jesu li već izašli s balunom.

Branka nije prava, stavili smo dva kamena na ledinu iza kuće od maloga Markota, tamo igramo cijelu večer, sve dok nas babe i matere ne zazovu na večeru. Jedina sam ženska koja igra s njima, sve druge se drže svojih igara na laštik ili s lutkama. Meni je to dosadno i glupo. Ne znam onako dobro dizati noge i skakati preko laštika kao one. Lipše je šutirati balun, trčati, pucati na gol, braniti. Ja najviše volim biti golman, iako me jako zaboli kad mi balun udre u glavu i ruke. Trčim, bacam se na sve strane, srce mi lupa. Dobra sam u tome, muški s kojima igram mi to ne kažu, ali ja to vidim kad im obranim gol ili penal. Ovi što igraju protiv nas naprave facu, a moji viču „oleole“. Skoro uvijek se bacim na pravu stranu, nije mi lako dati gol. Na televiziji baš tih dana daju Svjetsko prvenstvo u Meksiku. Vidila sam kako golmani brane tako da dignu oba lakta i šake stave preko face, da odbiju balun. Par dana iza toga probala sam tako i uspilo mi je! Jedan mali, zovu ga Peča, a zove se zapravo Toni, on mi je najdraži od svih, uvijek hoće da igram za njegovu ekipu. Ima žutu kosu, malo dužu, stariji je od mene dvije godine i onako je smištan. Kad ja dobro obranim, on se sav sritan zatrči prema meni i onda me udre po ramenu.

Otkad on igra s nama, ja sve bolje branim. Nije me strah izletiti pred onoga koji puca i zgrabit balun s obje ruke.

Želim biti pravi golman. Dok je barba na selu, uzela sam rukavice s kojima ide u baščinu i pila drva. Ogromne su i krute, jedva sam ih navukla na ruke, ali dobro mi služe: stavim ih i onda ne osjećam toliko ono žarenje kad me pogodi balun.

Baba svako malo dolazi vidjeti kako igramo. Stoji podalje, kao da se boji baluna, stavi ruke na bokove, gleda kako ja trčim i branim i kako Peča više sav sretan što sam obranila.

„Jadno si se oznojila, hodi ovamo. Čapaćeš na grlo, pa ćeš mi cijelu noć kašljati“, viče, ali ja je ne slušam. Igram dalje, sve dok se jako ne umorim i cila se ne zacrvenim.

Kad dođem doma u dvor, jako sam žedna i hoću se napit vode, ali mi baba ne da. To mi je najgore.

„Umriću od žeđi, daj mi se napit!“

„Ala što si me se dojala, hodi se otari od znoja i obuci suhu robu, posli ćeš pit. Zaludila si na ti balun.“

Baba ne voli balun, govori da je to za muške kojima ni potriba ništa činit po kući i baštini.

„Oli ti je drag oni mali?“ pita me kasnije. Sjedimo u kuhinji, ona začinja zelje za večeru, prstima grabi krupnu sol i razbacuje je po terini.

„Koji mali?“ pravim se blesava.

„Oni žuti.“

„A on... ne znam.“

Baba obriše ruke o traversu i stavi terinu za zeljem na trpezu.

„Ni potriba da te je sram, to ni kako kad smo mi bili dica, danaske je drugačije.“

„A kako je bilo tad?“

„Bilo je drugačije. Ritko smo se igrali zajedno muški i ženski, a kad smo bili vaših godišć, već smo puno fatigali u bašćinu, niko kolo blaga, drugi kolo kuće. Posli se to malo prominilo kad je tvoja mater bila mlada, a sad je ništo skroz drugo. Dica više ne fatigaju, igraju se, frajaju po cile dane. E, da je meni bilo.“ Baba uvijek to kaže kad govori o vremenu kad je bila mlada.

„Ala, gremo izist ovo dok je toplo.“ Navalim na zelje i hladne frigane bukve od obida, balun me ogladnio.

* * *

„Va se moć snaći i bez muškega u životu, moja ćerce“, kaže baba kad smo izili. „Kad ga vazmu u vojsku, kad je bolestan. Digod će počat s drugon ženskon, potuć se, završit u pržun, uvik je ništo. Moj je, bogu fala, bi dobar kako kruh.“

Molim babu da mi donese didine slike kad je bio mlad. Gledala sam ih već sto puta, ali uvijek mi je drago opet. Ide u kamaru i vrati se s kartonskom kutijom.

Na jednoj slici je dida s puno muških, svi drže puške. Obučeni su u neke čudne gaće, koje ne izgledaju kao gaće od uniforme. Pitam babu zašto su svi na slici namrgođeni.

„A, moja ćerice, to je bilo jadno grubo vrime. Ni in bilo do smija i fraja.“

Pokušavam to zamisliti onako kako sam vidila u partizanskim filmovima na televiziji: muški stupaju u koloni, pa pucaju i padaju, sjede u rovu ili u krugu oko vatre, pjevaju i zezaju se. Na filmu je sve to nekako dobro, kao da su na izletu. Kad nekoga ubiju, ne vidi se puno krvi i to grubo brzo prođe, posli toga su opet svi veseli. Jedino su Nijemci stalno namrgođeni i ukočeni, mršavi, suhi. Baba te filmove nikad ne gleda sa mnom, govori da ima posla, iako je sve već napravila po kući: oprala pijate i teče od večere, pospugala trpezu, pomela dvor, nahranila kokoši. Ja ostanem sama u tinelu pred televizijom, a ona sjedne u dvor, na bančić i razgovara s mačkom Mukijem.

„A kako je dida iša u partizane?“ pitam babu poslije u kamari, kad idemo leć.

„A kako... lipo, kako i drugi“, kaže i namješta jastuk. Zaškripi postelja, čuju se stari feder i ispod štramca.

„Niki su bili žvelti za poč u vojsku sparavat, puno ih je tako odma poginulo ili su in striljali Talijani, kako i mojega bidnega brata. Puno ih je pošlo pod zemju, puno lipega mladoga svita. Ne va uvijek bit žvelat, moja ćerice.“

Babin najmlađi brat Jerko bio je među prvim velolučkim partizanima, odmah nakon kapitulacije prve Jugoslavije. U ratu je vozio tenk, a posli rata dobio je pun stol ordena i znački. Dida nije dobio ni jedan orden, to sigurno znam, jer sam pretražila cilu kuću i sto puta pitala babu ima li kojega.

Šutim, znam da će baba u neko doba nastaviti priču. Baba najviše priča o barbi Jerkotu, a meni ta priča nije zanimljiva, znam je skoro napamet. A baba uvijek o njemu, nikako o didi.

„Vele ti smo proplakali radi njega, mater, jan i sestre. Cile četire godine nismo znali je li živ, svašta se govorilo, nismo hotili nikome virovat. Jedan put ti niki reče da je poginu od bumbe, drugi put da su ga zarobili i striljali, ondak da je iša s brodima u Italiju. Posli kad je svršio rat, sve nan je ispričao.“

Ne dam se, opet je pitam za didu.

„Tvoj dida ni bi od nikog vojevanja, kad je poče rat, un ni hoti poč u partizane, neka su ga stalno zvali i govorili da će ga privest brodon na Vis.“

„A zašto?“

„Zato što ni hoti ostit famiju“, kaže nakon kraće stanke. „Un ni bi kako moj brat, od pulitike, nego je bi težak, ni se razumi u vojsku i puške.“

Nije mi pravo. Želim da se i ja mogu pohvalit kad se s drugom dicom igram partizana i Nijemaca. Svi muški govore da su im didovi bili u ratu i da su ubili i zarobili puno Nijemaca i Talijana. Neću valjda reć da je moj dida više volija motiku i obitilicu od bombe i puške.

„Ala da, ispriповиdiću ti ništo, sad si već dovoljno velika.“

U mraku mi zasjaje oči, jedva čekam da čujem što će mi baba sad reć.

„Spominjen se da je ope bi četvrti misec, kako i tri godišć pri, kad su se bili iskricali Talijanci. Bili su nan došli partizani, govorilo se da će kupit sve starije muške da gredu s njima. U Luci ni bilo ostalo puno muških: ili su već prin išli ća s partizanima ili su ih Talijanci striljali. Ni se znalo što će bit, Talijanci su se pridali i išli ća, a govorilo se da bi mogli doć Nijemci. Svi smo se tega strašili, o njima se puno grubo govorilo, da su puno gori od ovih prin i da tuču i ubiju i mlado i staro. To popodne san bila u tete Mandaline, ona je bila bolesna, išla san joj odnit malo zeja. I kad san došla doma, našla san didu u turčina, di sedi na bančiću i stenje. Bi je naloži malo drva i proli vrilo uje iz prsure na nogu.“

„A zašto?“

„Zato. Hoti se tako izvuć, razumiš?“

„Ne razumin. Zašto je proli uje, baba?“ Uzvrpoljim se u postelji, i u onom mraku pokušam razaznat babino lice, ali ništa se ne vidi osim tankih traka svitla od škura na zidu iznad postelje.

„Zato da ne bi mora poč.“

„Biće ga bilo strah“, kažem razočarano.

„Ma ni, ni njega bilo strah, nego ga ni bila voja hodit s puškon i sparavat. I bi se ozira zaradi

nas, mene i Kuzme koji je tadar bi mali, ima je osan godišć.“

„I kako je onda...”

„A kako. Doša in je sa svezanon nogon, tamo je to niki njihov likar prigleda, očisti mu s rakijon i reka da će to bit alavija i da može za koji dan počat s njima. Bogu fala. Moga je so tin učinit puno gore, moja ćerce, ko zna kako bi bi proša da ga nisu vazeli.“

„A kako?”

„Bili bi ga siguro striljali Njemci, kad su poslin tega došli. Najstarijega brata su mi ubili Talijanci godišć prin tega, ni krivega ni dužnega, bidnega.“ Baba počne opet plakat za barbom, kao i svaki put kad ga spomene, kao da je to neka njezina obaveza. Čekam da joj se glas ponovno smiri, da možemo nastaviti di smo stale.

„A kako je didi bilo u partizanima?”

„Johi meni, što si zaludila kolo tega!”

„Ala, reci mi.”

„A oli jan to znan, ni mi hoti puno govorit o temu vrimenu, samo da su hodili i hodili, da je bi gladan i žedan, da ga je jadno bolila ona rana na nozi. Ima je slabe postole, više ni moga ni hodit u njima pa ih je bi vrga. Evo san ti sve ispriopovidila, homo će spat sada, ala. I za gospu, nemoj o temu govorit drugima, ni to za hvastat se. Jesi me čula?”

„Jesan.”

„Kako da su drugi sve činili ono što govoru. A, moja ćerce. Ne va svakemu virovat“, kaže i uzdahne.

„Vele ti ih je ćapalo boračke penzije pa sad živu lipo, ni in bilo potriba hodit u baštinu po suncu i dažju kako mojemu, moja ćerce. A moj ni dobi ni dinara jerbo ni hoti pitat nijanci ništa. E. A moga je.”

Glava mi je puna ovoga što mi je baba rekla. Ali mučim, nije me više volja ništa pitat. Čujem kako se baba vrti po postelji jer ne može zaspāt. Ne mogu ni ja, pa mislim o didi kako stupa po šumama i gorama s drugim partizanima, s kapom na glavi, i puškom. Kako se smije i pjeva pa ga više ni ona noga ne boli puno. Onda i ja zaspim.

U kamari ja i baba spavamo na velikoj postelji. Ima još jedna mala kamara s posteljom od peršone i po, ali ja tamo nikad ne želim ležati, a baba me i ne tjera. Tamo mi je grubo jer sam sama, lipše mi je ovamo s babom. U njoj sam spavala dok sam još išla u drugi razred i dida je bio živ, ali čim je umro, premjestila sam se kod babe. Ispočetka mi je bilo grubo ležati na onu stranu di je ležao dida pa se svaku noć, prije nego što ću zaspat, guram na babinu stranu. Ona leži na leđima, a ja sam na sredini kreveta, okrenuta prema njoj. Na didinu stranu se i ne okrećem od straha. Baba moli boga, šapćući, da meni ne smeta. Ja mučim, ne mogu zaspat.

Dvije sedmice kasnije malo mi je lakše. Svaku noć baba sa mnom priča kad legnemo, ne moli više boga onako puno u postelji, nego mene zagrlji i mazi po glavi.

* * *

Dida je umro tog lita, naglo, mjesec dana prije nego što me mater poslala na Korčulu. Baba govori da je taj dan išao na teracu odneti smokve da se suše na suncu. Umoran od cilog dana u baščini, ispružio se pored naslaganih smokava da se malo odmori i zaspao. Probudio se dva sata kasnije i puno ga je bolila glava.

„Govorila san mu da gre u likara, ali nikako ni hoti. Sve je govori da će proć i da ni potriba. Nikako ni voli hoditi u likara.“

Jedno jutro, tri dana poslije, nije se probudio. Baba ga je uzalud budila i potezala za kolet od pidžame. Dok nije shvatila da je „iša ća“.

Dida nikad nije bio bolestan i svi su se iznenadili kad je umro. „Judi moji, čovik u najbojin godinama“, govorile su stare žene koje su ga dolazile viditi i žalovat se babi i materi.

Imam već osam godina i najstarija sam od sve dice u familiji, zato su mi rekli da mogu doć vidit didu. Baba je u hodnik ispred kamare stavila da gori tamjan i kadulja. Miriše kao u crkvi, ali još jače. Još nikad nisam vidila mrtvog čovika. Gledam u postelju na kojoj dida leži u najboljem odijelu i biloj košulji, sklopljenih očiju. Stojim na vratima sobe, dok mater i baba sređuju kamaru: vade nove, bile koltrine, metu pod, rakijom čiste ormar i kantunaliće. Nikako ne mogu doć bliže. Dida mi izgleda kao da je od plastike, ne pravi čovik. Fino počesljan, obrijan, upicanjen i nepomičan. Brzo se izvučem iz kamare, jedva dišem. Izađem u dvor na zrak, dalje od tamjana: tamo sjednem među dva velika babina pitara bosiljka, što su se tog lita gusto razlistala. Udišem njihov miris i to mi čini bolje.

Malo posli barba iz tinela iznese trpezu i stavi je nasrid dvora. Odmakne se nekoliko koraka unazad i pogleda je, mrk i ozbiljan, kao da nešto računa u glavi. Onda ode i otvori širom vrata korte s obe dvije strane: za par minuta unese još jednu, pa ih mater i on spoje. Dođe teta Mandalina i donese još stolica iz svoje kuće. A onda pomalo dolaze svi: za po ure preko korte prođe toliko svita da se ne može normalno hodat po dvoru. Babi, materi i barbi stisnu ruku i govore jedno te isto: „Žalujen se.“ Svo troje rođaka su utekli u vrtal i tamo se sakrili. Hoću i ja za njima, ali mater mi ne da, svaki put kad se približim korti zazove me po imenu i zapovjedi mi da joj nešto pomognem.

Najgore mi je što me svi, kad uđu u dvor, diraju po glavi. To mi se baš gadi. Jedna nepoznata žena me pomiluje, hoće mi zadit kosu iza uha: ja gurnem njenu ruku svom snagom i otrčim na drugi kraj dvora. Mater to vidi i odmah vikne na mene: šalje me u konobu, da donesem suhih smokava. Jedva čekam da svi pomalo idu ća, ne mogu ih više trpit.

Nas djecu, mene i rođake, ne vode na sprovod jer go vore da smo premali. Ostat ćemo sami doma, ja kao najstarija moram pazit na njih troje.

Sjedimo u dvoru i dodajemo se oguljenom teniskom lopticom koju sam donila iz Splita. Loptica odskače kao da je živa i svako malo završi u nekom od babinih pitara poredanih uza zid. U nekom nam trenu to dosadi, počnemo landrat po kući. Pretražujemo ormare i ladice, sva ona mjesta po kojima nismo smjeli kopat dok je netko bio doma. Svatko nalazi nešto zanimljivo: ja staru drvenu čegrtaljku kupljenu na fešti za sv. Duju u Splitu, koju je baba sakrila od nas, da ne pravimo buku. Pere nađe barbinu kutiju s alatom i iz koje povadi sve kacavide, klišta, turpije, a mali džepni nožić spremi u džep. Maja i Sanela uzmu babine svilene rupce za svećane prilike i svežu ih oko glava i struka i prave se da su stare Vlahinje

koje prodaju na pazaru.

Umorimo se i navalimo na spizu: sir i pršut koji stoji poslagan na limenim pladnjevima. Znamo da ne smimo pojist previše jer je ta hrana za goste koji će u kuću doć počastit se nakon sprovoda. Gutamo trokutiće sira i masline, gavrilovićku narezanu na tanke fete. Onda ja ponovno raspoređujem spizu po pladnjevima, da se ne vidi da smo uzimali. Idemo u turčin, tamo sidnemo na drvene bančice. Odjednom iz nas provali smijeh kao lavina, držimo se za trbuhe i smijemo, jedni drugima i svemu oko sebe, suze nam teku. Jedva nekako stanemo i smirimo se, a onda jedno od nas opet prasne, ne možemo se zaustavit. Umuknemo tek kad nas od smijanja počnu bolit vilice.

* * *

Baba se sa sprovoda vratila suhih i crvenih očiju. Odma ide leć u kamaru, ja poletim za njom. Mater me uhvati za ruku, kaže da ne smijem ić za njom jer je umorna. To je prvi put da sam na Korčuli i da s babom cili dan nisam progovorila ni riči. Za par dana mater se vraća u Split jer mora radit, ja ću ostat sama s babom. Sedmi je misec i vruće je, ali baba po kući i za poč u Luku nosi samo crnu robu. U spizu ujutro ide ranije, radi vrućine. Pitam je zašto nosi crno, ona se prvo čudi, a onda kaže da je to krejanca.

Meni je najdraže kad barba na dvi-tri sedmice ode u svoju drugu kuću u Smokvici. Baba i ja smo tada jedine gospodarice kuće Padre. Vrime za ručak i večeru pomiče se kako nama odgovara, stroga barbina pravila o postavljanju stola se zaboravljaju, idemo u duge posjete babinim prijateljicama i sestrama, na sladoled u mjesnu slastičarnicu i nakon toga šetnju po rivi, punoj stranog svita i bilih jahti koje meni izgledaju kao mali svemirski brodovi svezani za mul.

Baba jako voli sladoled, ali ga sebi rijetko kupuje jer špara solde. Nije joj drago da je iko drugi, osim mene, vidi kako liže sladoled.

„Puno je zlobe u svitu“, kaže. Traži da sa sladoledima u ruci odemo što dalje od mista di se skuplja domaći svit.

Sidimo na drvenoj klupi na kraju vale i ližemo sladolede. Mučimo. Meni je malo bezveze što ne jedemo sladolede kao i svi drugi, doli na rivi.

„Baba...”

„An...”

„Zašto moramo ode jist slaju?”

„Oli me nisi razumila? Ni mi drago da me čejad gledaju i da mi broju.”

„Pa što broju, niko nas ni gleda.”

„Tin to ne vidiš, ali jan znan. Ni potriba da druga čejad znaju tvoje posle“, kaže malo nervozno, kako ona rijetko govori. Meni to i dalje nije jasno, ali neću je dalje pitat. Ja se ne volim svađat s babom, nije ona barba da na svaku njezinu rič udrem kontru. Bolje da pojedemo sladolede do kraja i lipo idemo doma.

Inače nisam nešto od slatkoga, ali kad sam u Luci, otvori mi se apetit, to je čudo koliko mogu

pojist. Svi to vide i zezaju me.

„Samo tin ji, resteš, greš u visinu“, kaže baba i mene nije briga što tko misli.

Kad barbe nema, baba mi u turčinu na prsuri napravi hrstule ili pogače. On ne voli vidit da mi ona usrid lita sprema hrstule ili pogače. Misli da će me tako razmazit.

Iako je vruće, babi nije teško umisit pogače. Kosu sveže u rubac, zasuče rukave, opere ruke i od brašna i jaja napravi kuglu tijesta. Onda je stavi u plastičnu terinu, pokrije je krpom i tako ostavi po ure da malo počine. Moje je da za to vrime uzmem mokru krpu, stavim na nju malo čarlija i dobro očistim trpezu, pa je režentam u dvije vode i onda obrišem suhom krpom.

Najgore mi je tih po ure. Baba mi je rekla da ne smim ni jedan put dignut krpu jer da onda tijesto neće dobro uzać. Hodam ovamo-onamo po dvoru. Nikako dočekat.

Čim se baba uputi prema kuhinji, dotrčim za njom. Otkrije tijesto: zadovoljna je, dobro je uzašlo. U terini je velika balota, tri puta veća nego prije. Trpezu pospe brašnom, baci balotu na nju. Izvadi lazanjur i valja, dokle god ne učini veliku tanku peču koja izgleda kao bijela tavaja. Nožem reže tanke trakice, vezuje ih u fjoke i niže po pijatu. Nosimo ih u turčin. Tamo je već spremna babina crna prsura. U nju baba nalije ulja sve do pola i onda treba još malo čekat da se ulje dobro zagrije.

Sjedim na drvenom bančiću, stalno se mičem prema prsuri i ognju, ali baba mi ne da.

„Za gospu, makni se otale, nemoj da te štrapne uje iz prsure, ala“, govori i gura me iza sebe. „I ne stoj mi kolo nogu, još ću digod past.“

Gledam kako se fjoki napuhuju, hrstule se komešaju na vrelom ulju kao da se rađa neki živi stvor. Vruće mi je, sva sam znojna, ali sad za sve na svitu ne bi izašla na dvor.

Veliki pijat od late se krca hrstulama. Moj zadatak je da vruće hrstule posipam cukrom u prahu. U ruci držim maleno sito puno cukra i zatresem ga svaki put kad baba iz prsure izvadi novu turu.

Kad su gotove, nosimo ih na pijatima u tinel.

* * *

Baba je kao mlada cura radila u pučkoj kuhinji u Splitu. I u to vreme Split je za Korčulane bio pojam kulture i svega novog i modernog. Nije svaki Lučanin imao sreće da za života otputuje u Split i tamo ostane više od jednog dana, koliko je potrebno da učini neki posal. U pučkoj kuhinji baba je prvi put u životu vidila i probala neka jela. Jednom na misec putovala je nazad doma u Luku. Kada je iz Splita na Korčulu prvi put donila nekoliko pari kobasica, svi su zbunjeno gledali u to neobično meso natiskano u crijevo. Nikako nisu mogli zapamtiti kako se zovu, pa su ih uporno zvali „komasice“. Kad mi to priča, padam s bančića od smijeha.

„Nemoj se smijati, ludo dite, okle bi naš svit ode zna za kobasice, ko in je to moga dat? Ni tadar bilo mesarnica u Luci oli butige di se to prodavalo.“ Babina familija je „komasice“ ispočetka gledala sumnjičavo, ali kad je ona jednu skuhalo, tanko narezala i poslužila je, svi su lizali prste. Malo nakon toga prvi put je u limenoj tećici donila nekoliko polpeta. Više nije bilo sumnjičavih pogleda i svi su se odma nagurali oko trpeze.

U pučkoj kuhinji tih godina u Splitu baba se nagledala gladnih i bolesnih, tuča oko pijata fažola ili pure, surovih nadzornika koji su uvodili red među kuharicama.

„Glad i nevoja na našem škoju nisu ništa prima onemu u veliken gradu“, rekla bi.

„A kako je tebi bilo tamo fatigat?“ pitam je.

„Ma u prvo vreme mi ni bilo lako, moja ćerce, samo san prala sude, po cile dane. Valo mi je prat one velike velikane teće, a posli su mi dali da činim druge posle – da rižen kapulu, čistim kumpire. Vele ti san kumpiri očistila. I to sve va brzo činit, nima potezanja, odma te vržu ća ko se ne moviš kolo posla.“

Jedna je starija kuharica babu učila kako se kuha. Baba je sve slušala i činila kako bi joj ona pokazivala.

„U svaku uru bi nan dohodi gladni svit i moli nas da in damo štogod za izist. A ne smiš da te kogod vidi da in daješ posli obida ili večere“, priča baba i stalno uzdiše. „Grubi je bi život tamo, ako nisi ima soldi, moga si slobodno leć i umrit.“

Ja na to ništa ne kažem. Ne mogu zamisliti takvu nevolju. Mi nikad nismo bili gladni kao baba kad je bila mlada. Nekad, dok sam bila manja, mater ne bi imala za salamu, nego bi samo kupovala parizer. Ali to nije ništa prema ovome što baba govori.

* * *

U kući se sve vrti oko spize i kuvanja. Stalno se o tome govori. Ili o maslinama i lozama, a to je meni sve isto. Na kraju lita dosade mi i hrstule, i srdele, zelje svaku večer, slani črnici i kisela kapulica. Ni mindele mi se više ne da tuć s frakama po dvoru. A njih inače puno volim. Jede mi se nešto novo: lješnjaci, oni što budu u velikoj čokoladi, ma ih ne bude puno. Uzmem čokoladu što mi je teta Franica dala za odnit u Split materi i, da baba ne vidi, pomalo je izvučem iz tankog bilog papira u koji je umotan, ostavim ga sa strane, pazim da se ne zgužva. Onda čokoladu odvojim od papira u koji je umotana. Noktom zagrebem foliju i polagano je odlipim. Operacija je teška, sva se oznojim, ali moram uspit sad kad sam počela.

Izvadim sve lješnjake, njih pojedem, a čokoladu zamotam natrag u kartu. Spremim to na dno velike plave borše što mi je mater kupila za put. Dobro će mi doć kad se zaželim čokolade.

Frigane srdele ili bukve liti su za ručak ili večeru skoro svaki drugi dan. Baba i barba za vrijeme večere stalno govore kako su srdele ukusne i friške. Ja ne razumijem zašto svaku večer jedemo jednu te istu friganu ribu.

U Padretovića se jede riba ulovljena tog dana, nikako jučer ili ne daj bože nekoliko dana prije, riba iz ledenice – sve je to za njih „stara riba“ i ne bi je okusili ni da im platiš. Baba i barba, čim vide ribu, znaju je li friška, meni to nikako nije jasno. Čini mi se da ja to nikad neću naučit, pa da živim još sto godina.

„Ma ni ti potriiba nego gledat je li joj bistro oko, ako je, friška je, ni stala.“

Srdele i bukve baba na brzinu očisti, posipa brašnom i stavi u vrelo ulje na prsuru u kaminu. Najbolje su kad su tako frigane. Volim ih jer imaju jednu glavnu kost i lako se čiste i jedu. Veliku ribu ne volim jer ima puno oštih košćica i strah me da se ne zadušim, zbog toga mi se svi smiju i stalno mi govore da ne znam što valja. Budem puno gladna i fatureta mi je čistit, a srdele, ako su bolje frigane i nisu velike, mogu pojist cile, bez da odvajam meso od kosti.

Barba može sam izist cilo kilo srdela pečenih na gradele. Pravi se važan s tim, kao da je narodni heroj. On puno fatiga i zato smi puno i jist. Najvažnije je da njemu ništa ne fali. I da je parićano kako bog zapovida. Ali ne zapovida bog, nego barba. To onda oće reć da je barba ustvari bog. Kad ja i baba svaku noć molimo „budi volja tvoja“, to onda molimo barbu da

bude volja njegova. Ako je barba stvarno taj bog, onda ja više neću molit, samo ću činit fintu. Ka da će baba skužiti.

* * *

Jedno jutro, kad sam marendala, baba me pošalje na peškariju da kupim kilo srdela. Iz takujina izvadi ljubičastu novčanicu od 20 dinara.

„Neka ti to bude dosta“, kaže i namigne mi. To znači da ono što ostane mogu uzet sebi i staviti u moju kožnu kesicu, što mi je mater kupila u Splitu da u njoj držim džeparac.

„Ala, vazmi u turčina jednu čistu kesu, tamo stoje u škafetinu stivane. Ho ća!“

Učinim kako mi je rekla, stavim kesu u džep, izađem iz dvora i zatrčim se na nizbrdicu prema mistu.

Prvi put sam sama na peškariji, bez babe. Tamo je puno muha i svi viču. Dođem do jednog banka, tamo vidim puno svita i računam da su tu srdele najbolje. Prodaje ih barba Dunko, njega baba zna, uvijek kod njega kupuje. Grubo vonja pa jedva čekam da kupim i idem ća. Kažem mu da mi da kilo i on mi napuni kesu. Dam mu solde, a on mi vrati još cilih deset dinara. Dobro sam prošla, čini mi se da mi je vratio i više nego što je bilo potribe. Mogla bi odmah na kiosku viditi je li izašao novi Bravo, imam još svojih 10 dinara. Jer on je skup, košta 20 dinara zato što dolazi iz uvoza i sve je unutra na njemačkom. Ali babi neće bit drago da sam trošila solde na Bravo, nemam ga di sakrit pa odustajem. Ić ću sutra ili možda večeras kad padne sunce. Onda je veća gužva u mistu, padne mrak pa se ne vidi što nosim.

„Johi meni, ovo su bukve“, kaže razočarano baba kad doma otvori kesu.

„Oli ni bilo sardela?“

Kažem da mi je tako dao barba Dunko. Baba se naljuti i kaže kako će Dunkotu imat što za reć. Skužim da sam ja krivo kupila, ali mučim, računam da će baba to zaboravit.

U nedilju kad se vraćamo s mise, baba se uputi ravno na peškariju.

„Gremo kupit malo sardela za obid, a i onemu ću sad reć što ga gre. Un će meni malo podvalit bukve pod sardele.“

Dolazimo sve bliže, jak miris friške ribe širi se ulicom.

„Baba, ni mi barba Dunko proda krivu ribu, jan san falila“, kažem u jednom dahu, kad smo već stupili pred vrata peškarije.

„Ma što govoriš?“ stane i pogleda me zbunjeno.

„Učinilo mi se da su sardele, ali ti nisan hotila reć, da se ne jidiš.“

Baba se nasmije. „Ludo moje dite, pa ne bin se jan jidila na te zbog tega. Što mi nisi lipo rekla odma. Homo, saćemo vazest jednih i drugih po kila pa ćeš vidit.“

Kad smo došle doma, baba stavi one dve kese na trpezu, jednu do druge i otvori ih.

„Viš“, pokaže na kesu s moje lijeve strane, „to su sardele, sitnije su i više plave, a ono tamo“, pokaže desno, „ono su bukve, veće su i malo zelenije tilo imaju i ove sitne zlatne pruge po sebi.“

Gledam u te kese i sve sad razumin. Nije mi jasno kako sam mogla falit.

Kasnije u kuhinji čistim češnjeve češnjaka, što ih uvijek jedemo uz blitvu lešo i friganu ribu. Baba kaže: „Rusulice moja, niko se ni naučan rodi, samo se tin nemoj strašit pitat oli stat i promislit.“

Priđe i zagrlj me.

„Tebe tvoja baba jadno voli, je li znaš?“

„Znan, baba, i jan tebe.“

Te večeri za stolom sjedimo same, barba je sa svojim u Smokvici. Baba u prsuri pofriga malo srdela i bukava, baci na njih naprstak soli i pomiješa ih u zdjeli. Kad god uzmem neku od riba i izvadim kost, babi kažem: „E, ovo je bukva“ ili „Sad jin sardelu.“

Popodne, nakon što zajedno operemo sude, baba i ja idemo malo počinut. Velike zelene škure zatvorimo na libar. U sobi je polumrak. Na zidu i plafonu vide se sjene lišća i grana od stabla limuna koji raste pred prozorom. Vanka je zvizdan, u kamari je fini hlad. Nitko ne dolazi na kortu.

Baba zaklopi oči i počne govorit. Slušam o ljudima za koje do tada nisam znala da postoje. Baba je kao knjiga, samo što je umisto slova njen glas. Kad priču završi, upozori me: „O temu ne smiš nikome govorit jer nisan rekla ni popu kad se gren ispovidit.“ Onda zaspi, a ja se okrenem na bandu i bacim na čitanje svojih kaubojskih romana. Popodnevni odmor traje uru vrmena. Nitko me ne ometa u čitanju, guštam, ne da mi se to vrime trošit na spanje.

Na Korčulu dolazim željna razgovora, ozbiljnih i zanimljivih tema o kakvima ne mogu čut u mom splitskom društvu. Mater je stalno na poslu, a kada se vrati, umorna je i na svako moje pitanje odgovara kratko. „Ne znam, pusti me“ ili „Boli me glava.“ Jedva čekam da dođem babi, mjesecima pamtim važne stvari koje ću joj ispričat. Baba voli slušat o mojim doživljajima iz škole, kvarta i parka u kojem se okuplja moje društvo. Pričam o svemu što mi se dogodilo otkad smo se zadnji put vidile: o tome kako su mi ukrali novu pernicu s olovkama, bojicama i gumicama, kako sam na kraju godine prošla s pet i dobila od mame na poklon veliku, debelu knjigu „Andersenove bajke“, kako smo s planinarskim društvom išli na izlet na Mosor i bježali od poskoka kojeg smo vidjeli u travi... Baba ne zna puno o običajima i stvarima koje se događaju u gradu, u Split dolazi samo po najvećoj potrebi. Pita me o velikoj robnoj kući koju su sagradili blizu našeg kvarta, o tome što sve ima za kupit na splitskom pazaru i mnogim drugim stvarima koje je zanimaju. Ja joj sve pričam, uživim se kao nikad.

Ispod kreveta i u noćnom kantunaliću baba čuva dvije kartonske kutije pune crno-bijelih slika na koje posebno pazi. Kada znam da je u vrtlu, otvaram kutije i prebirem po slikama. Promatram smrtno ozbiljna lica muškaraca u uniformama.

Bodulima težacima iz moje obitelji uniforme austrougarske vojske stoje uvijek nekako nahero, kao da su ih skupili na prepad, dok su obrezivali lozu ili brali masline. Ni jedan od

tih muških na slikama se ne smije, dobre su volje samo na onima di su na rivi s prijateljima i dicom, ili u baščini oko punih vreća nabranih maslina. Najviše volim slike na kojima je baba dok je bila djevojčica u pučkoj školi i mlada, nasmijana s crnom kosom iza uha i haljinama s cvjetnim dezenima.

U kartonskim kutijama su i ljudi koje ne poznajem. Pažnju mi uvijek iznova privlači jedna slika na kojoj je cura kratke kose s crnom francuzicom na glavi. Sve druge su u veštama, samo je ona u crnim gaćama i biloj košulji. I jedina se ona ne smije. Baba dugo izbjegava moja pitanja o njoj. Ja sam uporna pa jednog popodneva konačno dobivam priču o tajanstvenoj ženi.

Drugarici Bruni mama je bila Talijanka, a otac Velolučanin, među prvima se prijavila u partizane, bila ranjena i zarobljena negdje oko Imotskoga, a kasnije je bila aktivna i u AFŽ-u. Ostala je raditi u vojsci, nikad se nije udavala, a umrla je gaseći požar u vojnoj bolnici u Beogradu. Kad baba priča o njoj, zove je „drugarica Bruna“, a svima drugima spomene samo ime.

Baba o Bruni govori s nekim posebnim respektom i žaljenjem, kao da je, bez obzira na tragičnu smrt, ta žena i za života zbog nečega bila jako nesretna. Osim babe, drugarica Bruna je za mene najlipša žena na slikama i zato, kada ni babe ni barbe nema u kući, iden u kamaru, brzo pronalazim didinu staru crnu francuzicu koju baba čuva u ormaru i stavim je na glavu. Kosu naguram ispod kape da što više sličim na drugaricu Brunu.

Baba u ormaru još uvijek čuva didin crni veštit i ja ga brzo obučem pa stanem pred ogledalo od psihe, gledam se i na glavi namještam francuzicu. Bila bi najsritnija da negdi mogu nać i didine gaće, ali za to nemam vrimenta: strah me da će netko banut u kuću i uvatit me u toj mojoj maškaradi. Čim čujem otvaranje drvene korte i glas koji traži babu ili barbu, srce mi počine jako lupat i ja brzo skidam veštit i francuzicu i guram ih u ormar. Nakon te akcije sva sam oznojena, što od uzbuđenja i treme, što od vrućine pod svom tom zimskom robom na sebi.

„Bi je grih sedit i ništa ne fatigat“, govori baba. „Oni što je bi bolestan oli nevojan, i un je mora činit kakovu malu fatigu.“

Bude me sram kad o ovome priča. Jer meni nema većeg gušta nego ležat na postelji ili sjedit na malom bančiću u dvoru i čitat roman ili knjigu, odlazit svukud za svojim mislima. Baba to zna, zato me pušta da se igram koliko god hoću.

* * *

Prošlo je dvi ure popodne, sunce je sada najjače. Dosadilo mi je ležat s babom u kamari. Izađem na prstima i sjednem na bančić, tamo kraj gustirne, di je najhladnije. Čini mi se da pirka i malo vitra. Zatvorim oči. Ispod kapaka vidim boje: najviše žutu, narančastu i rozu. Prođe neko vrijeme i onda mi bude dosadno pa otvorim oči i gledam što bi sada mogla činit.

Dignem drveni poklopac od gustirne, pomalo, da baba ne bi probudila i čula kako drvo udari o kamen od gustirne. Naslonim ga na zid i onda pomalo spuštam lanac s laminom: držim ga čvrsto da mi opet ne proleti kroz prste. Glava mi je u mraku gustirne, vidim je dolje kako se zrcali u kišnici. Čujem „pljas“: lamin mi je opet pao u vodu, mašem lancem lijevo-desno, trebam ga nakriviti da bi u njega počela ulaziti voda i, onda kad osjetim da je težak, lagano vuć prema gore.

Već sam nekoliko puta probala sama zaput vode. Baba sve pokaže, ali meni opet lamin padne u gustirnu. Ruke mi budu znojne, a lanac oteža od vode pa sklizne. Imam male i slabe ruke, govori barba, tanke ka noga od stola.

„Ope je vrgla lamin u gustirnu! Judi moji, kako da su joj ruke od cukara!“ Ne volim kad baba govori o meni kao da me nema.

Ona se ljuti jer onda mora lovit taj lamin po gustirni. Za to ima jednu dugu kuku na tankom drvenom štapu. Donese je i onda traži lamin po gustirni i izvuče ga vani, punog puncatog,

voda se prelijeva preko ruba.

„Va da se naučiš sama zaput vode!“ stalno mi govori, ali kako god probam, uvijek izvučem jedva pola lamina vode, nikako cili. I sad je opet tako, vučem lanac nervozno da vidim koliko je vode unutra.

Volim vodu iz gustirne. Umivam se njome da se rashladim, sve sam okolo smočila: skinem japanke i stopalima razmazujem vodu po dvoru, da se osuši dok se baba digne, da ne vidi da sam opet dirala gustirnu. Noge su mi šporke, oprat ću ih posli u kajinu.

* * *

Kad barba prolazi pored mene na dvoru, ja se trgnem i na brzinu tražim neki posal, samo da se pravim kao da radim. Ako me uhvati nespremnu, odvuć će me sa sobom, da mu pridržavam neku gredu, dodajem alat. Većini tih poslova ne vidim smisao, mogao bi to jednako radit i bez mene.

„Što to činiš? Za kurbu gudu, ništa ga ne znaš!“

Glas mu titra kao da će me udrit ako ne učinim tako da bude zadovoljan. Trenutak kasnije namješta moju ruku i usmjerava me. Ruka mu je teška i gruba na dodir, jedva čekam da je makne.

Nakon tih zadataka sam umorna, idem se sakrit u babinu kamaru. Sklupčam se u postelji, a srce mi od ljutnje jako lupa. Osluškujem zvukove na dvoru, čujem ga kako stupa svojim teškim cokulama. Razmišljam zašto me barba toliko mrzi i zašto me nikad ne pohvali kada vidi da sam nešto dobro napravila. Svoju dicu ne tuče, samo nekad vikne na njih. Oni nakon toga odmah zašute i brzo naprave što je tražio.

* * *

Baba je stalno u pokretu. Ona nije poput baka mojih prijatelja iz Splita koje su većinom u penziji. Kuhaju, spremaju stanove ili čuvaju unuke, gledaju serije na televiziji i šetaju po gradu, sjede na rivi ili parku i guštaju na suncu. Oblače se kao gospođe, u finu robu, idu najmanje jednom mjesečno na frizuru i s drugim prijateljicama na kave, u kino. Hodaju

sporo i elegantno, a ne kao baba koja je stalno u nekoj priši.

Digne se prva od svih u kući i od ranog jutra je u akciji, nakon što na brzinu popije malo toplog mlika u koje udrobi suhi baškot, ona počinje s radom: mete dvor, hrani kokoši, pere robu na ruke, ožimlje je i stavlja sušit. Žuri u samoposlugu, kupuje kruh i ostalo što nam treba, kuha ručak, kopa u vrtu i baštini, vadi vodu iz gustirne, zalijeva cvijeće i bosiljak, bere zelenje, pegla robu...

Mene to muči, ja bi volila da i moja baba bude gospođa.

* * *

Sjedimo za malom drvenom trpezom u turčinu. Na podu pored nas puna je kanta mlade biži, što ju je baba pobrala dan ranije u Hoćaglavici. Baba me naučila kako se „puši biž“: mahuna se palcem i kažiprstom otvori na vrhu i onda se potegne končić do kraja, pa palcem ispraznimo mahunu u plastičnu terinu.

„Baba, zašto ti ne prestaneš hodit u poje?“ upitam je.

Digne glavu i pogleda me smeteno.

„Za svetu gospu, zašto bi pristala hodit?“

„Pa lipo. Već imaš godina, tribala bi se odmorit, počinut.“

„Johi meni, a oklen bi onda imali što za jist? Ko bi fatiga misto mene? Barba ne može sve sam. Sve bi zereslo ispod maslina, morali bi kupovat uje i vino, ne bi imali ni zeja, kupusa, valo bi nam za sve hodit u butigu, moja ćerce.“

„A, baba...“

„A, ćerce?“

„Zašto mi nemamo solad kako drugi?“

„Koji drugi, moja ćerce?“

„Druga dica u mom razredu, u Splitu.“

Baba stane i sve bore na licu joj se odjednom zaoštre. Koža joj izgleda kao one slike na linorezima, puna dubokih usjeka.

Prije nego što stigne išta reć, nabrajam što sve imaju moji prijatelji u razredu. „Gredu na zimovanja zimi, treniraju tenis, balet, plivanje, sviraju gitaru, klavir, imaju auta, svoje stanove. Za marendu kupe svašta, većinu tega ni ne pojidu, nego vrgnu.“

Baba vrti glavom i pogleda me, ali i dalje čisti biž.

„I ne moraju stalno fatigat po kući ka ja. Mene mater stalno tlači, prva se moran vratit doma s rive, posli skule“, kažem i prestajem čistit biž. Ruke otarem o majicu i stavljam ih na koljena.

„Tin i mater ste same. Oni svi doma imaju ćaću oli koga drugoga u famiji. Va da joj daš ruku, dite moje.“

„Znan“, kažem i nervozno se promeškoljim na stolici.

Baba uzdahne. Rijetki su trenutci u kojima ona ispred mene ovako zašuti, ostane bez riječi. Žao mi je što sam išta počela govorit. Ne mogu mućat, takva sam.

* * *

Mater mi stalno govori da puno pričam. Kad se vratim iz škole, prepričavam joj sve što je taj dan bilo u razredu, za vrijeme velikog odmora i poslije, dok smo išli prema doma. Tada pokušava pobjeći od mene u drugu prostoriju, ali kako je stan malen, to joj teško uspijeva jer ja idem za njom i govorim. Ne prestajem, nadam se da će je nešto u mojoj priči prenut i da će se okrenut prema meni. Toliko jako želim da mi kaže nešto lijepo, posebno. Zato se trudim da pričam što zanimljivije i smješnije. Nekad se i ja sama počnem smijati, kad nešto dobro kažem, ali ona i dalje hoda po stanu, slaže radnu robu, mete pod ili pere suđe. Onda me prekine usred rečenice i kaže: „Molin te, muči, boli me glava.“ Nju često boli glava, ja mislim da je to zato što puno radi i navečer se kasno vraća doma, a ujutro mora ići u samoposlugu, na pazar, mora oprat robu za posao, ispeglat je, a prije nego ja dođem doma treba spremit i ručak.

Puno je stvari koje mene muče i koje nemam koga pitat. A kad se uspijem suzdržati da govorim, osjećam se još gore, kao da će mi glava puknut. Dođu mi suze na oči. Odem iza

kuće i nabijam plastičnu loptu svom snagom u zid, da što jače odjekuje, sve dok nisam potpuno mokra od znoja. Ali ni to mi ne pomaže, samo se jako umorim i obrazi mi budu crveni i vrući.

„Oli te zbog tega grubo gledaju?“ pita me baba nakon što je prošlo nešto vremena.

Mučim.

„Nama naši nisu ostili solde ni zlato oliti velike kuće i puno dobre zemje. Ne va da radi tega budeš nesritna u životu, dite moje. Kolo tebe će uvijek bit bogatega svita, a tin moraš kako i ja fatigat. Kako što su fatigali i moji mater i otac, sestre i brat.“

Baba vidi da nisam zadovoljna njezinim objašnjenjem, da mi je krivo i da sam izgubila volju za čišćenjem biži.

„Hodi sest u tinel na otoman, pa ću doć i ja“, kaže pomirljivo i ja odlazim sjesti na stari, škripavi kauč s ispranom presvlakom na ruže i mahovinu.

Baba me češka po glavi i po kosi. To me smiruje. Zna kako volim kada mi prstima prolazi po tjemenu. Zatvorim oči i maštam kako smo ja, mama i tata prava obitelj. Vikendom idemo na izlet ili u restoran. Naručimo miješano meso na velikoj ovalnoj plati, od kojeg se možemo svi najest. Poslije se šetamo, igramo badminton ili se dodajemo pravom kožnom nogometnom loptom.

„Imaš lipe zdrave lase, guste i crne kako i sve ženske u našoj famiji“, prene me babin glas. Opet sam ista sramežljiva djevojčica koja se boji dignuti ruku na satu i kada jedina u razredu znam odgovor na pitanje koje je drugarica postavila jer onda svi gledaju u mene, oblije me vrućina i vide da sam pocrvenjela. Zato šutim i pišem u bilježnicu odgovore, dok učiteljica okreće stranice dnevnika i proziva druge učenike.

Jedan mali iz B razreda me na velikom odmoru pitao jesu li meni mater i otac rastavljeni. Lagala sam da nisu i pobjegla na zidić iza škole. Tamo sam neko vrijeme stajala usred smeća od odbačenih škartoca i tetrapaka, a onda mi je bilo malo bolje pa sam se vratila.

Primijetila sam da se baba nekako naglo utiša kad spomenem tatu. Pitala bi je zašto je mater ostavila tatu. Ona o tome uopće ne želi razgovarati ili postane jako nervozna ako išta o tome spomenem.

Trudim se da o tati ne govorim pred barbom jer znam da će on onda reći nešto grubo o njemu. Jedva čeka da još jedanput ispriča kako su se kad sam još bila jako mala mama i tata jednom posvađali u Splitu pa je tata sjeo na trajekt i sam došao u Luku, kod babe i dida. Uživa prepričavat kako se moj otac tada jako napio u konobi od rakije i vina. „Deboto su ga morali odnit u posteju“, govori i nabraja što se sve dogodilo tog dana.

Baba se tada naljuti i prekine ga: „Što govoriš o temu, ala – muči!“ On onda ipak zašuti, ali se smije toliko jako da mu se ramena sva tresu.

Meni bude drago kad baba tako poklopi barbu. Da mogu, ja bi ga nečim lupila po glavi. On je nizak, ali nabijen i jak, kao jedan od onih crnih metalnih džipova s amortizerima s kojim se igra jedan mali iz donje štrade: samo zagrebe kotačima po podu i pusti ga, a on jurne i zabije se negdje daleko u zid. Kad narastem, sigurno ću biti veća od njega i moći ću mu vratiti za sve što mi je napravio. Jedino što do toga moram još puno čekati, puno još godina treba proći dok on ne bude star i slab, a ja spretna i snažna. Sad je ovako kako je, ali letu danci kao sancij, pjevuši baba i ja ubrzavam vrijeme, vrtim projektor i tjeram sličice da od vrtnje polude, vidi se samo bijela linija, optički trik svjetlosti koju um tjera dalje, u budućnost.

* * *

Trideset godina kasnije barba i ja srest ćemo se ponovno starom turčinu, u kojemu se više ne frigaju krumpiri u velikoj crnoj prsuri staroj boktepita koliko. Unutra miriše po ustajalom ulju, kapuli, pomalo i po travi koju moj rođak mota u elegantne dugačke jointe.

Rano je jutro, bude me samo zato da ga dođem pozdraviti. „Reda radi.“ Ja se nemam volje raspravljati.

Barba je star, ali još uvijek isti. I drveni bančići na kojima sjedimo, dok on priča o susjedovom psu čije ga lajanje nervira, iz babinog su vremena.

„Bi san vrga niko kamenje u njega, bogami je prista lajat“, hvali se. Mete poput mene odavno su mu izvan dohvata, ostaju mu samo male životinje, psi i mačke u susjedstvu.

Godinama smo vodili rovovsku bitku: ja naoružana riječima, on golom silom. Uvijek je pobjeđivao, ali nikada do kraja, stalno se morao vraćati i iznova udarati. Izgledalo je kao da nikada nije završio posao.

Sjedim i promatram ga, na njegovom tijelu tražim sličnosti s mojim. Postoji li na njegovom licu bora koja je plod mog inata i prkosa? Gubim se u linijama na njegovoj koži kao u uskim uličicama splitskog geta, u kojima sam kao tinejdžerica voljela učiti hodati sama, vježbati „svoj mot“.

„Oštija, evo je opet“, cikne barba čim baba spomene El Shatt. Smije joj se, ali ona se pravi da ga ne čuje, okrene se prema meni i priča. Svi stariji Padretovići napamet znaju priču o babinom putovanju u zbjeg u Egipat za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Mene zanima sve, svaki detalj. Babina sjećanja su toliko živa i stvarna da mi se čini kao da je to sve bilo prije nekoliko godina, a ne prije četrdeset. Ja mislim da o babinom El Shattu treba snimit film, s njom u glavnoj ulozi. Njena priča je meni napetija od Indiana Jonesa. Volim ja i njega, ali on mi nije svojta i ne virujem da je to sve što u romanima piše istina. A baba meni ne bi lagala, to znam sto posto.

Babu na El Shatt može sjetit bilo što: nekad je to sparina koja nalegne na našu kuću u sedmom mjesecu, drugi put u mistu čuje nekog stranca koji govori engleski, na televiziji vidi deve i pustinju pa se odmah sjeti ukusnih datulja koje je tamo prvi put probala...

Sa sinovima, tada dječacima od šest i četiri godine, baba je u izbjeglištvo otišla nekoliko mjeseci nakon kapitulacije Italije. Dida je već mjesecima bio u partizanima, i ona je s djecom sama ostala u kući. Nakon što su joj talijanski karabinjeri pred zidom velolučkog groblja strijeljali najstarijeg brata Franu, babu i sve Velolučane bilo je još više strah Nijemaca.

„Bidan, ni bi nikome ništa kriv“, govori i meni se čini da će zaplakat. Zbog toga baba dandanas ne voli Talijane iako joj ja govorim da sam učila u školi da su i oni bili partizani.

„Nisu mi dragi i ho ća“, samo kaže i zavrti glavom, a ja ih onda više i ne pokušavam braniti.

* * *

„Vazmi lapis!“ reče baba i ja odma trčim u kamaru i vraćam se s tekom i kemijskom u ruci. Sjednem na bančić i otvorim na novi, čisti list.

„Spominjem se da je bi dvadesetičetiri četvrtega, četrdeset i četvrte. Rekli su nan da ćemo

poćat u ćetire ure ujutro.“

Pišem ovaj broj. Izgleda ćudno, sve je puno ćetvorki, ali nemam vremena mislit o tome, ni pitat, jer ona već prića dalje.

Na brzinu je spakirala najnućnije stvari. Dvije deke, bocu vode, svakome po jedan par cipela i ono malo robe koju su imali. Najteće joj je bilo ostavit kuću, vrtal, kokoši i jednu staru ogotu koju su imali prije Šokice. Ukrćali su se na brodove koji su ih vozili na jug Italije.

„A, baba, zašto ste morali poćat?“

„Hodila san jerbo su svi hodili, a bila je i velika glad u Luci tadar, u prvo vrime jili smo jedino mišancu, orzo i šenicu i digod koje jaje po cile dane, a posli više ni tega ni bilo. Slabo se išlo i u ribe, niga bilo ništa!“

U teku napišem: „Prva noć – zbjeg“.

„Ulizli smo u ti veliki, šporki brod. Sedili smo jedan po drugemu, kako da je cilo jedno misto stalo unutra. Jadno je grubo vonjalo, judi su ćinili potribu u bokun karte, pa bi to stavjali na jedan stog, pa bi posli partizani vrgli priko palube.“

Pišem što je rekla, na brzinu i neurednim rukopisom, poslije ću to prepisati, sad nemam vremena jer moram slušat i pisat što je bilo dalje.

„Nisu nan ispoćetka hotili reć di gremo. Samo su govorili da nan va brzo poćat jerbo će nas Njemci sve izubijat.“

Zastane, kao da se nećega prisjećá, a onda brzo nastavi.

„Kad smo došli u Bari, ostrigli su nas. Do golega, ćerce moja. Muške i ćenske, staro i mlado. S nikim britvama su mi hodili po glavi. Kako divojka san imala lipe crne lase, a posli su mi, bogu fala, opeta naresli.“

Tu baba opet stane, pa nešto misli. Ja ćekam.

„Stavili su nas u feratu, johi meni što je to bilo. To što je tamo tulumbalo i ćinilo huku, ritko ko od nas se u ćivotu prin tega vozi na ćeljećnicu. Jan mislin da mi je to bi najveći strah u ćivotu, njih dvojica malih se više nisu ni krivili, samo su se stisli uza me i tresli.“

Kad to kaće, najeće mi se od straha sve dlake na rukama.

„I jopet nismo znali di gremo, samo su nan niki naši govorili da gremo na sigurno. Moga si virovat ili umrit od straja. Ondak smo došli u Tutturano. Tamo su bile nike drvene barake i tu smo, spominjen se, stali jednu sedmicu dana. Šporki smo bili i gladni. Bilo je umrilo dice i starijega svita od svakakvih bolesti, ko go je bi malo perikuloz.“

Nije prošlo dugo, morali su se opet ukrcat na feratu.

„Tamo su bili veliki magacini, na klehu je bila stavjena slama, da bi mogli leć. Dali su nan jist niki crvjivi sir, jan nisan pušćala Kuzmu i Viceta da to jidu, da se ne otruju. Spominjen se da su nan još dali kupus s kumpirima i jabukama, to smo izili.“

Baba zatakne kosu iza uha, još jednom je zagladi, a ja imam vremena okrenut novu stranicu.

„Kad je pa mrak, došli su nan reć da će se vanka isprid hale prikazivat ti film. Niki su izašli da vide što će to bit, jan san ostala s dicon ležat unutra. Onda san čula kako niki auti škripju i kako čejad vanka viče. Čapala san ovo dvoje i izašla. Na zidu se vidilo auto koje gre odma na nas i čovika koji okriće volan. Naša čejad je vrišćala i vrživala se u stranu, niki su utekli nazad u halu. Jan san s njima dvojicom legla na kleh, skoro san umrila od straha.“

U zbjeugu se počelo govorit o tome kako im se sprema polazak na novi put. „Više nisan nikome virovala, bili su počeli govorit da ćemo partit za Afriku s nikin velikin brodon.“

Jedan dan je došao čovjek iz komiteta zbjeuga i rekao im da se sprema jer ih te noći čeka brod.

„Ulizli smo u ti veliki brod, u mraku smo uhodili jedni za drugima, jedva smo vidili prid sebe. Ni se smilo palit puno svitala jerbo su se Ingleži strašili da nas ne bi Njemci vidili i vrgli bumbe na nas.“

U brodu je, govori baba, bilo „priko iljadu svita“. Ljudi su ležali jedni preko drugih.

„Po brodu su s lampadinama išli vojnici i govorili nan da mučimo, tirali su nas da spimo. A ko je moga zaspat od straja!“

Tek kad je svanulo, vidjeli su koliko je ogroman brod u kojemu se voze. Bio je to britanski teretni brod, na brzinu preuređen za prijevoz vojske i izbjeglica. Oko njih vozilo je još brodova, a stalno su ih nadlijetali saveznički avioni, koji su zbjeug štitili od napada njemačkih bombardera.

Na putu prema El Shattu odmah su shvatili da s Englezima nema šale i da moraju slušati sve što im zapovjede.

„Ingleži nan nisu dali da puno hodimo po brodu, vajalo ti je ležati tamo unutra u toj hali od broda i stat s miron. Jadno su bili strogi i namušeni, kako da smo in bili mrski.“

Nakon četiri dana i noći putovanja, brod je pristao u Port Said, veliki lučki grad na sjevernom ulazu u Sueski kanal. Izašli su na obalu i gledali u palače i tornjeve džamija.

Baba se prvi put malo nasmije. „Lip je bi ti Port Said. Puno nas se nadalo da ćemo tamo ostat.“

Ubrzo su ih im rekli da moraju dalje.

„Kad san čula da nas opet vodu na feratu, hotilo mi se vrć u ono crno more u portu“, kaže baba, a ja u teku na brzinu velikim slovima napišem: „Opet ferata.“

Vožnja stočnim vagonima trajala je satima, vlak je bio jako spor. Saveznički vojnici putem su im govorili kako idu u pravi kamp, koji se uređuje samo za njih. Iz vlaka su ih prebacili u kamione.

„Kroz onu ceradu od kamijona vidi si samu pržinu, digod ti oko seže. Mislili smo da ćemo samo prohodit kroza to i da nas vozu na niko drugo mjesto. Ali kad smo izašli vanka, ope smo vidili bile šatore i pržinu. Bili smo jidni ka pasi, na Ingleže, ali i na ove naše što su lagali da gremo na sigurno. Judi su vikali jedni na druge, niki su se bili i potukli, svašta je bilo.“

Baba opet stane, čini mi se da hoće još nešto reć, ali muči. Meni je bezveze pitat.

„Išli smo leć u te šatore, a ujutro... moja ćerce... počeo je puvat ghibli. Ona se pržina digla i nosi je ti vitar svukuda, uhodi bi u oči, lase, uši, robu, šatore. Ne vidiš hoditi ispred sebe, sama pržina, kako da je došla usu svita, to san mislila. Utekli smo u niki zidane kuće dok to tamo ni kalalo.“

Vjetar se nakon cijelog dana panike polagano smirio. Svi su počeli čistiti stvari od pijeska.

„Jila san te rizi što su nan dali i pod zubiman mi je bila pržina.“

U početku im se najteže bilo naviknut na veliku vrućinu po danu i niske temperature zbog kojih su se smrzavali po noći.

„Pokrivali smo se s jednon jedinon dekom što san donila iz Luke, a posli su nan Ingleži dopremili lipe, debele deke.“

Mnogo je ljudi i djece obolijevalo od upale pluća, gripe i drugih bolesti.

„Jedna je luda Inglezica dite u fibri zalila ladnon vodom pa je bidno umrilo“, govori baba i vrti glavom.

Baba i barbe su u početku dobro podnosili pustinjsku klimu, ali negdje u lipnju 1944. razbolio se mlađi barba. Dobio je jaku crijevnu infekciju pa su ih preselili u susjedni logor Tolumbat. Život im je tu bio lakši. Tolumbat je na sjevernom dijelu imao izlazak na more, klima je više sličila našoj.

„Vice ni moga jist, bi mi je bidan jadno oslabi. Sve što bi mu dali bi vrga nazad iz sebe. Svaki dan san dohodila tamo i molila tega našega likara da mi reče što mu je. Bilo me je strah da je nika gruba bolest, da će mi tamo umrit, bidno moje dite. Jan san boga molila po cile dane. I jednu noć se diga iz tega bolničkoga šatora gladan i u susidovon šatoru, dok su judi spali, vaze jedan veliki bokun sira i cilega ga izi. Ovi su se digli iz posteje i počeli vikat na njega, da čigov je on... Kad su vidili da je to Vice, počeli su se smijati!“

Baba voli pričati o Arapima, zove ih Črni.

„Dohodili su Črni u bilin veštama, ništo bi nan govorili, pružali ruke i pokaživali na justa. To su hotili reć da su gladni i da in štogod damo. Bi je jedan lipi mladi, suh kako prut. Kad bi dohodi, mi bi mu na brzinu, da ne vidu Ingleži, dali pogače, sira ili štogod drugo. Jedan dan on je nama doni puna njidra smokava.“

Englezi su Arape za prosjačenje kažnjavali, a babi i drugim izbjeglicama to je teško padalo.

„Ingleži bi seli na motore i za njima, kad bi ih ćapali, tukli su ih bičima po goljoj škini, do krvi. Grubo je bilo za vidit. A bidni svit je bi gladan, ni bilo potriba tako.“

Dok baba priča o Englezima i Arapima, pokušavam razumjeti koji su dobri, a koji loši. Jedanput mi se čini da su Arapi dobri, drugi put ispadne da su Englezi. Nikako na zelenu granu.

Prvo govori da je neki Črni ukra veštu jednoj ženi iz šatora, onda da je drugi spasio život nekoj ženi iz zbjega. Englezi u jednoj priči bičuju Črne koje su zatekli u prošnji s druge strane ograde, a onda neki od njih na rukama nosi bolesno dite u bolnički šator. Pitam babu

jesu li Englezi bili dobri ili zli, ali ona oteže s odgovorom. Uporna sam, gnjavim je dalje pa mi na kraju prizna kako ni njoj to nije bilo jasno.

„Ingleži su nama puno dobrega učinili, ali nikako nisu volili Črne i to nan ni bilo lako razumit. Mi bi tamo bili umrili da ni bilo Ingleža, a opet i Črni su nam puno puti pomogli.“

Črni su za male nadnice obavljali većinu prljavih poslova u logoru. Njihov zadatak bio je i odnošenje smeća koje se skupljalo u ogromnim kantama. Baba kaže da bi često radili sporo, samo da bi mogli gledat naše žene.

„Okrenu bi se prima tebi i govori bi: Jahala bibi a zi ze, jahala bibi a zi ze, i onda bi se nasmija i vidi bi mu velike bile zube. Ispočetka nismo razumili što to hoće reć.“

Tu čudnu rečenicu Črni su stalno ponavljali ženama, napamet su je naučili svi u logoru. Naši su se raspitivali što to znači i konačno od jednog Engleza koji je znao arapski čuli da je to: „Ja te volim, djevojko!“

U početku je zbjeg oskudijevao hranom, ali ubrzo su u El Shatt počeli dolazit paketi. Nije to bila hrana na koju su Dalmatinci bili navikli, ali s vremenom su naučili kako od toga što imaju skuhat ručak i učinit čak i slatko.

„Vele ti smo banana izili u El Shattu, gospe moja. A nisu mi bile mrske, pravo da ti rečen. Jedino, po onemu zvizdanu bili smo se uželili pravega voća, grozja, dinje, smokav, nešpula.“

Babi je u El Shattu nedostajala domaća spiza, povrće, blitva i jadranska riba. U paketima je dolazilo uglavnom konzervirano meso, sir, Trumanova jaja, riža, marmelada. Žene su mijesile i pekle kruh, a nekada bi napravile fritule i dalmatinske pogače s maslinovim uljem.

„Ni to bilo onako kako bi mi užali parićat doma, ali judi bi zafrajali i zakantali. Život je hodi daje.“

Babu su morale brige za familiju koja je ostala u starom kraju. Nije znala što je s didom u mornarici, s braćom u partizanima, kućom i bašćinom koje su ostavila. U zbjeg su preko saveznika dolazile vijesti o partizanskim ofenzivama, uspjesima, ali i velikom broju poginulih.

„Digod se kriviš, digod mučiš po cile dane, a digod upreš fatigat da ne misliš.“

„Ni se smilo hodit vanka logora. Ko bi te ćapali naša straža oli Ingleži, odma bi te prijavili

glavnome od rajona. A nama je digod bilo potriba poč malo daje od tih šatorih. Jadno mi je falilo vidit baren bokun mora. Kad smo došli doli, našli smo nike grube griže. Bile smo hotile i okupat, ali ni se to moglo pa smo se brzo vratile nazad“.

U logoru su već saznali da ih nema pa su nakon povratka odvedene engelskom oficiru koji im je očitao bukvicu.

U Tolumbatu je baba upoznala neke druge Črne. Među vojnicima u logoru je bilo crnaca koji su se nalazili u službi britanske vojske. Babu i ostale izbjeglice zbunjivali su Črni u vojničkim odorama, navikli su ih vidit s druge strane žice. S nekima od njih posebno su se sprijateljile dalmatinske žene.

„Jedna iz Blata se udala, posli ni hotila s nama počat kad smo hodili nazad. Naši judi su to čudno gledali, svašta se govorilo. Ni moje da druge sudin, ne znan.“

Većina izbjeglica u El Shattu išla je redovno na misu.

„Učinili smo crikve u šatorima. Dica su se pričešćivala, krizmavala, judi su se ženili toj našoj crikvi, nikome ni ništa smetalo. Ni bilo kako posli, kad smo se vratili u Luku.“

Nakon što je u El Shatt stigla vijest o kapitulaciji Njemačke, zbjeg je slavio zajedno sa savezničkim vojnicima. Ali zbog epidemija crnih boginja i ostalih bolesti i zahtjevne organizacije puta, povratak je tekao sporo. Grupe za povratak puštane su jedna za drugom, u razmaku od nekoliko tjedana.

„Kad smo s brodima došli u splisku luku, svit nas je tamo dočeka kako da smo niki kraji. Svirale su sirene, mahali su zastavama, kantali. Niki naši na brodu su u jedan čas počeli kantat ‘Marjane, Marjane’, odma su i drugi povel i unda ti je cili brod, i mlado i staro, kanta tu pismu pa se to proširilo i na rivu. Svima su nan suze hodile, evo i sad mi dojde lipo kad se spomenem.“

Baba je ponosna na boravak u zbjegu i sretna što joj ja o svemu postavljam toliko pitanja.

„Da smo ostali, bili bi nas Njemci striljali oli štogod gore. Vajalo je počat, ni nan bilo druge. Neka smo bili i vidili svaki čuda. Volila bi poč jedan put opet, da stavim malo cvića na grebe naših što su umrili doli.“

* * *

U mojim očima baba je velika svjetska putnica, žena koja je živila u Africi, vidjela Črne i deve, ona koja zna toliko čudnih stranih imena gradova u koje ja nikada neću otić i koja se na nakon svega toga vratila živa doma s barbama Kuzmom i Vicom.

Iako je skoro sva ženska čeljad iz babine familije bila u El Shattu, samo ona zna tako pričat o danima provedenima u zbjegu. Na jednoj obiteljskoj fešti, nakon što su se sjetili nekog događaja iz Egipta, babina sestra mi kaže: „Viš, samo tvoja baba zna to ovako lipo ispriopovidit, jan se spominjen samo grubih stvari.“

* * *

Ponos na babin El Shatt ostao je moja trajna moneta, babina dota koju nosim kroz godine sa sobom, a koja zauzima sve manje prostora u mojem sjećanju. Dok sam upijala babine riječi i sve njene priče pisala u svoju teku, činilo mi se da ih nikada neću zaboraviti. Naivno uvjerenje da ću te priče pamtit i cijeli život rasplinulo se, ostale su mi smrvljene krhotine davno izronjenih školjki, na neku od njih odvažim se prisloniti uho i učini mi se da čujem pjevan i radostan babin glas.

Ubrzo izroni i slika, iznenadi me koliko je jasna.

„Marjane, Marjane“ pjevamo baba i ja dok hodamo iz bašćine, iza uha obje smo zataknule grančicu ružmarina ili bosiljka koje je ona ubrala uz put. Sunce mi tuče u klobuk, ali nije mi više vruće i nisam žedna kao svaki put kad se vraćamo.

Baba u mistu nema puno pravih prijateljica. Jedna od rijetkih s kojima je baš dobra je teta Dina, šarturica. Svake sedmice idemo kod nje u radionu. Baba odjeću prepravlja ili joj teta Dina sašije što joj treba, ona već napamet zna babine mjere.

One dvije sjede i govore o jematvi, bolestima, cijenama u dućanu i na ribarnici, sprovodima... a ja ih slušam. Radiona je puna svakakve robe, u raznim bojama. Teta Dina mi često da manje bokune koji joj više ne služe, da odnesem doma.

Nekad baba sa sobom donese materijal, kupljen u maloj butigi u Luci, a teta Dina ga na brzinu razmota i prepipa, kimajući glavom. Za to vrime baba joj objasni što treba: veštu za po kući, traversu za u masline i na bašćinu, jednu lipu črnu kotulu za na grobje...

Kad dođemo doma, pitam babu da mi da svoju škatulu gdje stoje konci, botuni, patentni, igle i meni najdraži – srebreni naprstak s kojim se volim igrati. Njoj je to drago, nada se kako će mi se sviditi šivanje. Ona bi najvolila da jedna od nas Padretovica bude šarturica.

„Vazdar san govorila tvojoj materi neka gre za šarturicu, ali ni hotila nikako. I eno je, sad po cile dane i noći stoji na nogama i nosi pijate“, govori baba.

„Lipi je to posal, sediš i pomalo fatigaš. Pa ti kogod dojde, izminite koju rič i onda greš daje. Niko ti ne sviri po glavi. Digod kogod ni zadovoljan do kraja, ali bože moj, tega ima svukuda.“

Kad je bila cura, baba je tila poč za šarturicu.

„Ni to mi nisu hotili dat. Nego muči, ne sviri, hodi u poje po cili dan, po dažju i vitru.“ Kad je baba bila mlada, nije bilo lako nabaviti šivaću makinu, bila je još skuplja nego danas.

„Ni mi bilo lako sotin se izmirit. Užala san kopat s mašklinom u poju i krivit se da cila bašćina odaje. Posli bi otrla obraze i zakantala što glašnje, da me čuju sve gori do vrha Huma.“

„A šta bi pivala onda?“

„Samo one lipe i vesele, ‘Ćiribiribela Mare moja’ i ‘Broji Ane dane noći’, oli digod onu staru ‘Cviće moje, i ja bi te brala’“, kaže i uzdahne.

„Bila san mlada, činilo mi se da će cili svit propast ko ne učinin kako san hotila.“

Pitam je zašto nije pobigla iz Luke, ukrkala se na trajekt i otišla u Split. Tamo je onda mogla bit pjevačica, šarturica i sve na svitu.

„E da san onda utekla, misliš da bi se više mogla vratit?“

Baba onda ode za svojim poslom, ja uzmem srebrni naprstak i isprobavam ga. Stvarno je lip, volila bi i ja imat jedan takvi, ali ne za šit, nego onako, za nosit na prstu, iz đira.

Čujem kako na dvoru baba govori sama sa sobom. Kaže: „Letu danci kao sanc, a godišća kao ništa.“ Oće reć da vrime brzo prolazi. Ja to ne razumin, meni dan nikako proć, čekam večer, da što prije bude sutra, jer sutra idem na izlet na Proizd.

Veliki plastični stol na balkonu pun je kutija šibica. Tata svakoj šibici odreže crveni vrh, malenim kistom kapne malo lijepila i onda stavi na postolje. Jedrenjak je već skoro gotov, tata ga radi već pola godine, svaki dan pomalo. Ravnalom i tehničkom olovkom sve je nacrtao na komadu papira. Točno zna di trebaju ić jarboli, kako će izgledat krma, pramac i sve drugo.

Otkad više ne plovi, tata mi stalno govori da mu fale brodovi i more. Oči mu sjaje kad lijepi šibice. Pomažem mu, nožićem pažljivo režem crvene vrhove, a drvca slažem na stranu. Mater dođe s posla pa više na nas jer nismo sredili stan ni spremili ručak.

„Večeras ćemo“, kažem joj dok ljuta hoda po stanu.

„Po mraku se ne čisti kuća, to nije red“, odgovori, a tata mi migne i stavi prst na usta.

Ne volim kad je mater takva, a to je skoro uvijek kad meni bude baš lipo s tatom. Znam da to nije namjerno, ali svako malo se tako namjesti i ja onda ne znam kako bi učinila da se ona smiri i da opet sve bude dobro.

Drugi dan, dok tata radi brod, ja spremim stan, da mogu na miru doć sjest na balkon. Brod je sve veći i sve ljepši.

„Šta ćemo kad bude gotov?“ pitam ga.

„Kako to misliš?“

„Pa di ćemo s njim?“

Tata se nasmije.

„Stavit ćemo ga u tvoju sobu, na kantunal. Da se možeš ukrcat na njega kad zaspeš pa poć na put oko svita.“

Tatina topla i meka ruka drži moju malenu. Hodamo po skalama na Splitu 3, idemo doma. Puno je tih skala i uvijek mi dosade već na pola puta. Mi živimo skroz na vrhu, u ulici koja se zove Visoka. Gore u nas nema ovako lijepih zgrada i stanova, samo obične kuće na dva ili tri kata. Ali skalama nikad kraja i već me noge bole. Do doma imamo još sigurno 15 minuta. Tata hoda sporo, a ja bi da skačemo zajedno, kako sam vidila u jednom filmu. Potežem ga za ruku, ali on šuti i smije se pa me pusti da skačem sama. Penjem se sve do vrha skala, znam da me gleda i ja se trudim da uspijem po pet-šest puta zaredom preskočit po dvi skale. Da je mater s nama, to ne bi smila, ona bi mi stalno vikala: „Pašćeš!“

Čekam tatu i on me ponovo uzme za ruku, umorila sam se, sad opet hodamo jedno uz drugo. Njegova ruka je sad znojna. „Tata, ti nisi puno star, je l' je da nisi?“

„Nisam puno“, odgovara. Tata nikad ne priča kad se vraćamo doma sami, iako ga ja stalno nešto pitam. On mene svako popodne vodi u park da se igram s drugom djecom: tamo su vrtuljci, tobogani, klackalice, ljulje. Kad idemo prema dolje, onda je on drugačiji: hoda brže, pričamo puno, zezamo se i smijemo zajedno. Još je dan, sami smo, mater radi sve do kasno, možemo šta god hoćemo, nitko nam ne može ništa zabraniti. Dovede me na igralište i sjedne na klupu. Dok se ja igram, on puši i gleda me. Onda dođe do mene i kaže mi da ide s prijateljima u kafić koji je odmah do parka. Vrata od kafića mogu vidit s ljulje i, šta god mi treba, mogu ga doći pitat. Meni je to u redu, ja se samo nastavim dalje igrat. Poslije nekog vremena djeca s materama i ćaćama počnu ići doma. Ostanem skoro sama, ali meni je to super jer su sad skoro sve ljulje i tobogani slobodni, mogu se spuštati koliko god hoću. Često bude i još jedan mali sa mnom, on živi u zgradi iza igrališta i mater ga pušta da bude tu sve do dnevnika. Onda ga počne zvati s balkona: prvi put, pa drugi, a onda treći put izađe i njegova baba pa se njih dvije deru s balkona da dođe doma na večeru. Kad on ode, meni bude malo glupo ostati skroz sama. Počnem gledati preko ceste, u kafić. Od tamo se čuje kako muški pričaju i smiju se. Sa zadnje klupe u parku vidim tatu kroz staklo od kafića. Pala je noć, a unutra gore svitla i vidi se kako drži čašu i kuca se s nekim čovjekom. Onda obojica u isto vrijeme popiju sve iz te čaše i spuste ih na šank. Taj se čovjek onda zaljulja i tata ga uhvati za ramena da ne padne. Izađem iz parka i dođem pred kafić. Kad me tata vidi, mahne mi, ode do drugog čovjeka u bijeloj košulji i nešto mu govori, ovaj se smije i zapiše nešto u bilježnicu. Onda izađe i mi zajedno idemo doma.

Ja ne poznam svog tatu. Ali ne želim izmišljat priče, nije to meni baza.

Kad drugarica zada onaj sastav s temom „Moja obitelj“, ja u teku pišem pizdarije: kako je došla jesen u naš kvart, kako sam išla po mliko materi i kako mi se razbila kesa putem pa sam je morala držat s dva prsta da mi se mliko ne prolije po putu. Ili pišem kako sam igrala na franje s muškima iz razreda dole u Šumici. Ispišem po pet-šest listova i onda sve to učisto prepisem u drugu teku, onu što nosim na hrvatski. Imam i još jednu koju nikome ne pokazujem i koju čuvam. Nikad je ne nosim vanka, da mi je netko za vrijeme velikog odmora ne nađe i ne pročita.

* * *

Tata dolazi svaki utorak i subotu u četiri popodne. Tako je odlučio sud. Pozvoni na kapiji i ja izađem, unaprijed se obučem i čekam. Vodi me na ćevape u Šumicu, di su najbolji. Ja pojedem svu kapulu, a on se smije kad posli toga rutajem. Onda idemo prošetati uz more. Donila sam mu svoju knjižicu, da mi vidi ocjene. Hvali me, ni riči ne kaže za trojku iz matematike, kao da je nije vidio. Onda jedan dan tata opet dođe po mene, a ja kažem da neću poć s njim vanka. Pita me zašto, odgovorim samo da mi se ne da.

Prije dva mjeseca išla sam na autobus za školu, prolazila sam kraj mjesne zajednice, tamo je jedna prostorija gdje se skupljaju socijalni slučajevi. Nekada pogledam u njih jer je prozor od golog stakla, bez zavjesa, ali brzo prođem dalje. Taj sam dan tamo vidila tatu: sjedio je na nekim kartonima, brada mu je bila velika i bio je čudno obučen: u široku crnu jaketu i neke gaće od samta. Brzo sam pobigla da me ne vidi, trčala sam sve do stanice i jedva čekala da dođe autobus.

Nisam išla tim putem sedmicu dana, onda sam jedan dan opet prošla i zavirila. Bilo je još starijih muških, sjedili su na klupama i igrali na karte. Bili su obučeni u stare košulje i činilo mi se da su šporki. Kad prolazim, dobro pazim da me on ne vidi, srce mi lupa od straha. Čini

mi se da se puno prominja. Nekako izgleda manji, brada mu je malo crna, malo sijeda. Ali isto mi se nekako čini da je najmanje šporak od svih. Poslije toga opet prolazim kraj mjesne zajednice, on je skoro uvijek tamo. Uspoređujem robu na njemu s robom od ovih drugih: on je najbolje obučan od svih. Drago mi je to.

Kad dođem doma, upalim televiziju i probam gledat neku seriju, ali ne mogu, stalno mislim o onim kartonima na kojima su sjedili tata i oni muški. Padne mi na pamet kako mu je možda zima, trebala bi mu odnet deku ili nešto, ali ne želim da me itko vidi.

Nikome u Splitu nisam rekla za to. Čekam lito da kažem babi. Sve ću joj ispričat, samo neću ovo da me je bilo sram.

* * *

Baba muči. To mi je bezveze, hoću da mi ona nešto reče, ona koja uvijek sve zna reć kako triba. Samo sidi kraj mene na otomanu, uzdiše i tare ruke od traversu.

Posli baba ode nešto raditi u vrtal, a ja se pravim da čitam roman, da ne moram poč s njom. Čim čujem da je zatvorila vrata od korte, idem u kamaru, otvorim ormar i opet gledam didine veštite i košulje. Gledam koliko su dugi rukavi i bi li tati bili dobri. On je manji nego što je bio dida, čini mi se da bi mu bili preveliki. Ali ako bi išli u šarturice, ona bi mogla učiniti da taj veštit tati bude taman. Cilo popodne mislim o tome. Skoro i ne čujem kad se baba vrati s terinom punom pamedori i tikvica šta je ubrala u vrtlu. Nađe me u tinelu, držim otvoren roman da ga mogu brzo okrenut kad neko dođe.

„Ala, hodi mi pomozi“, kaže i stavlja terinu ispred mene na trpezu. „Otari svaku pamedoru s krpon i onda stavi unutra.“ Sjednem i činim što mi je rekla. Volim pamedore na salatu, a još mi je draže kad baba od njih učini šug za manistru u suvo. Izim po dva velika pijata, baba se smije i govori: „Ma di joj to staje, sveti moj Ante.“

Kad je lito, nema škole i onda imam vremena puno mislit. Bude vruće, a ja ne volim kad je vruće, nikad nisam volila. Baba se smije i govori da joj se čini kako da nisam sa škoja, nego nika mala gospoja digod iz sjevernih krajeva.

„Kako da si se rodila u Švecku!“

„Hodi, izi malo grozja“, govori. Na koljenima je raširila traversu, na njoj je veliki grozd s kojega otkida jednu po jednu bobicu i jede.

Ja učinim facu. Već sam joj milijun puta rekla da ne volim grozje, ali ona me svako malo opet pita. Misli da će se dogoditi mirakul, da ću ja odjedanput uzeti taj grozd i početi jesti. Gadi mi se grozje, izgleda šporko i smrdi, nikad ga nisam ni probala i ne bi da mi daju neznanšta.

Više volim jetrenu paštetu, onu narančastu od Gavrilovića. A najdraža mi je šunka i sir, oni okrugli što se riže nožem na tanke trokute. Uvijek izim i koru, iako baba više na mene da je to šporko jerbo da ko zna ko je to tica prstima i di se to držalo. Naučila sam klimat glavom i govoriti: „Ije, ije“, pa posli činiti kako ja hoću.

Čini mi se da postajem pametnija od babe i svih starijih oko mene. Oni misle da sam ja još uvijek mala i da ništa ne razumim. Mater ne zna ni riješiti križaljku kako treba, smijem se kad vidim da je pod vodoravno, pet slova, mjera čistoće zlata, napisala: rabat.

Kad narastem moram pobić od ovih ljudi. Nije mi jasno kako sam se ja među njima rodila, nekad ni njima to nije jasno, pa se svi skupa čudimo. Sigurno se zato barba ljuti na mene čim me vidi, ne moram ništa krivo ni reći, on se odma snerva na mene. Tako je i meni kad vidim njega. Čim uđe kroz kortu, počne vikati i tirati me da radim šta on hoće i ja opet ne mogu mućati. Ne mogu trpiti da mi tako glup čovik zapovida svaki dan.

On nije školovan, po cile dane govori samo o fatigi. Šta će drugo. Zato na Korčulu namjerno donesem dvije-tri debele knjige pa uhvatim čitati baš kad on prolazi. Uspravim se na bančiću i otvorim knjigu s Ilijadom i Odisejom. Pola toga ne razumijem, ali najveći gušt mi ih je čitati

ispriđ njega.

Pišem o tomu u svoju teku. Namjerno kompliciranim rukopisom, da to niko posli ne može pročitati. Ne znam što ću s tim, to ne mogu predati u školi kao domaći rad. Da kome pokažem to što sam napisala, rekao bi mi da sam čudna, sigurno bi mi se opet smijali u razredu. Dosta je šta mi se stalno smiju da imam frizuru na princa Valianta. To zato što su me ostrigli na teću. Meni je sve isto, kako god da me ostriju, samo da ne moram imati dugu kosu.

Idem nazad u svoju teku, tamo mi je najlipše.

* * *

„Čigova si ti, mala?“ pitaju me kad izađem iz dvora i krenem učiniti đir po mistu.

„Ničigova!“ rečem i zatrčim se svom snagom na onu nizbrdicu od Mrkega rata prema Luci.

Smiju se, još uvijek ih čujem kako se smiju. Ala, da, neka se smiju ako im je potreba.

Sve šta je vridno baba drži u velikom ormaru koji stoji u kamari. To je najbolji i najveći ormar u kući. Imamo još jedan, u maloj kamari, ali u njemu su neke bezvezne stvari: stari šugamani, tavaje, stare deke, krpe za hanjule, kušini i kapoti koje više niko neće da nosi.

U velikom ormaru je fina roba za u Luku, novi lancuni, dota, škatule u kojima su razne drangulije, škatule sa slikama, bombonijere zamotane u bilu kartu, kuverte sa soldima i dokumenti.

Popodne, kad baba ode u vrtal, ja otvorim ormar i gledam ima li šta novoga. Guram dlanove između lancuna od dote, da vidim je li baba tu nešto sakrila. Ona često tako spremi neku kuvertu ili sliku. Nikad ne znam šta ću novo nać. Pazim, znam da je važno da sve ostavim onako kako je bilo. Ormar vonja po lavandi što ju je baba obisila da ne bi došli moljci i izili robu. Kad dugo stojim s nosom unutra, zamanta me. Baba ne zaključava ormar, iako ima ključ, ali ona govori da ni potriba, dovoljno je da se zaključava korta.

* * *

Digle smo se posli spavanja popodne u kamari, baba otvori ormar i nešto traži pa stane i gleda.

„Oli si opet činila vižitu?“ pita.

„Nisan“, odgovorim i zatresem glavom, brzo i jako, kao da se oko mene uzvrtila osa ili stršjen. Onda utečem u dvor, da me ne bi dalje što pitala.

Dode pomalo za mnom.

„A što si tamo išćala?“

„Ma di?“ pravim se da ne znam što pita.

„Ala, oli ja niman očiju. Ako ti je štogod potriba, va da mi rečeš.“

„Ni mi ništa potriba“, kažem i razgovor staje.

Drugi dan stanem ispred ormara, opet ga otvorim, pogledam unutra, ali ništa ne diram, samo udahnem lavandu pa brzo zatvorim. Kuriozna sam, teško mi je. Nema mi ništa lipše nego vižitavat po kući.

„Hoćeš se večeras poć kadit doli na put?“ pita me baba večer prije fešte svetoga Ante.

Na nekoliko mista u Veloj Luci zapali se oganj priko kojega cilu večer skaću dica i mlađi svit, a nekad i stariji. Oganj na vižiju od svetoga Ante čini se od smilja, lavande i ružmarina. Izlazi se odmah iza večere, čim počne padat noć.

Već na večeri baba mi govori da pomalo jin jer da neću moć trčat večeras pune bušte. Kad smo gotove, zajedno operemo sude: baba u veliki lonac ulije vode i stavi ga na špaher da se zagrije, a onda unutra kapne malo čarlija: „Ne priviše, to ni zdravo za život, a i va šparat, digod se može.“ Meni da da režentavan pijate i perune, drugo će sama. Kad to učinimo, izađemo na put.

Na zidiće oko kuća i male drvene bančice poredaju se starije žene i muški. Dica trče i preskaću oganj, gleda se tko će preskočit veći. Kad se zatrčim preko nekog velikog ognja, zovem babu da me gleda i trudim se da što bolje dignem noge i preskočim. Puno je dima, počnu me svrbiti i peć oči, ali ja samo šakom protrljam kapke i nastavim se bacat priko ognja.

Nekoliko metara od ognja stvara se red, svi bi tili skočit. Stariji svako malo na oganj bacaju nove grane bilja.

Usred večeri opet ogladnim pa dođem babi i nešto joj šapnem na uho. Baba se nasmije i iz džepa svoje traverse izvadi već spremnu, presavijenu novčanicu i ja otrčim niz nizbrdicu, u misto. Doli se probijam kroz gužvu i na štandu kupim hamburger ili hrenovku u sendviču, koje polagano izim dok se penjem nazad na naš Rat.

Nastavim skakat, sve dok ne ostanem među zadnjima. Kosa i sva roba na meni mirišu po dimu, no nije to običan vonj dima, zapaljeno smilje i lavanda vonjaju lipo.

Crvena u licu, s babom pod ruku odlazim doma. Sutra ujutrom nas obedvi čeka veliki posal u kuhinji i turčinu. Barba je iša ća svojoj familiji na selo, ali mi nećemo bit same.

„Baba, ko nan sutra dohodi na obid?“ pitam iako sam je istu stvar pitala već nekoliko puta u zadnjih pet-šest dana. Baba nabraja svojtu koja nam dolazi: teta Mila, teta Franica, barba Marko, teta Bernardina, barba Nikica i barba Franko, rodice Galeta i Boris.

Volim kad nam dolaze gosti jer će svaki nešto donit babi, ali i meni. Babi nose suhe smokve, kekse ili kafu umotanu u bilu kartu i kilo cukra: sve to njoj dobro dođe, da ne mora kupovat. Meni nose slatkariju ili mi dadu po 10-20 dinara. Svakome kažem kako me je baba učila: „Fala vam lipa“, i nasmijem se. Neki me poglade po kosi i govore kako imam „lipe črne lase na babu“, muški me štipaju za obraze i ruke. To ne volim jer me boli. Barba Marko, babin kunjad, uvijek me digne na kolina i onda me svojim debelim prstima štipa svugdi i smije se. „Di si, mala Padretovica, jesi bila dobra babi i barbi?“ govori dok se ja pokušavam izvuć iz njegovih ruku, ali on me ne pušta lako. Dlanovima se odupirem svom snagom o njegovu kožu, znojna je i puna bilih dlaka. Jedva čekam da završi ta njegova monada, da mogu uteć na dvor, igrat se s drugom dicom.

Barba Franko mi uvijek da najviše za džeparac. To najvolim, onda mogu sebi kupit što meni triba, ono što mi je dala mater potrošim u prve tri sedmice. Većina mi dinara ode na romane i časopise s kioska, ali i na sladoled i sendviče iz fast fooda. Posli, kad sam malo starija, moram kupovat i uloške. Rano sam dobila periodu, kako baba zove menstruaciju. Kad ostanem bez dinara, baba mi da bokun bile gaze, nekoliko puta je presavijem, izrežem nožicama i od toga učinim nekoliko uložaka. Dobri su i meki, ali moram pazit da ih napravim tanko i usko da me ne žuljaju. Gledam da ne učinim preduge – onda mi kraj uloška strši i vidi se mala grba iza na gaćama. Kad se šporkaju, te uloške stavljam u jednu kesicu i onda popodne potopim u ladnu vodu i operem. To obavezno bude kad barba ide malo leć iza obida, baba mi je rekla da ni potriba da muški gledaju stvari od periode.

Teta Franica će mi donit bombonijeru, to sam sigurna. Njezine bombonijere su čudne, kad je otvorim, u njoj su skoro svi bomboni rastopljeni. Sva se išporkam kad to jedem. Baba mi ne da otvorim bombonijeru dok je ona ne pregleda. Stavi očale i čita neke sitne crne brojeve koji pišu na kutiji. To neko vrime traje: miče usnama dok drži bombonijeru skroz daleko, da bolje vidi. Uzvrtim se oko nje, jedva čekam da mi je da.

„Ala, da, dobro je“, konačno kaže i pruži mi je, a ja gulim foliju i podižem poklopac. Unutra su čokoladni bomboni: okrugli, kockasti, a neki u obliku školjke. Dugo biram koji ću prvi izvadit, onda ga izvučem i pomalo grizem, gledam od čega je. Zalipi mi se za prste, ima po dva ili tri sloja, okolo je čokolada, a unutra neka kafena krema koja se mrvī. Nije mi loš, ali odmah gledam koji ću dalje. Tražim onaj koji u sredini ima hrskavi lješnjak, ali njega je teško

pogodit, prevrćem ove okrugle i nadam se da je negdi među njima. Nije mi jasno zašto ne naprave bombonijeru samo od ovih s lješnjakom, da svi budemo sritni. Rečem to babi, a ona mi se smije.

„Va izist u životu ono što i ni najslaje, da biš blagovala onega što ti se hoće“, govori dok menda bičve. Kasno je popodne, sjedimo na otomanu. Ona sa šivaćim priborom, ja s prstima u bombonijeri.

* * *

U Padretovića se za obid na svetoga Antu iz škrinje izvadi najbolje meso i nabavi najbolja riba za gradele. U vrtlu se ubere najbolja zelena salata, u konobi se na malu špiricu iz demižana u staklene bocune prelije najbolje vino. Na dvor se, ispod gusto prepletene loze, iznese dugačka, drvena trpeza koja se malo i produži, da svi možemo stat. Kad obidujemo, sjedimo za stolom do kasnog popodneva i zobljemo voće ili slatko što ga je netko donio. Baba zapjeva, a s njom pomalo krenu i svi drugi. Nije važno tko pjeva dobro, a tko pjesmu pomalo kviri, babin će glas ionako na kraju popraviti sve.

Kad babi kažem da sam nešto pročitala u knjizi ili časopisu, ona se nasmije i reče: „Da se karta pisat!“ Onda se žustro digna i pođe svojim poslom.

Baba misli da u librima sve lažu, ali ja to ne virujem, nego da je baš onako kako pišu. Znala bi i ona da čita moje knjige, ali nikad neće, stalno govori da ona za to nema vremena. A baš nije istina, vidila sam ja. Kad napravi sve po kući, u dvoru, i po baščini, onda sidi na otomanu: samo trepće i ništa ne radi. Čak ni televiziju ne upali. A mogla bi onda lipo čitat, nego neće.

Koji put otvori novine i malo ih lista, a onda vrti glavom i brzo ih ostavi. Posli u njih očisti kumpire ili obriše gradele prije nego će peč ribu. Ako nema onog tankog bilog papira, baba u novine umota cviče kad idemo na groblje. Njoj je to sve isto, bitno da je karta.

„Baba, a je li ti znaš sva slova?“ pitam je iako znam da zna jer čita pisma kad dođu od barbe iz Australije i od onoga u Čileu.

Onda za par dana ona piše njima, prvo na jedan papir ušporko, a onda prepíše učisto. Babina slova su smišna, sliča na moja kad sam išla u prvi razred. Neću joj to reć, da se ne najidi.

Prvo s mokrom krpom očisti tavaju od stola u tinelu, onda uzme suhu i nekoliko puta prođe s njom. Donese papir što ga je kupila u pošti i prepisuje: slovo po slovo, pomalo, da ne fali je, jer onda bi morala sve isponova. Sjednem za stol sa svojom tekom i pravim se da i ja pišem nešto svoje, dok šaram nešto bezveze, špijavam njezino. Digne glavu, pogleda me i nervozno se namisti u stolici.

„Nemoj se vrtit kolo mene, ala, hodi se igrat, va mi ovo učinit kako bog zapovida.“

„A već sam se igrala, dosadno mi je.“

„Onda sedi tamo i nemoj mi smetat.“

Prebacim se na otoman i čitam roman, ali ne zapravo, nego opet škicam kako piše. Onda mi malo dosadi, nikako završit, izađem na dvor igrat se s Mukijem, pa se vratim. Baba još piše. Već je prošla ura vrimenta, da mi je znat što više čini. U jedan čas počne potihlo čitat. Usta joj se miču. Čulim uši, ali slabo razumim. Volila bi znat šta je napisala. Ona otare ruke o traversu, presavije papir dva puta, stavi ga u kovertu i zalipi je pa spremi kraj televizije, da je sutra ujutro odnese na poštu.

Ja posli cili dan mislim o tom pismu. Da mi je znat šta je sve baba napisala: je li spomenula kako nam je dobro ove godine rodila biž i kumpiri. I da je mene ugriza kokot kad sam išla dat kokošama frementuna. Da sam se ostrigla na kratko čim sam došla iz Splita, pa mi više vlasi ne padaju po čelu. Da gren sama na more po cili dan i još svašta. I da me je barba jadno grubo istuka prije dvi setemane.

„Baba, a šta si pisala barbi u Australiju?“ pitam je navečer kad smo legle.

„A jesi kuriozna, za majku božju. Oli ti sad to pita jist?“

„Volila bi znat.“

Baba se s leđa okrene na bok, prema meni. Ja od uzbuđenja svrgnem lancun sa sebe.

„Napisala san mu sve lipo, da zna kako smo, njemu je drago znat kako je u Luku, kad žive tako daleko. Un je moje dite, va mi mu napisat sve kako je.“

„Oli si mu napisala štogod grubo?“

„Ma što bi mu grubo napisala, kakove su ti to monade?“

„A kad će barba opet doć u Luku?“

„Oli se ne sićaš da je bi prin četire godine?“

„A tad sam bila još mala. I bila san se razbolila pa nisan mogla hodit s njim na more i u restoran.“

„Je, spominjen se. Bila si jadno oznojila i ćapala na grlo. Vele ti si kašjala, bila sam ti stavjala toplu peću s ujem na prsi. A oli ti je sad ža što nisi mogla hodit s barbom okolo. Ma kako ti je to sada došlo na pamet?“

„Ne znan.“

„Meni je jedno drag barba. Volila bi da un ne žive u Australiji, nego ode. A da stariji barba gre tamo.“

Baba se trzne i postelja zaškripi.

„Eee, moje dite, ni to tako za mislit čoviku, ali tin si još mala.“

„Nisam! Imam 11 godišć, to je puno.“

„Ma je, vidićeš kad narestoš i budeš imala svoju dicu. Ni to lako ni jednoj materi. Jan bi volila da su mi obadva ode, u Luci, makari u Splitu oli digod bližje.“

„Je“, kažem i zamišljam sve to što baba govori. Jedino šta ne mogu zamisliti da ću ja imati dicu. Ne volim se igrati ni s lutkama, šta će mi prava dica.

Dva dana prije nego što ću poć babi u Luku mater mi je kupila dvi vešte za lito. Jednu plavu na bile crte i drugu crvenu. Išla je sama u grad jer zna kako će biti ako bude i mene vodila. Donila ih je u kesi od Dalme, nije ništa govorila taj dan, nego sutra ujutro, kad sam se digla, onda je izvadila te vešte iz kese.

Razmota prvu onu na crte i da mi je. „Ovo ti je kad greš digod s babon u Luku ili u crikvu.“

Uzmem veštu u ruke.

„Ala, probaj!“

„Ma, posli ću.“

„Nela... molin te, probaj veštu!“ ponovi i ode naglo u kuhinju. Čujem kako tamo lupa tećama i pijatima, postavlja stol za ručak.

Svučem kratke gaće i majicu, stavim ih na krevet. Navučem je preko glave, spuštam preko sebe i ravnam. Probam učinit dva koraka u njoj. Noge mi se taru jedna o drugu, osjećam se kao da sam sapeta i da ću past. Jedva je čekam svuć, ali onda dođe mater iz kuhinje.

Ako sad budem govorila da mi ne valjaju, bit će natezanja i grubih riči. Baba uvijek govori da digod va štogod i primučat. Mater hoda oko mene i gleda veštu. Čini mi se da je zadovoljna. Jedva je čekam svuć i obuć moje kratke gaće od reba.

„Viš, kako ti lipo stoji, dobro san kupila“, kaže. Prije nego što je išla u Dalmu, uzela je metar, onaj što ga imaju meštri i što bude smotan u kutijicu. Izmirila me sa svih strana i zapisala nešto na papirić. Zato je i uspila kupit vešte da mi budu taman.

Otkad sam došla u Luku, vešte stoje na dnu putne borše, još u onoj kesi od Dalme. Baba i ne zna da mi ih je mater kupila. Odem u malu kamaru i tamo se zatvorim. Razmotam ih i opet obučem, sad probam ovu crvenu. Pipam je: tanka je, lagana, baš za lito. Onda ih nisam dobro ni pogledala, sad sam sama i mogu na miru. Obučem je, ovi put neću preko glave,

nego kao gaće, možda će mi bit lakše. Pogledam se u zrcalo od psihe: to nisam ja. Okrećem se. Opet mi se noge taru ispod, mrzim to. Vešta mi je do ispod kolina. Vruće mi je, živčana sam. Isti čas je svučem i vratim u kesu, s onom na crte. Kesu zakopam što dublje u boršu i potegnem patent do kraja. Neka ih tamo. Reć ću materi da sam ih obukla za feštu u Luci, kao da će ona znat. Nije mi drago lagat. Ali šta mi ih je uopće kupovala? Mogla mi je te novce dati za knjige iz biblioteke Vjeverica ili za romane. Šta oni znaju što meni treba. Skroz se tako snervam kad počnem mislit o tome, sad bi opet izvadila ove glupe vešte i rasparala ih. Čujem kako baba dolazi u dvor, škripi korta.

„Neliceeee, Nelo, a di si?“

Brzo izlazim iz kamare. „Evo me, baba.“

„A da di si?“

„Tun san.“

„A što si činila?“

„Čitala.“

„Opeta?“

„Jesan.“

„Dobro. Hodi, pomoćeš mi svarit zeje.“

Idemo u turčina, baba donese veliki stog zelja i stavi ga na drvenu trpezu.

„Baba..“

„E...“

„Zašto mi nimamo libre?“ Baba digne glavu s terine.

„Koje libre?“

„Libre, knjige s pričama i pismama, šta se uče u skuli.“

„Johi meni, oli si u koga ode u Luci vidila libre po kući?“

„Nisan. Ali jesan u Splitu kod jedne moje prijateljice. Njezini doma imaju u dnevni boravak

puno libri. Svakakvih, debelih i tankih, onih nikiš što su učinjene izvanka od kafene kože. Svašta imaju...”

„Kako da je to biblioteka...”

„Kaže se biblioteka!”

„Oli nisan tako rekla?!”

„Nisi.”

„Ala, dobro”, kaže i digne se, uzme terinu i ode preko dvora u kuhinju. Hodam za njom.

„U Splitu je to normalno. Jedino ja i mater skoro ništa libri nimamo.”

„Ma kako? Spominjen se da san vidila kad san bila u vas u Splitu. I ove dičije što je tebi nakupovala.”

Baba stavi terinu sa zeljem u škafu i onda naliže vode: rukama miješa zelje, a neke listove kupusa protrlja prstima, da makne grumene zemlje. Onda izlije tu vodu u škafu. Stojim kraj babe i gledam kako šporka voda teče u rupu od sudopera.

„To malo što mi imamo je jadno slabo”, kažem. „I ništa prima onemu šta imaju drugi.”

„Kad budeš velika, tin ćeš steć solad pa ćeš kupit libre kakove je tebe voja.”

„Ali jan bi hotila da ih iman sad.”

Baba pogleda negdje ispred sebe i skupi malo oči.

„Va da budeš malo ustrpjena, dite moje.”

Ne mogu primučat. Moram reć. Svi su se na to navikli: ja, baba i barba. I znam šta će bit, sve po redu, svaki put isto. Samo jedna rič kad ne triba i gotovo.

Kad se barba najidi i krene na mene da će me istuć, pripadnem se da će me ubit. Bježim po kući i dvoru, ali on me uvijek uvati. Krivim se i vičem babi da me spasi.

„Muči, jebenti boga lajavega“, viče barba i onda prekine s batinama, ostavi me. Nastavim samo tiho plakat dok se ne umorim i utihnem.

* * *

Sutra ujutro teta Mandalina dođe u nas pa sjedi s babom u tinelu dok se ja igram. Okrene se i kaže: „Lipo si ćapala jučer popodne, oli si mu štogod grubo rekla, milo moje?“ Sva se zacrvenim i istrčim u dvor.

„Sve se čuje iz dvora na put“, posli kaže baba kad je pitam zašto mi je teta Mandalina ono rekla.

„Oli je to koga briga?“ pitam.

„Ma ni briga nikoga, i drugu dicu nabaketaju“, kaže baba i nasmije se.

Zato više ne bježim, samo čučnem i štitim glavu. Čekam da prođe. Ka i litnja nevera, neće dugo.

Drugi put neću ni zucnut kad me barba istuče. Ne dam gušta ni njemu ni ovima što slušaju.

* * *

Godinama kasnije, u studentskoj sobi sjedimo na podu, u krugu. Igramo se, vrtimo praznu

bocu piva. Atmosfera je opuštena, pijani smo. Meni je muka, ali ne od alkohola: mrzim tu igru jer skoro nikada ne govorim istinu i zbog toga mi u želucu bude mučno. Netko se sjetio da govorimo o batinama u djetinjstvu. Boca se vrti. Moji prijatelji jako dramatično prepričavaju kako su dobili jedan ili dva šamara. Sram me je, znam da će se grlić boce skoro uperiti prema meni i onda ću opet lagati. Još uvijek nemam riječi kojima bih o tome govorila. Slogovi i slova su ispremiješani, od njih slažem neke posve druge priče, iza kojih se skrivam, u njima tražim utjehu.

„Mala je perikuloza“, čujem babu kako ispod glasa govori teti Jakici.

Ja se u dvoru tete Jakice igram s autićem šta mi ga je donio barba iz Australije. One misle da ih ne čujem, ali načulila sam uši, čujem svaku rič.

„Oli je bolesna?“ pita teta Jakica.

„Ni, ni, nego kako bi ti rekla: lako ćapa svašta, malo se oznoji – odma kašaj, malo joj štogod grubo reću – odma se uvridi pa muči, vidin da je ništa više ni voja. Ni puno ni za hodit u bašćinu, brzo se umori. Jan je volin vazest sa sobon, jadno voli jahat ogotu i činit te svoje kabojske monade po lazima, ali ni puno za štogod činit, slabe su joj ruke. A jopet – ni da ona meni doma ne pomože i ne učini. Nemoj me krivo svatit, to je jadno dobro dite, nego se strašin kako će joj bit u životu.“

„A kako će joj bit, ala! Neka uči u skulu, svi govore da je jadno dobra.“

„Je, dobra je u skulu, rekla mi je ćer da su joj u knjižicu sve petice i samo jedan četiri – od matematike.“

„Viš, to je puno lipo“, reče teta Jakica. „A oni moji ne volu skulu, sve in loše gre, jedino u fiskulturu imaju pet.“

„E, ma oni su muški, to je tako. A oli će in štogod falit ko budu išli u zanate? To je uvijek potribno. Oli je kigod muški što je završi zanat gladan, danu mi reci!“

„Ni, dobro govoriš. Nego, dolazu nova vrimena, min to ne poznamo, kako će bit kad oni narestu za deset godišć oli daje“, kaže teta Jakica.

Baba duboko uzdahne.

„Ni ti to kako što je bilo kad smo mi bili dica. Je li se spominješ? Vele ti smo znali fatigat, poč u češvinu i donit drva za užec oganj, i sve to na škinu, bez ogote“, baba će.

„Jaaa meni, pa poč u Kale priko Pinskega rata oli u Zaraškalovo i kopat ispod maslina bez fermat od sedme do jedanaeste ure, pa unda trčat doma da ne zakasniš na obid. Brzo se oprat u dvoru i sest za trpezu.“

Nije mi drago čut da baba to govori. Ja bi njoj sve učinila, ali ona mi ne da. Kad smo u baščini samo stavi brnjal i reče mi da sjednem malo dalje od nje, da se pripovidamo dok ona fatiga. I onda me sad ovako gadi teti Jakici!

„Nelice, hodi“, zazove me teta Jakica i ja dolazim unutra. Vadi kutiju od sladoleda, reže dvije fete i stavlja ih na jedan mali pijat.

„Evo ti, izi, znan jan da tin voliš ovega.“

„Nemoj odma, neka se malo pusti od leda, zaboliće te grlo“, reče baba.

Nije mi sad do sladoleda. Ljuta sam na babu što je ono govorila. Mučim i čekam da se smekšaju ove dvije fete na pijatu. Njih dvije me gledaju i smiju se.

„Ništo te ni voja“, kaže mi teta Jakica, „oli ti je štogod?“

„Ma ni“, rečem i počnem jesti sladoled, prvo po rubovima od feta gdje se već malo rastopio. Jedva čekam pojesti da idemo doma.

„Ala, gospoja Važ, homo ća“, reče baba i mi pozdravimo tetu Jakicu pa izađemo na put.

Kad me baba hoće nasmejati, zove me da sam gospoja Važ. Ja ne znam što to hoće reći. Pitam je, a ona se samo smije. To mi je još gore, kao da mi se ruga. Dok hodamo prema doma, stojim namjerno što dalje od babe.

„Što si se namusila, hodi.“ Uzme me za ruku, ali se otrgnem. „Pustiii meee“, zajaučem. Hoću joj pokazati da sam čula što su govorile. Do kraja večeri neću progovoriti, neka zna da sam ljuta. Sve dok ne idemo leć u kamaru. Već sam se umorila od dana, sunca, šutnje. Dosadilo mi je mućati, to mi je gore od bilo koje nevolje.

Jedva čekam da baba počne neku priču prije spavanja.

Nova kuća je barbina. Ima prizemlje i dva kata. Sagradio ju je odmah do stare. Velika je i lipa, izvanka ima bili kamen.

Počeo ju je graditi dok se ja još nisam ni rodila. Otkad znam za sebe, ta je kuća naslonjena na staru. Niska prizemnica s cementnom fasadom i velika dvokatnica s bijelim brušenim kamenom izgledaju čudno tako spojene, meni se čine kao da neki visoki, mladi čovik vodi za ruku starca.

„Unutra je sve novo“, kaže baba. „Barba se slomi kako pas da bi namiri solada za nagraditi novu kuću. Niko mu ni pomoga, sve su učinili sami, un i dida.“

U novoj kući skoro nitko ne živi za stalno. Teta i rođaci dođu jednom u deset dana, barba tamo samo spava onih dana kad odluči ostat u Luci. Kuhamo i jedemo u staroj kući. Prvih godina ne smijem ulaziti u novu kuću, osim ako me barba ne zove da mu nešto pomognem. I onda moram svući postole: pod je hladan, a ja pažljivo stavljam nogu pred nogu, da negdje ne zapnem. Sve je veliko i drugačije nego kod babe ili u našem malom stanu u Splitu. Niko drugi od naše familije nema takvu kuću.

U prizemlju je veliki dnevni boravak, a gore na katu tri kamare, banj sa zahodom i kuhinja. U njima nema puno mobilije, samo kreveti, po jedan kantunalić i ormari. Još uvek vonja po novome. Zidovi su lipo opiturani, bez ijedne fleke, a u kuhinji su priko stolice stavljeni lancuni. Podsjeća me na odmaralište u koje sam jednog lita išla sa školom. Ja bi bila sretna da imam takvu kuću, ne bi dala da stoji prazna.

Barbina i tetina kuća na selu je puno manja, od običnog cementa, a unutra su zidovi žuti i malo šporki. Sve smrdi po znoju, a to je zato što barba i teta puno rade u polju. Kad dođu s posla, ručaju i odmah uprte maškline i alat i odu u baštinu kopati oko maslina i loze.

Pitam babu zašto barba i teta ne dođu s rođacima živjeti u Luku, u novoj kući.

„Ni to lako“, kaže. Ne razumim što to nije lako, ako je ova kuća lipa i na moru, a ona gruba i

u selu, gdje ima samo jedna samoposluga i treba se vozit autom ako ti bilo što treba.

Meni se čini da barba i teta ne žele šporkat novu kuću, drago im je da stoji ovako bijela i nova. Tako i ja kad mi mater kupi nove postole ili boršu za školu, ili neku posebno dobru majicu, ne mogu ih odmah sutra obući, nego ih držim doma i gledam. Čini mi se da će tako duže trajati i ja ću biti duže sritna.

* * *

„Tamo je boja zemja nego u nas u Luci, to je crvenica, jedno je lipa, štogod vržeš, tamo nareste. Hodi, da ti ništa ukažen“, govori i vodi me u konobu. Prilazi brnjalu di stoje kumpiri, uzima jedan u ruku, a onda odlazi do vriće u kojoj su kumpiri iz našeg vrtla i odatle uzima još jedan. Podigne ovaj prvi i kaže: „Viš, ovo je kumpir iz Smokvice, a ovo“, kaže i podiže drugi, „ovi je iz našega vrtla, doli, viš kako je bidan mali.“ Gledam u dva kumpira u njezinim rukama. Ovaj sa sela skoro je tri puta veći, naš je prema njemu kao dite koje se nije razvilo. Sad je meni jasno zašto barba i teta ostaju u Smokvici, u staroj kući, koja je gruba i u kojoj mi se gadi popiti i čašu vode jer mi je pod prstima sve masno.

Nekad kad barbe nema, a baba ode u butigu u Luku, ja uzmem ključ od nove kuće, znam gdje stoji – i hodam po njoj, zamišljam da je moja. Sjednem na kauč u dnevnom boravku, omotan u debelu prozirnu ceradu. Kad budem velika i ja ću imati ovakvu kuću. Naćulim uši da čujem babu kad dolazi, ona se uvijek s nekim pripovida na putu, prije nego otvori kortu i uđe u naš dvor. Čim joj čujem glas, brzo izađem i obisim ključ na brokvu ispred vrata. Ništa ne govorim babi o tome, to je moja stvar.

* * *

Dvadeset i pet godina kasnije sjedim s materom. Jedemo pečeni krumpir. Mater kaže: „Ovo je mladi kumpir. Barbin.“ Šutim.

Mater je ponosna na povrće svog brata. Govori da će i meni spakirati dva-tri kila, da nosim sa sobom. Mladi krumpir je u Zagrebu skup, dobro će mi doći, govori.

Dok jedemo, razmišljam o tome koliko kila krumpira, boba i koliko litara maslinovog ulja bi mi barba trebao dati da se iskupi za batine koje sam od njega dobila. Slabo mi ide

matematika, trebalo bi sve to staviti na papir: dijeliti, množiti, zbrajati, možda i oduzimati. Ja uvijek računam u glavi, a to ne valja.

Krumpiri su ukusni, mater ih guta kao da nema sutra, ona ne zna jesti sporo i polagano. Kao i barba. Žure se, toliko toga još moraju napraviti. Gadi mi se to, ali mi je u isto vrijeme i drago jer jedva čekam da se digne od stola, da mogu nastaviti u miru jesti, sama. Onda se još neko vrijeme vrti po kuhinji, pogledava u mene s nekim strahom. Zna da ja usred ručka volim započeti priču o nezgodnim stvarima. Brzo sklanja svoj tanjur i čašu, pere ih spužvom i ispire vodom, stavlja na sušenje. Zatim nestane u sobu. „Iden malo leć“, kaže. Vrata od sobe ostavi otvorena, tako je navikla, nikad ne zatvara vrata i to mi užasno ide na živce. Samo zato da može čuti što radim u kuhinji.

Pojela sam sve krumpire, natrpala sam se više nego što sam trebala. Čujem kako se mater okreće u krevetu. I to me nervira. Jedva čekam da se umiri i zaspi.

Ne sjećam se di je baba našla bilu figuricu gospe koju mi je jednog dana dala da se s njom igram. Iz prve me nije posebno interesirala.

Obična plastična gospa, žućkaste boje, bez ikakvog natpisa ili oznake, sklopljenih ruku u dugoj vešti. Ostavim je na stol u tinelu i nastavim se igrati crvenim plastičnim autićem. Ima vrata i krov koji se mogu otvoriti. Kad se iz blizine zagledam u njega, čini mi se kao pravi. To je moj najbolji autić. Sidim na dvoru na drvenom bančiću, iz sve snage ga zastružem kolima po podu i pustim. Nekad ode daleko, drugi put se zabije u neki od babinih pitara s cviećem i bosiljkom.

Osim nekoliko autića i opasača s kaubojskim pištoljem na male crvene metke, drugih igračaka nemam. Lutke mi brzo dosade, ne znam što ću s njima. Dosadne su i ne mogu voziti poput autića ili kamiona. Može ih se samo svlačiti i oblačiti, češljati, a toga se brzo štufam. Ne volim kad mi neka mamina prijateljica donese lutku na dar. Učinim facu, jedva da i kažem hvala, vidim da je materi neugodno i da jedva čeka priču navest na neku njihovu temu. Posli isprati goste. Iako je minutu ranije bila vesela dok ih je pozdravljala, kad zatvori vrata i vrati se u stan, odjednom je ljuta. Govori mi svakakve čudne stvari: „Ja sam rodila curicu, a ne muškega“, šalje me da pospremim svoju sobu iako sam to napravila prije dva dana.

Kad ona ode na posao, ja uzmem nožice i ošišam lutku na kratko. Sad izgleda skoro kao muški.

* * *

Baba nikad ne viče na mene zato što se igram s autićem. Pusti me da joj ga pokažem i objasnim joj što sve može.

Malo posli opet se vratim gospi. Baba kaže da to nije obična gospa, a kad je pitam zašto, kaže mi da ću vidjeti navečer.

„Hoćemo poć leć“, gnjavim je svakih nekoliko minuta dok sa susidama navečer sjedimo ispred korte. „Johi meni, pusti me, rano je još“, svaki put kaže. Stalno pipam džep da vidim je li mi gospa još tamo. Kad konačno legnemo i ugasimo svitlo, gospa zasvitli u mraku! Oduševljeno poskočim u krevetu, nikad još nisam vidila nešto takvo.

Pitam babu: „Je li to čudo? Zašto gospa svitli po noći?“

Ona se smije i kaže da je gospa tako učinjena, da stoji na kantunalu i da kad se ugase svitla – blišti! Moli me da je čuvam i ne izgubim, zato je nikome ne pokazujem. Da se pohvalim da je imam, muški iz donje štrade bi mi je za inat ukrali ili slomili.

Tih dana svako malo odlazim u kamaru i zatvaram škure: hoću napraviti što veći mrak. Legnem u krevet, pokrijem se lancunom preko glave i onda gospa svitli najjače.

Kad izađem iz naše štrade i skrenem livo, uskim puteljkom između kuća, za par minuta izbijem na najlipše misto na Ratu. Odatle se vidi cila vala. Tu je jedna velika stara smokva. Donesem roman i leđima se naslonim na smokvu pa malo čitam i gledam doli. Smokva čini fini lad, tu uvek puše maestral.

Par metara dalje je velika kuća na tri kata. U njoj još niko ne živi, tek je grade, stavljaju fino izbrušeni kamen na fasadu. Baba mi kaže da je to nova kuća poznatog pjevača koji je proslavio Luku. Za njega zna cila Jugoslavija.

„Ima jadno puno šolada i više nego mu je potriba“, kaže ona i ja odmah zamišljam koliko je bogat i kako doma u ormaru ima stogove dinara. Znam ga s televizije, ali ga još nikad nisam vidila u Luci.

„A kakvi je, je li dobar?“

„Ni loš čovik, samo priviše voli ženske“, kaže baba.

„Kad je bi mali, bati ti je mater s bicikletom doli na nizbrdicu. Hodila je s kupanja, kolo podneva, trčala je prema Ratu da dojde na vrime za obid.“ Ja se iznenadim. Mater mi to nikad nije rekla. Tako ja od babe saznam puno toga o materi i o svima.

Baba kaže i da se mater bila udrila grubo glavom kad ju je bati biciklom. Išla joj je krv i šivali su joj četiri punta na hitnoj pomoći. Svi su se bili pripali, a i pjevač.

„Un je tadar bi još mlaji muški, ni još piva, nego bi dohodi za praznike u Luku iz Splita, ovako kako i tin.“

„A zašto nikad ne dohodi u Luku?“

„Ma dohodi, kako ne. Nego liti puno piva, zovu ga svukuda“, kaže baba.

Njihova stara kuća je na Ratu, blizu nas, tamo mu živi najbliža svojta. Kod njih su svakog

ljeta i pjevačevi blizanci, dva dečka mojih godina. U malom dvoru imaju tablu i koš za košarku. Kad prođu četiri ure, spustim se k njima. Malo igramo, pucamo na koš. Lopta je kožna, prava košarkaška. Blizanci pucaju na koš i skoro stalno pogađaju, meni se svako malo lopta sudari s obručem ili prošeta u krug i padne vani. Nije mi to toliko važno, sretna sam da me njih dvojica primaju u dvor da se igramo.

Nekad navečer opet dođem na smokvu i sjednem na svoje misto, gledam svitla u vali. Puno je jahti i brodova. Koji put sklopim oči i samo slušam kako doli žamori svit. Posli prolazim kraj pjevačeve kuće. Stavim ruku na bijele kamene ploče, još tople od sunca koje je u njih tuklo cili dan. Onda se pomalo vratim doma.

S babom idem u crkvu svake nedjelje ujutro. Nikada me ne tjera, sama se dignem, umijem se i počesljam. Za misu obučem svoju najbolju robu: crne sandale od kože, duge gaće i bilu košulju ili majicu.

Od naše kuće do crkve su dva puta, jedan kroz centar mista i rivu, a drugi priko ceste za Blato. Baba najčešće bira ovaj drugi, zna da ćemo, spuštajući se u Luku, srest previše ljudi koji će je zadržat u razgovoru, a na misu treba doć na vrime.

Kad uđemo u crkvu, baba smoči prste u kamenoj posudi i prekrsti se, ja isto učinim za njom. Sidnemo na drvenu klupicu, negdi po sredini. Na misi je najviše starijih žena, tek nekoliko muških, a najmanje je dice.

Pokušavam slušat propovijed i evanđelja, ali nikada se ne uspijem do kraja koncentrirat na ono što pop govori. Naučila sam kad se moram dignut, kad sist, kad reć „Gospodine, usliši nas“, „Kriste, smiluj se“, „Slava Bogu na visini“, a kada na njegovo „Gospodin s vama“ treba reć „I s duhom tvojim“. Pop sve govori istim glasom, kao da je umoran. Nekako se i ja umorim dok ga slušam.

Visoki plafon, oslikani polukružni prozorčići, drveni kip sv. Josipa koji u naručju drži dite: sve je to meni zanimljivije nego evanđelja koja čita pop. U crkvi miriše drugačije nego doma ili u mistu. Najviše se čuju ljudi koji sjede blizu mene i babe: vonj Ralona miša se s lavandom po kojoj vonja neka starija Lučanka. Nečije ruke smrde po ribi koju je čistio prije dolaska na misu ili sapunu za pranje robe kojim ih je kasnije na dvoru na brzinu oprao.

Najviše volim kada jedni drugima pružamo ruke i govorimo: „Mir tebi.“ Meni je već dosadno i malo me bole noge od stanja na jednom mistu. Znam da moram još samo malo izdržat: sad će molitva „Jaganjče Božji, ti koji oduzimaš grijehe svijeta, smiluj nam se“. Zamišljam kako malo janje trči kroz šumu i kako ja idem za njim. Onda izađemo iz šume, a ispred nas je zelena trava. Nigdi nema nikoga i janje prestane trčat pa i ja stanem: zovem ga da mi dođe. Janje se okrene i gleda me, ali ne miče se. Misli mi prekine baba: u ruke mi brzo gurne nekoliko kovanica da ih ubacim u košaricu za lemozinu. Ministrant je mali Dinko s kojim

svaku večer igram na balun na Ratu. Kad igramo, uvijek je raščupan, istućenih kolina i svašta grubo govori. U crkvi mi ga je čudno vidjeti u dugoj biloj vešti. Prođe kraj mene, počesljan i uredan, spuštene glave, pravi se da me ne zna.

Kad izađemo iz crkve, idemo na peškariju kupit neke malo bolje ribe. Baba je sritna ako tog dana nađemo salpi. Ona puno voli te salpe, ja baš ne jer imaju puno kostiju koje stalno treba vaditi i stavljati na kraj pijata.

Čim u šetnji s babom izdaleka vidim neki crno-bijeli habit, nadam se da je to časna Mihaela. Ona iz džepa svaki put izvadi nekoliko bajadera ili bronhi bombona, pogladi me po glavi i da mi ih. Ostale mi časne rijetko nešto daju, od njih tek ponekad dobijem samo dva-tri tvrda bombona, natučena po rubovima i bez omota.

Uvik je pozdravim s „Hvaljen Isus“, a onda me ona pita koliko sam se već puta okupala u moru otkad sam došla i pomažem li babi u kući. Baba me pred časnom Mihaelom uvijek hvali za sve kućanske poslove, govori da sam žvelta i da mi ništa ni teško.

Baba s njom razgovara drugačije nego s ostalim časnama i ženama iz mjesta. Govore ispod glasa, a baba joj često ispriča i nešto što ne govori pred drugima.

„Duvna Mihaela je jadno duševna. Kagod joj štogod pripovidan, uvijek me razumi“, govori.

Kada sve obavimo, baba mi u slastičarnici kupi suhi kolač od oraha. Prodavač ga umota u tanku bilu kartu, a ona ga stavi na vrh svoje bulse, da se ne izmrvi do kuće.

Kolač kasnije izim na teraci. Tamo je hlad, sjednem ispod cementne nadstrešnice i svaki zalogaj pomalo topim ispod jezika.

„Ne va gucat kako imberlan, lipi bokuni se jidu pomalo“, govori baba. Ispočetka se trudim da je poslušam, ali orasi mi hrskaju pod zubima i usta se pune vodom. Opet ne mogu učiniti kako je rekla, pojedem ga brzo i onda još malo stojim gore, da ne bi baba mislila da sam opet brzo izila kolač.

Kad navečer legnemo u krevet i baba ugasi svitlo, pričamo o svemu što nam se tog dana dogodilo i o tome što ćemo raditi sutra. Onda izmolimo po jedan Očenaš, Zdravomariju, Vjervanje, a za kraj molitvu za duše u čistilištu.

„Pokoje vječni daruj im, Gospodine, svjetlost vječna svijetlila im“, polagano izgovaram za njom. Ovu molitvu volim najviše jer nije duga, nju sam prvu zapamtila.

Pitam babu koje su to duše iz čistilišta.

„To su duše judi što su u životu štogod zgrišili i sad stoju u purgatoriju, čekaju da ih Bog pripusti u raj. Svaki smrtni čovik najprin gre tamo.“

Nekad, nakon što baba zaspe, razmišljam o svojim grijesima i pitam se koliko ću ostati u čistilištu i kako će mi tamo biti. Hoću li imati ikoga da razgovaram s njim, kao što sad imam babu, ili ću biti s nekim nepoznatim ljudima. Mislim o tome kako će me bog kažniti za ono što sam grišila: kad me barba istuče ili mi nešto grubo kaže, onda beštimam i u sebi govorim „Jebenti boga.“ To nitko ne čuje, ali to sigurno bog zna. I sto posto zna da nekad lažem: materi, babi, drugarici u razredu kažem da sam učila, a nisam. Materi ukradem dinare iz kasice prasice, da imam za kazete i romane. Uzmem njezinu pincetu i pomalo izvučem kovanice, ona to nikad ne skuži. Znam jer mi ništa nije rekla, a da je, vikala bi na mene ili bi me stavila u kaznu. Tko zna što će biti kad dođem u taj purgatorij. Moram do tad nešto smisliti.

Na našoj najbližoj baščini u Hoćaglavici baba uvijek posadi i malo cvića: ruža, narcisa i zumbula. Od vitra i kiše zaklonjeno je krošnjom velike smokve koja raste na ogradi iznad njih.

Dok bere i slaže bukete, baba piva: Cviće moje na mojoj gustirni, beru mi te mladi muškardini... cviće moje, i jan bi te brala, nemam draga komu bi te dala... kad ja buden dragega imati, cviće moje, undar ću te brati.

Vraćamo se iz baštine i nosimo punu kesu arciza i zumbula.

„Johi, što lipo vonjaju, je li čuješ...?“

Baba samo mali buket stavi u vazu na stol u tinelu, sve drugo spremi za na groblje.

Prije nego idemo ća, očisti čimulice od kupusa ili neko drugo zelenje, a očišćene kumpire stavi u vodu da ne pocrne. Krećemo kada padne sunce.

„Oni lupeži, kako ih ni sram“, kaže baba kad na putu za groblje prođemo blizu butige di prodaju cviće. „Sve staro, sve rascvitano svitu prodaju, samo da lipo figura.“

Obać ćemo naše dvije obiteljske grobnice: Padretovića i Miroševića u kojoj su ukopani babin otac, mater, brat i najstarija sestra. Baba nosi cviće, a ja metlicu od šibe.

Kada stignemo pred našu grobnicu, baba prvo iz vaza izvadi staro, osušeno cviće i pošalje me da ga bacim u škovace. S vazama ode na pumpu za vodu, dok ja za to vrijeme metlicom čistim lišće i granje popadalo po grobnoj ploči, posutoj crnim flekama od vlage. Grobnica nije od mramora ili granita, već nekog običnog kamena, sivog i hrapavog na dodir. Na nadgrobnoj ploči je didina crno-bijela slika u ovalnom okviru, a odmah do njega slika barba Vjeke, babinog najmlađeg sina koji je umro kad je imao 16 godina.

Vjeko se tog se dana vraćao s kupanja doma i jedan stari barba ga je zamolio da mu promini žarulju u tinelu. U kratkim gaćama, kose još mokre od kupanja i bos, Vjeko se popeo na

stolicu i krenuo staviti žarulju. Strujni udar ubio ga je na mistu. Glas da je malega Vjekota ubila struja u čas je došao do naše kuće.

„Spominjen se da san čistila bukve u dvoru, tamo kun gustirne i da san čula tetu Jakicu kako mi šakama tuče po korti i krivi se. Jadno san se pripala, ona je odma ulizla u dvor i zatrčala se prima meni, sva u jednoj vodi“, priča baba. Oči joj se odmah zasuze.

Ne želim da baba plače i bude toliko tužna, zato nikad ne spominjem barba Vjeku, a kada se ona sama toga sjeti, grlim je i tješim.

„Prokleta letrika mi ga je vazela“, kaže i obriše suze.

Nakon što smo napunile vaze, baba razgovara sa slikama na nadgrobnoj ploči. Priča im o tome kako smo i sve nas redom spomene. Kaže im kako Kuzma i Vice „obadva fatigaju kako pasi“, „fami je su in dobro i fala bogu zdravo“, da sam ja „žvelta i štijen knjige po cile dane“, da mater u Splitu „fatiga u nikemu hotelu, bidna, priko više nego bi smila“. O sebi govori najmanje: „Niman se potribe žaliti, u dobroj san armi, gren po dva-tri puta sedmično u bašćinu.“

Dok baba moli, ja šetam okolo. Da mi je znat kako izgledaju mrtvi doli u kapsilima, jesu li im ostale samo kosti ili ni njih više nema. To mi niko ne može reći, ali vidila sam u filmovima na televiziji: tanki kosturi s mrtvačkom glavom koja je najstrašnija, kad nju vidim, odmah mi se nagrišpa sva koža na rukama.

Kad idemo doma, baba stavi malo cvića što nam je ostalo na neki tuđi grob. Stanemo, priča mi o ljudima koji su tu ukopani i što su činili dok su bili živi.

„Niko ni bez grija“, kaže i brzo se prekrsti. „Bog mu da duši pokoj.“

Baba ne voli viditi osušeno cvijeće u vazama koje leže srušene po grebima. „Grubo je viditi tako greb“, govori. Moli me da, kada budem velika, dođem koji put na njen grob i donesem joj malo cvića. „Ni važno koje cvijeće, glavno da se spomeneš babe.“

Ne mogu zamisliti da će baba ikad umrijeti, neću da to govori. Hoću da sve ostane ovako kako je.

Kad dođemo doma s groblja, operem ruke na špini kraj gustirne i pomognem babi u spremanju večere. Brzo zaboravim na one misli od maloprije. Litnja je večer i baba vadi staru, crnu prsuru u kojoj će nam ispeći kumpire. Najsladi su kad se ispeku na pravome

ognju, šta se užeže od drva. To su mladi kumpiri što smo ih vadili prije dvije sedmice, nema boljih na svitu. Baba ih izvadi na veliki pijat i onda ih iz turčina nosi u kužinu, a ja trčim za njom. Čim sjednemo za trpezu, ja navalim, neka su još vrući. Ona viče na mene: „Pomalo, pomalo“, ja pirunom ubodem kumpir i onda mašem s njim, da se brže ohladi, a baba mi se smije.

* * *

Baba se, osim rata, najviše boji kad grmi.

Čim vidi da lampa, trči po kući i iskapča najprije televiziju pa onda sva svitla i kabele, osim frižidera. Barba joj govori da je blizu nas gromobran, da naša kuća nije visoka i da grom neće uđrit u nju, ali ona ne viruje.

Baba mi priča da su od groma znali nastradat težaci koji bi se u polju zatekli za vrime nevere. Zato navečer i ujutro pred odlazak u bašćinu više puta ide na teracu i tamo gleda u nebo, da provjeri nosi li neki oblak veliki dažj i grmljavinu.

„Arija ni čista“, kaže nakon što siđe s terace.

Dogodi se da počne dažjit dok smo ja i baba još u bašćini. Čim joj na lice ili traversu padne nekoliko kapi kiše, brzo se spremamo za ići doma.

„Evo ga, dažji! Va počat“, vikne i žvelto sprema obitilice i maškline u kutišće, trpa zelenje u vriće i prti na Šokicu nabrano granje.

„Va, va, va...“, viče baba na Šokicu da požuri. Baba svako malo diže glavu i gleda u nebo iznad nas.

„Sveti moj Ante, samo da nas ne ćapa dok ne ulizemo u dvor.“

Kad počne grmit, baba se povuče u kuhinju, zatvori vrata i prozore i ispod glasa moli. Kad zagrmi najjače, baba moli glasnije i brže, kao da će očenašima i zdravomarijama potirat munje i počesljat nebo.

Svako lito baba mi nabroji tko je umro otkad sam bila prošli put.

„Umri je taj i taj“, govori.

„Ma je li ga se spominješ?“

Ne kažem ništa jer mi nije drago lagat. Ja slabo pamtim te starije ljude iz Luke, meni su oni svi isti, i muški i ženske. Jednako govore, jednako su obučeni i uvijek me sve isto pitaju kad ih vidimo u mistu: kad sam došla, jesam li dobro prošla u skuli, kako je mater, je li pomažem babi i kad ću poć nazad u Split.

„Ma', što joj to govoriš, oli je nju to briga“, kaže barba.

„Neka, ala, oli je pita jist?“ odgovori mu baba.

* * *

To popodne baba se uredi, počeslja, obuče crnu veštu i najbolje postole, one koje nosi u crkvu.

„Gren se žalovat, tin lipo stoj doma na miru“, kaže, ali ja je nagovaram da me vodi sa sobom.

„Ni za dicu tamo hodit, ala.“ Ja mislim da više nisam toliko mala da ne mogu poć s babom.

„Molin te, jan bi išla s tebun, moooliiin teee...“

„Johi meni, što si se dojala. Ala, hodi se brzo obuć.“ Zatrčim se u kamaru, brzo svučem kratke gaće za po dvoru i majicu, obučem čistu robu i trčecim korakom izađem pred kortu, da ne bi ona išla bez mene.

Putem mi baba govori o toj familiji kod koje idemo: ako su nam svojta, onda mi objašnjava s kim se tko oženio, koliko imaju dice, zemlje. Baba zna sve o svakome iako u Luci ima puno

svita. Kad uđemo u kuću na žalovanje, tamo bude puna kuća i dvor. Svi su u crnoj robi i miriše tamjan. Glade me po glavi, daju mi kruha, sira i salame, a za pit često ima Deit od naranče koji je meni najdraži, ali mi ga baba neće da kupi jer govori da to nije zdravo. Baba pomaže u kuhinji, pali lumine. S drugim ženama ide u kamaru di leži pokojni. Meni ne da da idem s njom.

„Hodi se tamo igrati na dvor, ala!“

Brzo mi bude dosadno. Svako malo mi netko od starijih priđe i opet me pita sve po redu: kad sam došla u Luku, s koliko sam prošla u školi, je li se kupam, kad će mi doć mater. Jedva čekam da baba dođe nazad.

Kad se vraćamo doma, čini mi se da je baba nekako bolje volje. Više ne žurimo, polako hodamo kroz štrade.

„Neka smo išli, to je krejanca“, govori.

Meni to nije baš jasno, ali ne pačam se u to, meni je drago da sam išla s njom.

* * *

Iza večere, kada padne vrućina, ispred svake korte na Ratu iznesu se drveni bančići i stolice. Na njima sjede starije žene i po koji muški ili dite. Priča se o bolestima, likarima, vrimenu koje nikad nije dobro – ili je suša: „Ni daždilo ne pamtin otkad“, ili je zaredala kiša: „Dažji kako da je bog jidan na nas.“ Manje pokretne gospođe ispituju one mlađe i zdravije o svemu što se dogodilo u mistu, tko je novi od furešta stigao trajektom: „Oklen je došla ona famija s troje dice, svi imaju bile lase, biće Njemci oli Ingleži, bili su kako sir.“

Mene pitaju uvijek isto: „Mala, jesi tin Luška oli Splijka?“ Nekad odgovorim jedno, nekad drugo. Kada sam dobre volje, onda sam „Luška“, kad nisam – onda iz dišpeta kažem da sam „Splijka“.

Pred nekim kućama niz bančića je dulji, pred drugima kraći, a ima i onih pred kojima nema baš nikoga. To znači da u toj kući nema starijeg svita ili su bolesni. Pred našom kortom nas nema puno. Tu smo ja, baba, prve susjede Mandalina, Marica i Mila, a često s bančićem pod rukom navrati i babina prijateljica – teta Jakica. Kad ona dođe, razgovor živne.

„Johi meni, da mi je umrit“, govori jedna stara žena s donje štrade što nekad dođe s nama navečer sist pred kortu. Ne dolazi svaku večer, nego samo kad je ne bole kosti i kad puše malo večernjeg maestrala. Ona se zove teta Žuva i najstarija je od svih. Meni baš nije drago kad vidim da ona dolazi jer znam da će pred kortom odmah početi priča o bolestima, sprovodima, likarima i vrućini. Teta Žuve je pogrebljena i hoda pomalo, gledam je, ide prema nama, a nikako doć. Ove druge žene odmah počnu šaptat: „Evo je gre, za gospu, što je oslabila, bidna.“ Kad konačno dođe i sjedne s nama, svi je hvale kako se dobro drži, ali moraju govoriti što glasnije jer teta Žuve slabo čuje i, kad god netko nešto kaže, ona reče „Aaan?“ i onda taj mora opet ponoviti što je reka.. A teta Žuve onda skoro uvijek kaže nešto krivo, ne ono što su je pitali, jer opet nije dobro čula.

„Ćapala si lipe godine, moja Žuve“, kaže joj teta Jakica, najglasnije što može.

„Ije, ije, ma isto mi je vrijeme za počat.“

„Ala, da, svi ćemo jedan dan počat. Meni bi bilo najlagje da lipo jednu noć sklopin oči i grinća u snu“, kaže teta Mandalina. Svi potvrđuju i klimaju glavama. Onda razgovor utihne. Jedna za drugom babe uzdišu, a meni je dosadno. Stružem autićem po zidu na koji smo naslonjeni. Još je topal od sunca. Jedna po jedna se dignu i krenu doma.

Ja i baba idemo zadnje. Ona uzme i moj i svoj bančić, otvori nam kortu, a onda je zaključa. Umorila sam se, jedva čekam leć u postelju.

* * *

Baba počne prva. Ja pomalo za njom: tiše, jer još nisam do kraja naučila, pa da ne falijem.

„Oče naš koji jesi na nebesima, svijetli se ime tvoje...“ Učini mi se da vidim ime koje svijetli u velikoj neonskoj reklami, kako sam vidjela u Splitu ispred jednog diska uz more. Slova se pale i gase, ne možeš prestat gledati u njih kad jedanput počneš.

Kad smo izmolile, ispravlja me. „Va da naučiš, da ne bi u crikvi falila.“

Ujutro se nakratko probudim prije babe, čim počnu kukurikat pivci. Okrenem se na njenu stranu i gledam je. Približim joj se da vidim je li diše. Strah me da ne umre u snu, znam da je to njoj velika želja, ali ja mislim da bi bog morao i mene pitati za to, a ne samo nju. Kad sam sigurna, onda nastavim dalje spavati. Još je meni rano za dignuti se.

Idemo zajedno iz Luke doma. Nosim bulsu, puna je. Kupili smo rizi, menestru, konzervu, komad mesa za juhu, sapun za pranje robu i kilo brašna da mi baba može učiniti pogače večeras na prsuri. Penjemo se prema Ratu. Velika je uzbrdica, vruće je.

„Baba.“

„An...“

„Je li ti viruješ u boga?“

Baba me pogleda i stane kraj jedne kale, namisti vlase iza uha.

„A moja ćerice, oli ti je niko ništa grubo rekao?“

„Ma ni to, nego oću znati je li viruješ zapravo?“ Hoda malo brže nego prije. Muči.

„Oćeš mi reći“, ne prestajem. Vučem bulsu, sva sam se uspuhala.

„Johi meni, što si me se dojala!“

„A jesi ti njega ikad vidila?“

„Koga?“

„Ma boga!“

Baba otključava kurtu, ulazimo u dvor.

„Hodi izvadi spiznu iz bulse i stavi stvari na mjesto, ala – va nan svariti obid.“

„A nisi mi rekla!“

„Što da ti rečen?“

„To! Jesi ga vidila?“

„Tebi ni potriiba o temu mislit, još si mala“, reče baba i brzim koracima nestane u tinelu. Ja sidnem na bančić u dvoru, zabolile su me noge od ove uzbrdice i hodanja po Luci.

Glupo mi je što baba neće da priča sa mnom o tome je li vidila boga. Ja sam sigurna da je, zato i muči ovako. I ja ga oću vidit jedanput u životu, i to šta prije. Neću da mi drugi stalno govore o tim stvarima.

Tako je meni jedan mali u razredu reka da Boško Buha ne postoji. Rekla sam mu da laže i došlo mi je da ga gurnem niza skale. I onda nije sta govorit: da su to izmislili, da je njemu ćaća doma sve objasnio. Ja sam mu rekla da mu je ćaća glup i onda se toliko naljutio i trčao je za mnom priko cilih Firula, vikao je da će me ubit, da neću ja njemu njegovog ćaću.

Neš ti tvog ćaće, mislila sam trčeći. Mali je bija debel pa me nije uspija uvatit, trčala sam najbrže što sam mogla, samo da vidi da sam duplo brža nego on. Neka imam samo četiri iz tjelesnog, ali isto mogu trčat kad mi triba.

Teta Jakica je iz Blata, mista koje Lučani ne vole, ali joj je muž, barba Stanko, iz Luke. Ona govori glasno, a kada se smije, čuje se kroz cili Rat. Kad se vraćamo iz mista, baba i ja skoro uvijek uđemo kratko u nje. Ona nema vremena svaki dan hodit u butigu jer ima puno blaga oko kojega je previše posla, pa joj baba donese nešto iz butige. Preko puta njene i barba Stankotove kuće je handuč u kojemu drže kokoši i tri gude. Malo ko u Luci ima gude, to u nas nije običaj, imaju ih samo oni čije su kuće izvan centra i koji ih imaju di držat.

Teta Jakica svoje gude hrani najboljim frementunom. Susidi i baba često joj donose ostatke od ručkova i večera za napoj. U tinelu tete Jakice i barba Stankota na stolu je uvijek nekoliko pijata iz kojih nas, kad dođemo, nude pršutom i mesom što je ostalo od ručka. Tavaja mi se lipi za laktove i masna je, čaše nikad nisu dobro oprane, zato tamo skoro nikad ne jedemo i ne pijemo. Baba uvijek umisto mene kaže da nismo ni žedne ni gladne. Isto baba voli doći u tete Jakice, tamo se uvijek dobro nasmijemo i isfrajamo.

Zove nas u handuč da dođemo vidit njezine gude.

„Jaaa meni, grubega vonja“, kaže mi baba ispod glasa dok hodamo kroz staju. Teta Jakica nosi veliki snop šušnja ispod ruke i zove gude po imenu: „Morooo, Frankooo, Maliii!“ Ovaj treći je najmlađi gudin što su joj ga donili ovog prolića, njega posebno voli. Istrese veliku teću punu napoja u drvene kopanje. Sva tri odmah skoče na spizu, rokću i rastežu komade tikvi. Drago mi ih je gledat, ali me strah doć bliže, da me ne ugrizu.

Onda sidimo kod tete Jakice u kužini. Ona se babi hoće odužit zato što joj kupuje spizu u Luci, daje joj svinjetinu zamotanu u neku bilu kartu, ali baba ne želi uzet, govori da joj škodi za žuč.

„Ma, Slava, johi meni, luda ti si, vazmi ovi bokun, ovo ti je lipo za ispeć digod s kunpirima. Ala, vazmi, ko nećeš tin – izišće mala, je li, a?!“ govori i migne mi. Baba uzme samo kost od pršuta, dobro joj dođe za fažol ili za menestru od sočiva. Meni je kost najdraža jer na njoj bude još obilato pršuta pa mi baba odreže pokoji komadić za sendvič.

„Ne va puno jist tu pračevinu, ni to zdravo“, govori i vrti glavom. Baba ne voli industrijsku spizu, a najviše od svega mrzi konzerve. Barba i baba govore da otvorenu konzervu treba pojist isti dan jer se od nje može „šporkat stumak“. Ja njima to ništa ne virujem, meni od mesnog doručka i paštete nikad nije došlo slabo. Kad ne mogu pojist svoju Gavrilović paštetu do kraja, ostavim je sutra za marendu. Ujutro se probudim i izađem na dvor, vidim kako mačak oblizuje praznu konzervu od paštete. Uletim u kužinu.

„Zašto si dala mačku moju paštetu!“

„Johi, a to više ni bilo za jist.“

„I šta ću ja sad marendat?“

„Izi malo kruva i masla ili ispeči jedno jaje.“

U baščini smo. Baba čisti korov oko masline. Sagnuta je, vidim joj samo leđa i guzicu, glava joj je skoro u travi.

Smišno mi je kako se naguzila. Sunce je jako, namještam klobuk na glavi, volila bi da se mogu vidit u ogledalu. Već mi je dosadno, gladna sam i vruće mi je. Jedva čekam da idemo doma. Štufala sam se baščine, a danas smo baš dugo ostale, nikako da baba sve završi.

„Ala, budi malo ustrpjena, va mi ovo očistit kako bog zapovida.“

Čupa dalje, sve brže i brže vadi gošćicu iz zemlje i baca je na jedan stog.

Iz zemlje izvuče stabljiku morača, malo je otrese o traversu i zagriže. Mrzim kad to napravi, izgleda kao jedna luda žena koju sam u Splitu vidjela kako jede neke bublice iz kontejnera za smeće. Okrećem glavu i na brzinu otvorim Laso roman, pravim se da čitam. Baba mi se smije.

„Ala, što privrćeš očima, s vrmena na vrime va izist malo zemje, nećeš se otrovat. Zemja je zdrava!“

Na otoku se cijeni zemlja, baba priča da je veliki grih ostavit da zemlja zareste u drač. A oko Luke i na cijelom otoku puno je zemlje i meni nije jasno zašto se oko toga svi svađaju.

„Bokun zemje je uvijek vridan. Meni moji nisu puno ostili, ženskima se daje štogod malo, a muškima uvijek gre najboja zemja.“

„Kako to?“

„Jerbo se ne bi mogli nikako oženit, ni jedna ih ne bi hotila.“

„A zašto?“

„Zato, moja ćerice, to je tako oduvik.“

„To je bezveze! Ja se neću nikad udat!“ izvalim kao iz topa.

Baba se nasmije i nastavi brati gošćicu.

Kad ja nešto ovakvo kažem, ona mi ne viruje i to mi ide na živce. Ne zna da sam ja ozbiljna, misli da sam ista kao sva druga dica.

Konačno se spremamo, nervozna sam i žedna, popile smo skoro svu vodu. U boci je ostalo još malo, ali se jako stoplila i gadi mi se.

„Kako da nije voda, nego pišaka.“

„A što bi tin?“

„Sad bi najviše volila popit jednu cedevitu.“

„Ni ti potriba mislit o onemu što nimaš.“

* * *

A ja baš mislim o tome što nemam. Nikad se nisam naučila drugačije niti ću. To mislim, ali u sebi, ne naglas, da se baba ne naljuti. U zadnje vrijeme sam to počela. Kad mi nešto ide na živce, ja mislim svoje, ali ne govorim, nego lipo mučim. Dosta mi je da mi svi govore da činim krivo.

U školi u Splitu gledam kako se druga dica igraju: oni što su im familije bogatije uvijek zajedno, oni što imaju manje isto su skupa. Ja sam malo s jednima, malo s drugima, ali najviše sama. Ovi prvi stalno jedni drugima pokazuju stvari što su im kupili matere, ćaće i svojta: vade nove pernice, kemijske, gumice, jedni drugima gledaju patike. Onaj što ima najskuplje patike ili trenerku je uvek glavni, svi se kupe oko njega i on zapovida šta će se igrati za vrime velikog odmora i di će se ići posli zadnjeg sata.

U Luci je premalo dice i svi se igraju jedni s drugima. Samo opet oni koji imaju više solada zapovijedaju, opet su oni glavni.

* * *

Dvadeset godina kasnije – i dalje je jednako. Ja sam iza njihovih leđa, trčim da ih dostignem, ali znam da neću nikada uspjeti. Znam sve to, ali još se nisam navikla, a toliko sam vremena imala. Još sam mala, i dalje imam deset godina. Trčim i nadmećem se, gubim dah.

* * *

Vidim kako baba govori sama sa sobom, pa tako i ja poslije, kad ostanem sama.

Predvečer uvijek ide zalit vrtal, nekad i ja s njom, nekad ne. Više se volim zatvorit tamo u malu kamaru. Ne želim da me kogod čuje, da mi opet ne reću da sam čimavica. Ne znam što je to, ali sigurno nije lipo.

Kad govorim sa sobom, onda sam muški. Oću bit mali čovik, a ne ovo. Rečem: „Druže, pođimo u svijet!“ I još svašta, što sam čitala da govore muški. Govorim drugim ričima, onima iz knjiga. Kako treba, a ne ovako naopako kako govore svi oko mene u Luci. Nitko to ne može razumjeti i zato pred njima šutim. To je jezik na kojemu govorim i mislim samo kad sam sam. Onda sam sretan. Mogu sa sobom govoriti onako kako ja hoću.

Čula sam da barba spominje da imamo neku baščinu što se zove Vranine. Pitam babu zašto nas dvije nikad ne idemo tamo.

„Tamo je jadno duboko i grube su griže. Jedan je tamo nagradija kuću pa je proda. Pa je ti drugi opet proda trećemu.“

„A zašto je niko neće?“

„Jer ne može brod ni kaić pristat, gruba je mrkinta, grubi je dohod i crno more. Govoru da je na otoku među najdubjima. Prin puno godišć, kad ti je mater bila mala, tamo su užali vidit sjevernu medvjedicu.“

„Ma sredozemnu medvjedicu, ne sjevernu!“

„Dobro, ala! Što odma skačeš!“

Ne mogu podnit kad baba govori krivo i odma je moram ispraviti. To je u zadnje vrime sve češće.

„Tamo je velika jama što gre od vrha do u more. Svašta su činili tamo za vrime onega rata. To zarestes pa bi čovik moga upast, kad tražiš gnjive ili bilo što, jerbo ne vidiš od gošćice i drače.“

Nije me briga za tu priču o jami.

„A di je sad medvjedica?“ pitam.

„Ona bi se tu sakrivala, posli nikih godišć više je nismo vidili, biće išla ća ili je umrila.“

Ne virujen ja u to, baba to govori onako napamet. Ne slušam više što baba govori, u glavi mi je slika medvjedice, onakva kakvu sam je jedanput vidila na televiziji.

„Kad san bila mlada, tamo san užala za vrime oseke poč i vazest lumpara i ogrca. Puten bi

napela i pločicu, a poslin, kad bin hodila nazad, bila bi mi se ćapala po dva-tri kosa ili ćuške. Od tega bin onda učinila jadno lipi gulaš.“

„Ajime, oli ste to jili?“

„Ne, tin si!“ vikne baba i nasmije se.

„Ali baba... to su ptićice!“

„Pa što? Oli je tad bilo solada za kupit meso svaku setemanu kako danas?! Ni ga bilo ništa. Tin se tega ne spominješ, i boje je. Bi biš umri od gladi da se nisi zna snać.“

Mučim. Svašta bi joj rekla.

„Gruba je glad, moja ćerce...“

A meni je grubo zamislit babu kako doma u turćinu vari te mrtve ptićice. Drugo je kad mi u samoposluzi ili na pazaru kupimo kokoš za svarit juhu. Ja mislim da je to skroz drukćije.

Nagovaram babu da me odvede na to mjesto gdje je vidjela medvjedicu.

„Nećeš je vidit, to je bilo prin puno godišć, biće išla ća.“

„A možda opet dođe digod.“

„Za tamo poć se va rano dignut i s ogotom dvi ure hodit po vrućini, a cilin puten ni lada. Sad si se dojala da bi hotila poć, a kad bimo išli, onda bi njuhala da ti je vruće, da si žedna, da te bolu noge. Oli ni tako, danu reci!“

„Ne znan“, odgovorim i zamislim se.

Skužila sam ja. Baba neće da gre u Vranine zaradi te priće o jami. Neću se ja paćat u to, poć ću jedanput sama, kad budem velika. Onda ću lipo na svoje oći vidit je li istina sve to šta govore.

Kad izađem na put ili kad me vide u mistu, svi me pitaju: „Kako ti je u skulu?“ Neki me pitaju i po više puta i ja im opet svima moram ponovit u koji razred idem i s koliko sam prošla. Babi je to drago jer nisu svi dobri u skulu, neka dica svako lito idu na produžnu, ne mogu se ić kupat po cili šest misec. Meni to ne treba jer ja uvijek prolazim s pet. Isto nemam baš sve sve petice u knjižici, zato što imam „dobar“ iz matematike i „vrlo dobar“ iz tjelesnog.

Posli dođem doma i nabrajam babi koga sam srela i tko me sve pitao s koliko sam prošla.

„Što pušeš?“ pita me.

„Tlaka mi je. Jesan niki dan sve ispriopovidila teti Franici i ona me opet pita jučera?!“

„A oli ti pita jist?!“

Baba namisti maramu i uzdahne.

„A biće je zaboravila, ona ima godišć, to je tako kad je starije čejade... ne spominje se više svaki dan...“

„Pa kako se ti svega lipo spominješ?“

„A jan... jan san drugačija... ni svako isti, moja ćerce.“

Ne volim kad me pitaju s koliko sam prošla jer mi onda dođe na pamet još jedna stvar zbog koje mi je krivo. Kogod prođe s pet u mom razredu, tome mater i otac kupe nešto lipo: biciklu, onu veliku željeznicu s tračnicama, a jedan mali iz mog razreda dobija je i maloga pasa, a ima puno gore ocjene od mene. Meni mater kupi po dvi knjige iz biblioteke Vjeverica. Volim ja te knjige, ali opet mi je krivo što ne dobijem nešto veće. Materine prijateljice mi dadu koji dinar za džeparac, to mi je drago jer onda imam za staviti na stranu. Od tih solada sam kupila i jednu malu lampadinu, svugdi je nosim, a najviše mi treba za čitati po noći jer mi ne daju paliti svitlo. Kupila sam je u Splitu u Ribomaterijala, sakrivam je da je mater i baba ne vide. U Splitu je držim ispod knjiga u svom kantunaliću, u Luci je samo stavim ispod postelje. Babu boli škina pa se ritko prigiba i tamo gleda, osim kad mete kamaru, onda je spremim u svoju crnu boršu. Pazim da ne zaspim dok mi gori lampadina jer će se potrošiti baterije do ujutro, a skupe su. Najgore mi je kad posli nekog vrmena svitlo iz nje bude sve slabije pa jedva vidim slova.

* * *

Volim ići u školu, tamo mi je lipo. Da nema škole, po cile dane bi bila sama doma. Mater stalno radi, skoro nikad je nema popodne i navečer, dođe tek kasno po noći. Čujem kad kapija zaškripi i onda se malo uspravim, upalim svoju bateriju i posvitlim u sat koji stoji na psihi. Znam da je negdi oko ponoć i po, ali opet moram viditi da budem sigurna. Nekad se

probudim nakon što sam išla leć i matere još nema. Ležim u mraku i čekam kad ću čut da otključava kapiju. Pomalo se dignem, obučem papuče, odem do sata i vidim da je već prošla jedna ura. Bude me strah, idem u kuhinju i napravim cedevitu. Onda čujem kako se gore okreće ključ i kako se vrata zatvaraju. Ima još dosta skala za proć, dok se ne spusti do stana, ali meni se srce uzlupa i trčećim se korakom vratim u postelju. Ne želim da vidi da još nisam zaspala. Uvučem se ispod deke, pokrijem se do pola glave i okrenem na drugu stranu. Čujem kako mater hoda po kuhinji, stavlja boršu na stol, vadi neku kesu. Onda ide u banj, pali špinu, teče voda. Lakše mi je jer je došla doma. Tek tad zaspim.

U Luci mi je lipo jer ne idem sama leć, nego smo baba i ja zajedno u postelji. Skoro nikad se ne budim usred noći i nije me strah.

„Vruće je, ala, hodi se kupat!“ kaže baba. A ne triba ona meni reć, poč ću ja, nego mi koji put bude lipo sidit na dvoru i čitat, pa zaboravim na more.

Na kupanje skoro uvijek idem sama. Prije sam znala poč s rođacima ili dicom iz naše štrade, ali onda stalno moram činit ono što oni hoće, a to mi je tlaka.

Krećem odmah nakon što mi baba iz butige donese friški kiflić s cukrom. Nema ništa što mi je od njega slađe. Brzo ga pojedem i popijem mliko što mi ga je baba zgrijala u potiću.

U veliku kesu spakiram: šugaman, očale za ronjenje, klobuk, jedne kratke gaće, knjigu ili roman i svoju malu kožnu kesicu u koju stavim nekoliko dinara, od džeparca koji mi je dala mater. Baba me isprati preko dvora i više me puta upozori da nešto ne izgubim i da se vratim do obida.

U mistu nema dobrih plaža, a ja se ne volim kupat tamo na rivi kraj trajekta, uvijek je gužva. Svi se guraju, mala dica skaču oko mene i prskaju me, nemam mira.

Trčeći se sjurim niz veliku nizbrdicu kojom se s Mrkog rata dolazi na rivu i tražim brodove koji voze u vale. Barku nikad ne plaćam jer su oba barkarijola naša svojta, a mene ne računaju za fureštu. Na drvenoj klupi, stisnuta među turistima, jedva čekam da stignemo. Puše maestral i ja se nagnem i stavim ruku u more, gušt mi je.

Idemo na hotel Adria. Tamo ujutro nema skoro nikoga i mogu birat di ću staviti šugaman. Na hotel Adria slabo dolaze domaći pa me niko ništa ne pita.

Prostrem šugaman, skinem robu i ugazim u plićak. Dno je bistro jer još nema puno svita. Nagrišpala mi se koža na rukama, malo mi je zima, ali isto mi je gušt. Kad mi more dođe do droba, onda se pustim, zatvorim oči, potopim se i zaronim. Cilo tilo mi prođe milina.

Gledam kako tamo na velikom mulu muški skaču na glavu. Stanu na rub mula, isprave se, dignu ruke i onda brzo skoče. Natječu se koji će lipše skočiti. Odma brzo izađe vanku i onda opet skaču. More se pjeni kao bjelanjak od jaja u terini kad mi baba čini paradižot. Tuče ga

pirunom brzo i jako, ne staje, trese se cila trpeza i ona njezina nagrišpana koža što joj visi na ruci. Već sam zapamtila svakoga od njih: kakve kupaće imaju i kako koji skače. Kad oni odu ća, stanem i gledam doli. Volila bi i ja skočit, ali nikako ne mogu. Okrenem se da vidim je li me ko gleda. Onda se opet okrenem i brojim u sebi, kad izbrojim do pet, onda ću. Ali noge su mi se zalipile za mul, ne mogu.

„Vrgni se, vrgni se“, zaviče jedan od onih muških. Dole na zidiću liže sladoled. Vidim da mi se smije i onda mi bude još gore. Vratim se na kraj mula i siđem na žalo. Skočit ću drugi put, kad ne niko ne bude gledao. Brzo uđem u more i plivam što dalje. More mi ulazi u uši i onda ga više ne čujem.

* * *

Plivam sve do mista koje je označeno plutačama i konopom, za njega se uhvatim rukama i onda nogama odgurnem plivajući natrag. Kada se naguštam plivanja, idem po svoje očale za ronjenje. Još uvijek nemam pravu masku s disalicom. Mater godinama molim da mi je kupi, ali takva je maska skupa i malo tko od domaće dice je ima. Očale su meni super, ne žuljaju previše, jedino što se svako malo zamagle, pa ih skinem i potopim u more da se stakla pročiste. Duboko je samo metar, tu se kupaju stariji turisti i djeca, svi drugi samo prođu i odu u dublje. S vremenom otkrivam: stranci u plićaku često gube prstenje, dinare, narukvice, naušnice, privjeske, kolajne... Nema dana da nešto ne izronim. Više me ne interesiraju neobični oblutci, školjke i puževi, moj cilj su maleni predmeti koji svitle na dnu.

Kada nešto nađem, stisnem predmet u šaku, izađem iz mora i spremim ga u ruksak i nastavljam roni. Kad se vratim doma, zaključam se u banj i onda sve pomalo pregledam što sam našla: proučavam prsten ili naušnicu, pokušavam dešifrirati slova i brojeve utisnute u metal. Na more više ne idem bez očala. Među kamenjem i morskom travom nađe se i neka plastična perlica, metalne kopče koje su kupcima otpale s kostima dok su plivali, stakalca s ručnih satova... Njih neko vrime čuvam pa bacim jer znam da ništa ne vride.

More pred hotelom je bogato nalazište predmeta koji postaju moji i to me čini sretnom. Više nisam siromašna, moje blago je sve veće i ja više nisam ona od prije, koja je ljubomorna na druge zbog onoga što oni imaju.

O blagu ne pričam nikome, čak ni babi. Strah me je da će se naljutiti i tražiti od mene da blago predam na recepciji hotela. Sve što sam pronašla stavljam u škartoc koji držim u

putnoj borši u maloj kamari.

Imam super plan. Blago ću prodati u zlatarnici kad se vratim u Split. I onda ću kupiti pravu masku, onu žutu, najljepšu, koju sam vidila u izlogu sportske opreme u gradu.

* * *

Stojim u uskoj uličici, uza zid. Došla sam nakon škole. Prema gradu sam išla s mojima iz razreda i onda sam na Starom Hajdukovom otišla svojim putem. Nikome nisam ništa rekla. Malo me strah da ne prođe netko iz škole ili iz ekipe. Mater ne može, ona je na poslu u restoranu, to sam sigurna. Otkad sam došla, samo dvoje ljudi je ušlo i izašlo. Čekam, ne znam ni ja što, da bude dobar moment. Onda kad izađe jedan čovik s djetetom, uđem unutra. Gurnem teška staklena vrata. Unutra sve bliješti, od svjetla i od svakakvog prstenja, narukvica, kolajni.

„Dobar dan, mlada gospojice. Kako mogu pomoć?“ kaže zlatar. Obučen je u finu crnu košulju kratkih rukava, ruke su mu dlakave, skoro kao u barbe, samo što su njegove tanke.

„Dobar dan. Ja sam donila nešto, pa ako bi tili uzet.“ Srce mi dva puta jako poskoči. Progutam pljuvačku i stisnutih usta dišem kroz nos.

„A šta si donila, pokaži, pa ćemo lipo vidit“, kaže i namisti se u stolici.

Dođem mu bliže, za stakleni pult. Spustim ruksak i po malo počnem iz njega vaditi stvari.

Izvadim najbolje komade: tanki zlatni lančić, nekoliko srebrnih prstena i jednu narukvicu za koju ne znam od čega je. On sve poreda na stakleni stol i gleda povećalom. Donosi neke kutijice s bočicama, a onda svaki komad stavi na neku malenu vagu. Vрати se za pult i počne nabrajati: dva prstena i narukvica su falše srebro. „Bižuterija, nije pravo“, kaže. Ostalo prstenje bi uzeo. „Lančić je osamkaratni“, govori. Ne razumijem što to znači, ali valjda je dobro. Čekam da kaže cifru, jedino to mi je bitno.

„Mogu ti dat 700 dinara“, konačno kaže.

„700 dinara“, ponovim za njim.

„Je, i to je san puno reka.“ Opet se nasmije, a ja osjetim vrućinu kako mi ide u obraze, naglo kao plima na pijesku, navečer na Bačama.

„A imam ovdi još nešto, očete to vidit?“

„Ajde.“ Opet uhvatim ruksak i kopam po njemu. On prstima gladi kosu iako mu je skroz zalizana i sjajna. Osjeti se miris briljantina. Izvadim punu šaku lančića: tanki su da ne mogu bit tanji, na jednom je i malo zlatno srce, na drugome križić.

„Evo“, kažem i osjetim kako mi se usta suše. Nisam pila vode od jutros, na velikom odmoru. On sve to uzme i baci na vagu.

„Još dvista dinara, je l' to u redu?“

„Barba, meni je to malo“, odgovorim i malo se ispravim.

„A onda ništa, kad ti je malo, nosi ća!“

„Neće ti niko dat više od mene, moja gospojice.“

Maska košta 1600 dinara, nema šanse da mu blago dam za te novce. S pulta pokupim nakit i izađem. Odlučim probat u drugoj zlatarnici, na Rivi i u Marmontovoj ulici ima ih pet-šest. U idućoj radnji kažu da nakit uopće ne otkupljuju, u trećoj mi ponude tek 600 dinara.

Očajna i pokisla pješačim doma na Firule, putem stanem i popnem se na Katalinića brig. Ne ide mi se doma. Sjedim na kamenu ispod Spomenika palom pomorcu. Razmišljam šta ću. Glava mi je puna kombinacija.

„Da dam onome prvome za 700, izmolim od mame još 700 i ostatak uštedim na marendama za školu.“

„Ali od marendi već štedim za kasete i romane.“

„Mogla bi prodat neke materine knjige u antikvarijatu, one koje nikad ne čita i uopće joj ne trebaju, oni isto otkupljuju.“

Sve te planove mijenjam iz minute u minutu i svaki mi se čini glup nakon što o njemu malo razmislim.

Kad dođem doma, blago stavim u drvenu štednu škrinjicu Splitske banke koja ima svoj ključić. Ubrzo zaboravim na njega.

* * *

Ne volim se sunčat. Pazim da me sunce previše ne zgrije jer onda cili dan i večer gorim od vrućine. Iz mora izlazim tek kad vidim da su mi prsti na rukama skroz nagrišpani. Moram stalno pazit koja je ura, da ne zakasnim na obid. Zato svako malo nekoga pitam koliko je sati. Još ne razumijem engleski ni bilo koji drugi strani jezik, stranci mi samo pokažu svoj sat, a ja se nasmiješim i kimnem.

S mora se redovno vraćam gladna. Žurim se da dođem doma bar malo prije barbe, da mogu na brzinu pojest fetu kruha sa salamom ili sirom. Barba ne voli da se jede prije ručka. Čim čujem da se otvara korta, poluodgriženu fetu kruha sakrijem u škafu, di baba drži pijate.

* * *

Za babu more liti kao da ne postoji. Nikad je nisam vidila kako se kupa i pliva. Ja bi da se ona i ja idemo zajedno kupat, ali ona neće, koliko god da je molim.

„Jan san volila more kad san bila mlada“, kaže. Meni to ide na živce, stalno priča o tome kako se kupala dok se ja još nisam bila rodila, a sad ništa.

„Ni nas bilo briga di ćemo se poč kupat, vrgli bi se di bilo. Nismo imali ni šugamane kakove vi danas, a ni kupaće gaće. Osuši bi se na suncu i greš daje, trčeš doma štogod pomoć ocu i materi. Ni bilo vrimenta za ležat po mulima.“

Molim je da se jedan dan, prije večere, zajedno pođemo na brzinu rashladit na malu plažu iza rive, na kojoj nema puno ljudi. Kad počne padat sunce, tamo dođu dvije starije žene, uđu u more, malo se toćaju i razgovaraju, onda izađu, istrljaju se na brzinu šugamanima i odu.

„Ma ni ti mene voja poč se kupat, jan san se tega nafrajala.“

„Ali, babaaa, homo, homo!“

„Ma di ću ovako stara, s obišenin tilom, među mladi i lipi svit.“

„Pa ima dole i starijih žena, isto ka i ti, i još više“, govorim. To malo uveličavam jer zapravo i nije tako. Ali nema veze, samo da idemo pa ću onda lako nešto smislit.

„Ni me briga, neka gredu ove nike što imaju vrimenta, biće im neviste učinu sve kolo kuće pa

onda môžu hodiť po moru.“

„Va navit orloj“, kaže baba večer prije puta. U Split se vraćam pred kraj osmog mjeseca, da se stignem spremić za školu koja počinje u devetom.

Zadnja večera u Luci uvijek je posebna. Baba uz zelje i ribu spremi i slane pogače pečene u prsuri. Nariže sira i iz konobe donese slanah srdela i kiselih kapulica. Izvuče na kraju i nešto slatko – broštulane mindele ili neku čokoladu, skrivenu u ormaru, među posteljinom i dotom.

Barba se sa mnom nikada posebno ne pozdravlja. „Je li ti drago počat doma, mala? Pozdravi mi Spljet grad“, kaže. Meni se učini da mu je baš drago što idem ća.

* * *

Budilica prvi put zvoni već prije zore, u četiri ure. Babe nema, već se digla. Vanka je još mrkli mrak, kroz škure vidim zvijezde. Okrenem se na drugu stranu, zaspat ću još samo malo.

Iz kreveta se dignem u zadnji čas, oko 5, nakon što baba već treći put dođe u kamaru. Borše i kese već od jučer popodne stoje spakirane u tinelu. Trajekt iz Ubli na Lastovu polazi u 4.30, a u 6.15 kreće iz Vele Luke u Split.

„Johi meni, ostit ćete vapor“, uzdiše baba i ja krmeljava skočim na noge. Dok se obučem i popijem toplo mlijeko, brdo bagaja je već pred kortom. Zamotuljci, kese i bocuni puni maslinovog ulja, vina, kvasine, smokava, mindela, slanah srdela i sve to je težak teret koji treba vuć do trajekta. Borše su teške kao da su unutra matuni. Molim babu da smanjimo bagaje. Pregovori oko bagaja su komplicirani, u njoj računici sve štima. Ona ima savršeno logična objašnjenja zašto šalje toliko litara ulja („Sračunala san da van je toliko potriha dok mater ope bude dohodila“), vina („Dobro će vam doć za odnit komugod“), smokava („Jadno su zdrave za štumik, a mogu durat sve do slideće setemane“, slanutka („U Splitu ni ovakega“)... Iz po koje torbe uspijem izvući bocu vina ili vrećicu suhog boba, ali baba na

kraju pobjeđuje i ja u Split odlazim kao i svi korčulanski Splićani, natovarena kao magarica. Korak po korak vučemo se preko kamenih ploča na nizbrdici koja se spušta u trajektnu luku. Nekad od muke zabeštimam. „Jebemti život“, prošapćem, da me baba ne čuje, to sam čula na plaži hotela Adrije od domaćih turista.

Baba je nekoliko metara ispred mene, tjera me da hodam brže. „Homo, homo, johi meni ko zakasnimo“, broji i puše iako ne shvaćam zašto. Vidi se da je naš trajekt tek na samim vratima vale, kod Proizda. Do luke mu treba još dobrih petnaest minuta.

Kada konačno spustimo bagaje na pod i stanemo među ostale putnike koji čekaju na gatu, trajekt je tek na pola vale. Baba popravljja rubac, sretna što nismo zakasnile.

Na rastanku se grlimo kao da idem u Australiju i vidit ćemo se ponovno tek za nekoliko godina. U zagrljaj me stisne svom snagom. Osjetim koliko su joj ruke još uvijek jake.

„Dite moje, budi mi dobra i vridna kako i do sad. Pomozi digod materi, teško joj je.“ Učini mi se kao da će zaplakati.

Uđem u garažu i uz pomoć nekog od babinih poznanika unesem torbe. Mašemo jedna drugoj dok brod odlazi, sve dok se ona i grupica ljudi na obali ne pretvore u točkice u daljini.

* * *

„Lastovo“ zatrubi. Krećemo. Osjetim kako se brod počne tresti.

Sunce još nije izašlo, ali više nije ni mrkli mrak. Izađem na palubu, iza nas promiču vale. Gledam u gustu šumu na obali. Umorna sam, oči mi se sklapaju. Malo mi je i zima, ali stavim ruke u džepove i još neko vrijeme tamo stojim. Onda se ipak vratim u salon. Legnem na kauč i zaklopim oči. Volila bi malo zaspat, ali je previše svitla, konobar na šanku škraha s pijatićima za kavu i čašama. Stalno se okrećem s jedne bande na drugu. Nikako se namistit. Osjetim kako smrdi koža od brodskog kauča.

Krivo mi je šta sam išla ća. Ja bi da mogu cile godine ostat s babom. Zašto ne može bit obrnuto: da ja živim s njom, a da u Split dolazim nekoliko puta na godinu. A onda bi mater ostala sama, bilo bi joj grubo. Ali možda bi onda ona mogla lipo nać drugog muža pa ne bi više bila sama, a meni bi bilo lipo s babom. I ne morala živit u onoj ćibi od 26 kvadrata, nego lipo u kući s velikim babinim dvorom, di se mogu svašta igrat. Jedino, šta bi reka barba na

to, ali baba bi mene pustila da dođem. Sve bi onda bilo bolje.

Tako zaspem. Probudi me graja. Brod se sprema stat u Hvaru, sunce bliješti kroz prozore i tuče mi u glavu. Žedna sam, vruće je, kolina mi se lipe za kožu od kauča. Sjetim se što sam mislila prije nego što sam zaspala i bude me sram. Šta meni fali u Splitu s materom? Svaki put kad joj govorim da mi je grubo bit po cile dane sama doma dok ona radi, mater kaže: „Imaš sve.“

Brzo će početi škola, jedva čekam dobit nove knjige i odmah ih sve pročitati. Kad mi ih mater kupi, ja ne mogu dočekati doći doma iz grada, sve ih raspakiram i pročitam za sedmicu dana. Kad na to mislim, odmah mi je lakše što sam išla ća.

* * *

Baj baj, rojena valo. Stoji mi dobro i ne pizdi. Obidvaj u podne: juha, meso od mulama, kumpiri lešo i toć od pamedora. Makar padali matuni, kad bati podne na crkvi sv. Josipa – ti udri po pijatima, neka škrabaju peruni, noži i zlice: mala luška mužika.

DRUGI DIO

Dignem se iz postelje: polagano, na prstima, da ne probudim babu. Bosa idem u malu kamaru. Uzmem vokmen, stavim u njega kazetu i zakačim ga za gaće. Slušalice stavim oko vrata. Izađem u dvor. Tamo Muki leži kraj pitara od bosiljka, kad me vidi, dotrči. On bi se igrao, ali meni se to sad ne da, malo ga pomazim i odem se napit vode iz lamina na gustirni. Onda pažljivo pritisnem kvaku od korte i izađem na put. Stavim slušalice i upalim vokmen. Trčim sve dole do rive. Tamo stanem pa hodam oko Fabrike, zapuhana. Sva sam se oznojila. Ugasim vokmen i skinem slušalice. Sad bi se najvolila bacit u more, ali znam da ne smim. Baba mi je ispričala da je neki momak iz mista tako znojan skočio s mula i odmah umro.

„Izaša je iz mora i stiva se na kleh. Bidan.“

Legnem na zidić, u hlad. Kroz ogradu gledam u Fabriku. U ovu uru nema puno svita. Čuje se kako rade makine, neko nešto vikne. Sve smrdi po ribi i friganj kapuli. Fabrika je kao velika kužina, sto puta veća od naše u kući. Kad vidim da nema nikoga, stavim opet vokmen. Pojačam koliko god mogu. Ovih dana slušam samo jednu te istu kazetu. To je nova grupa koja sad svira u Splitu, svi iz moje ekipe ih slušaju. Zovu se Daleka obala. Skroz smišno ime i taj pjevač smišno piva kao da recitira, a opet nije to, nego nekako drugačije.

Kad pisma dođe na kraj, ja premotam opet, točno znam koliko trebam držat onaj botun za nazad, skoro svaki put isprve pogodim početak. On njoj piva: „Nemoj ići od nas, okolo svuda je tama“, a ja zamišljam da to pivam ja, a ne Ban. Da sam muški i da imam jaketu od reba i gitaru, onu pravu, električnu. Super mi je. Zatvorim oči. Mislim kako bi volila zagrlit prijateljicu Kaću iz Splita. I tako stat s njom dugo, da nas niko ne vidi i da me niko ništa ne pita.

Ali to ne mogu, Kaća grli jednog momka iz naše ekipe, samo mi o njemu priča: šta joj je reka, di su išli zajedno, kako su se poljubili. Kad god ja i ona sidimo na klupi kraj hotela Park, dođe taj momak, stavi ruke u džepove od jakete i skroz ih duboko uvuče, vide mu se prsti kroz rebe. On joj migne i ona me na brzinu pozdravi i ide ća s njim. Meni onda bude teško, ostanem sidit na klupi i slušat muziku, ali mi se više ne da ić dole na Baće i tražit druge iz

ekipe pa idem doma.

Ovo lito ću Kaći napisat pismo, ali to ne mogu u kući, dok je baba oko mene. Zato idem vanka, tako mi je lakše. Nosim svoju teku i onda u nju pišem. Pišem ušporko, kad dođem u Split, onda ću to sve prepisat učisto, na dva lista trgovačkog papira.

Tako mislim, zatvorenih očiju, a onaj glas u slušalicama piva: „Nećeš ići od nas...”

Odjedanput me prene drugi muški glas.

„Mala Padretovica!”

Otvorim oči i trznem se. Isprid mene je stariji čovik.

„Oli si se pripala?” Smije se, u ruci drži neku bilu kesu. Ne znam ko je on, ali mi je isto neugodno, sva sam se zacrvenila.

„Nisam, nisam”, kažem smeteno i uspravljam se na zidiću. Pogleda me još jedanput i onda se okrene, ide ća. Gledam što ima u kesi, čini mi se da je nešto srebrno. Je, to su one konzerve iz Fabrike što ih i mi imamo punu špajizu, jedino su izvanka drugačije nego u butizi, bez papira i one prozirne folije. Sve su iste, od srebrne late. Zato puno puta ne znam koja je s povrćem, a koja samo onako s uljem. Draže su mi one s povrćem, lipše su za jist. Ogladnila sam, tako mi je uvijek kad počnem mislit o spizi. Idem doma, hodam preko rive, tamo se već skupilo dosta svita, brzo će doć trajekt iz Splita. Penjem se na Rat, ne palim više vokmen. Prošla je ura od počinka, svi su izašli u vrtle i u radione, čuje se vikanje i škrabanje alata, bušilica.

* * *

„Di si hodila? Ni te već dvi ure”, kaže mi baba kad uđem u dvor. Sidi na bančiću i krpa bičve. Vidim da nije dobre volje. Nagrišpalo joj se čelo.

„Evo me”, kažem kao da se ništa nije dogodilo.

„Pripala san se.”

„Ma zašto?”

„Za gospu, da zašto. Kako da nisi moja, nego tuja“, kaže i otrgne zubima komad konca. Iz drvene škatule izvadi iglu. Pokušava provući konac kroz onu rupicu na igli, ali konac je tanak, a rupa sitna. Vrh konca stalno prolazi kroz zrak, nikako tamo di triba. Skuplja oči, čelo joj se opet grišpa.

„Hodi ovamo, pomoži mi. Jan više slabo vidin.“

Duboko uzdahne. Sjednem uz nju i iz prve uvučem konac. Krenem da ću se dignut.

„Stoj malo tun, kun mene“, kaže blago. Vidim da se više ne ljuti, one dvije bore na čelu se sad puno manje vide. U rukama joj je bičva u koju je stavila drvenu gljivu, da lakše može zakrpat bužu. Uzmem je i gladim ovaj glatki dio. Izlizan je, ali to mi je baš lipo.

„Tu san gnjivu bila vazela u Splitu, prin 20 godišć. Još se tin nisi bila ni rodila. Išla san u jednu butigu di se prodaju konci...“

U Luci ne kažu „gljiva“, nego „gnjiva“. Sve krivo govore, ali meni se više ne da babu ispravljat svaki dan. Ona govori i govori, spominje se svega kao da jučer bilo. Ja uvijek sve zamišljam: kaže jednu rič, a meni se u glavi odma nacрта cila slika. Onda počnem mislit nešto svoje, zaboravim na babu i to što mi govori. Već sam negdi daleko – priko mora, i dalje... Mašem babi, barbi i ciloj Luci.

Zatvorim oči, ali ne želim više spavat, dosta mi je bilo noćas. Mirno je. Čuje se samo kako baba udiše i izdiše, zamjauče Muki koji po dvoru lovi muhe. Namistim se na bandu, stavim lancun između nogu, tako mi je hladnije i ne lijepi mi se koža. Ne da mi se čitat knjigu, previše mi je vruće. Samo da mi je stat ovako što duže, da mi nitko ništa ne govori. Danas je barba za obidom svašta izgovorija, a ja ni rič, kao da nisu moji posli.

Par puta je pogledao u mene i mignija mi. Biće mislio da ću štagod reć, ali nisam. Neka miga i neka se čudi. Ni me briga ni malo.

Onda bati i zvono s crkve, četiri puta. Baba se naglo trgne iz sna. „Oli su već četire ure?“

Ne odgovaram, pravim se da spavam, škiljim kroz kapke, krevet zaškripi, ona se naglo digne i oblači. Popravlja kosu, vlase zadije iza uha i stavi na svaku stranu po jednu crnu fjubu. Polagano zatvara vrata od kamare i odlazi.

Tada se umirim skroz, ponovo zatvaram oči. Maštam da sam negdje daleko, u nekoj kući u kojoj imam samo svoju kamaru i puno libri. I pravu pisaću makinu, s onim crnim botunima. Dosadilo mi je pisat na papir i u teke. Slova i riči iz makine kad se napišu su kao ona iz libri – prava. Tu u Luci to ne razumiju, misle da je sve isto. Ja znam da nije i da ne može bit.

U kamaru odjedanput uđe baba.

„Ala, va da se dižeš. Hodi mi pomoć kolo kokoši! Vele si se naspala.“

Dižem se polako, nevoljno. Umaraju me ti mali babini zadatci, sve sam to već puno puta činila i nema u tome više nikakvog gušta. U pijat od late stavim nekoliko šaka frementuna i nosim ih u kokošinjac. Kokoši se uzvrte čim otvorim drvena vratašca i uđem unutra. Smrdi po govnama, kao i uvijek. U zadnje vrijeme počela sam biti gadljiva na taj vonj, prije mi to nije smetalo.

Vratim se u kuću, baba je u turčinu, govori sama sa sobom. Ne slušam je, ne mogu se skoncentrirat na to što govori. Donesem bančić iz dvora i sjednem. Ona i dalje broji, dok

čisti špaher od plina, gledam u njena leđa. Onda vidim kalendar na zidu iznad špahera. Računam koliko još ima do dana kad ću ić nazad u Split. Osam dana mi se čini puno, ko će to istrpit. Štufala sam se i kupanja, na balun mi se isto više ne da. Odletio nam je neki dan kožni balun u vrtal od barbe Pereta, najidija se i probija ga s nožem pa se sad igramo s nekim bezveznim plastičnim. Ne možeš ga ni uđrit malo jače, odma leti deset metara.

Posli dođe barba, u plavom trlišu, cili je šporak od modre galice. Bio je u baščini, polivat grožđe. Puno je znojan, oćutim kako smrdi sve od korte. U jednoj ruci nosi makinu za sumporavat, u drugoj neku kesu.

„Ma’!“

„Evo me u turćina“, više baba.

„Jesi li parićala štogod za izist?“

Baba izlazi iz turćina na dvor, nosi pijat s friganim bukvama u tinel.

„Doni san bokun lipega sira“, kaže i pokazuje kesu. „Grin se svuć i oprat.“

Baba i ja sjednemo za trpezu, ja sam već stavila pijate i izrezala kruh. Barbe još nema. Na otvorenu punistru od tinela popne se Muki. Ne mjauče, samo nas gleda. Baba se digne i tjera ga. Ne želi da ga vidi barba kad dođe, on ne voli kad se maćak vrti oko tinela dok mi jedemo. Muki skoći nazad u dvor i ode na svoje misto, legne kraj babinog najvećeg đirana.

„Nego ga nisan vidi, oštija!“ ćujem barbu koji dohodi s nećim zamotanim u kartu. Sidne za trpezu i odmota je: u njoj okrugli, skroz bili sir.

„Da mi ga je oni Balonja, sumpora san mu svo lozje. Njegova zava ćini taj sir, naućila je od onih Vlahinja što dohodu prodavat!“

Barba sir ponovo zamota i stavi ga na ispod kredence. Jedemo hladne bukve i zelje šta je ostalo od obida. Meni baš nije do bukava, ne volim ih, bezveze su. Kad ih malo više posolim, onda su bolje, ali baba miće sol od mene, ne da mi da solim. Govori da to nije zdravo. Teta Divna, babina najstarija sestra, teško je bolesna na bubrige, zato baba uvek sve slabo soli i svi moramo stavljat još soli na spizu. Pojila sam tri bukve i sve zelje, a barba još jede. Ja ćekam onaj sir i ne mićem se. Ostale su dvije bukve, barba ućini bevandu, popije i otare usta tavajolom.

„Ma', donesi dasku.“

Baba vadi dasku iz kredence i dodaje barbi sir. On zasječe kolut na pola i onda reže fete od one druge polovice. Skuplja mi se voda u ustima, najradije bi pružila ruku, ali znam da ne smijem. Barba zagriže prvi bokun s fetom kruha, žvače. Gledam kako mu se obrazi napušu i miču, kao kad baba na trpezi mijesi tijesto za pogače.

„Kakvi je?“ pita baba.

„Lipi, jadno lipi“, kaže i reže dalje. Jedan bokun ide meni, jedan babi, a onda on uzme u ruku još jedan. Pojede ga bez kruha. Ja svoj stavim na fetu i pomalo grizem. Slankast je, mekan, skroz drugačiji od onoga žutog sira koji kupimo u butigi. Mogla bi izist sama cilu polovicu.

„Ala, dosta je bilo“, kaže barba i zamota sir u bilu kartu. „Hodi stavi ovo na misto“, kaže mi. Stavim ga u kredencu, iznad pijata. Barba ne da da se sir stavlja u frižider, nekoliko puta sam to učinila jer sam tako navikla u nas u Splitu, ali on svaki put više na mene kad se zabunim.

„Samo da joj je jist lipe bokune i ništa ne činit“, čujem ga kako govori babi kad san ja već izašla na dvor. Nije me briga što govori, kad se vratim u Split, jest ću šta ja hoću i koliko hoću, u uru kad mene bude volja.

Idem u malu kamaru i uzmem svoj vokmen. Molim boga samo da mi ne počne zavijati, da nisu baterije pri kraju, trebaju mi durat još malo. Još samo malo.

„Nelooo, Neliceee“, čujem kroz san. Baba otvara škure i hoda po kamari. Budna sam, ali činim fintu da nisam. Dobro sam to naučila: malo se promeškoljim, kažem: „Mmm“, i okrenem se na drugu stranu. Pazim da duboko dišem i da ležim kao smrznuta. To nije lako, moram se koncentrirat. Odjednom me sve živo počne svrbit, a ne smim se počesat.

Nedilja je, baba bi sigurno da idem s njom u crkvu, ali ja imam skroz drukčiji plan. Čujem kako izlazi iz kamare i hoda po dvoru, tek onda otvorim oči, samo na trenutak, da vidim koja je ura. Sat je tamo na hodniku i, ako samo malo izoštrim pogled, vidim kazaljke: sedam i dvadeset. Dobro je. Još malo će hodat po kući i za par minuta poč će sama. Još samo malo moram ostat mirna u postelji, ako još jednom dođe vidit jesam se probudila.

Čujem kako hoda preko dvora i zatvara kortu. Onda se opustim i okrenem na drugi bok, otvorim oči i čekam. Mora proć još bar deset minuta, za svaki slučaj, da budem sigurna da nije nešto zaboravila. Čujem da dolje u mistu bati zvono, to je onda sedam i po, ona se sigurno već spustila s Rata. Ja sad imam skoro dva sata slobode, mogu radit šta god hoću. Prvo idem po Bravo u malu kamaru i vratim se s njim u postelju. Uzmem babin kušin i stavim ga na svoj, namistim se da mi bude šta lipše. Listam Bravo i gledam slike, ne razumim čitat jer je sve na njemačkom, ali nije me briga, slike su mi najvažnije. Onda idem preko dvora u banj, upalim bojler da mi se malo stopli voda, baba ga uvijek gasi da štedi struju. Zaključam kortu, da mi ne bi netko ušao. Uzmem čistu robu, svoj šampon za tuširanje i malo sjedim u dvoru, čekam da se voda u bojleru ugrije. U kužini napravim sendvič od sira, salame i kruha od jučer, nema friškoga, baba će ga donit kad se bude vraćala iz Luke, ali nema veze, i ovako mi je dobar. Jedem sendvič, dođe mi Muki i žica, bacim mu mali bokun sira i kruha, da me pusti na miru. Idem u banj. Tuširam se. Cila se nasapunam. Režentavam se, voda prska po banju. Zakačim slušalicu od tuša na stalak i sjednem ispod, zatvorim oči. Guštam. Stojim tako dok se ne potroši sva topla voda. To ne mogu kad su baba ili barba doma, oni se peru na brzinu i uvijek mene tiraju da tako isto radim. Baba mi govori da nosim šampon kad idem na more pa da se istuširam tamo ispid hotela, prije nego budem išla doma. Meni je to neugodno, to samo Česi rade.

Kad se osušim šugamanom, kao da sam se ponovo rodila. Koža mi se više ne lipi, glatka je. Sjedim na bančiću, prstima prelazim preko ruku i nogu. Nos i obraz naslonim na ruku: osjetim kako fino vonjam. Da mi je tako ostat cili dan, da se nikako ne oznojim i da legnem takva navečer u postelju.

Prekine me škripa kvake na korti, došla je baba iz Luke! Prošle su već dve ure, a ja se nisam sjetila otključat. Trčim bosa prema korti, skoro zapnem za pitar od bosiljka. Uvijek mi ta dva sata prolete brže nego inače. Vrime puno brže leti kad je meni lipo. Nije mi jasno zašto, ali tako je oduvijek, kad bi to mogla nekako prominit.

„Sveti moj Ante, što si se zakrakunala?“ viče baba. Iz bulse joj viri štruca friškog kruha. Ne odgovaram joj, nego uzimam kruh i režem onaj kantun: on je hrskav i najbolji, pojedem ga onako samoga, bez ičega.

„Oli nisi marendala?“

„Jesam, malo sira i salame sam izila“, govorim punih usta.

„Bit će obid kolo podneva, nemoj se sad najist.“ Uzima štrucu, zamata je u škartoc i stavlja u kredencu. Čudno se osjećam: kao da sam napravila nešto grubo iako nisam ništa. Još mi je u ustima zadnji zalogaj. Progutam ga brzo, prije nego što sam skroz prožvakala: putuje mi niz kičmu i grebe, boli. Hvatam zrak, idem na dvor i otvorim špinu kraj gustirne. Spojim dlanove, čekam da se napune i onda popijem. Voda nekako omekša onaj hrapavi put unutra.

Navlačim postole i izlazim na put. Tamo nema nikoga, vruće je. Polako se vučem prema vrtlu. Sjednem na zidić, u hlad. Iza leđa mi je ograda od nazubljene žice, to je barba stavio da ne bi mačke i pasi skakali unutra i razvrgli nam pamedore, tikvice i salatu. Svi moraju poštovat pravila, i beštije i ljudi.

Sve je to meni jasno. Već sam velika. Imam 14 godina. Na jesen ću u srednju školu. A onda više nema zafrkancije: nova škola, nova ekipa, sve drugačije i sve teže. Nije me strah, spremila sam se.

Ljeta u Veloj Luci postaju smrtno dosadna. Dok večeramo, gledam iznad babine glave u kalendar obješen na vratima špajize, brojim koliko još dana moram izdržati prije povratka.

Split je moj mladi zavodnik. Svaku večer ulice u Palači bruje od zanimljivih razgovora i nekih super ljudi koje sam tek počela upoznavati. Brige oko frizure, reba i patika, planovi kako doći do crne kožne jakete, kako od mame užicati novce za bar jedno piće u gradu. Žuri mi se da što prije počnem pripadati tom svijetu i spremna sam se zbog toga odreći šetnji među lozom i maslinama i večernjih sjedenja pred kućom sa starcima čije sam priče čula već sto puta.

U splitskom điru tražim potvrdu nove sebe, skulirane i tajnovite. Želim biti poput cura iz mog društva. Sjetim se svog blaga koje sam godinama ronila ispred hotela i koje nisam uspjela prodati zlataru. U ormaru nalazim drvenu škrinjicu. Ključ je izgubljen pa je otvaram kuhinjskim nožem i batom za meso. Blago je još uvijek tamo, požutjelo. Čistim ga krpicom i limunovim sokom, da opet zabljesne.

U subotu idem na matineju u disko. U džep od jakete stavim komad nakita, a na prste dva srebrna prstena, najljepša. Staro srebro opet je u điru i ja se pravim važna, pričam prijateljicama kako je to moje podmorsko blago, smijemo se. Kasnije smo na plesnom podiju, a kada se umorimo od plesa, sjednemo na visoke stolice, uza zid. Vadim iz džepova moje blago i poklanjam komad po komad: nekome privjesak s lančića, drugome narukvicu: prstenje ide od ruke do ruke, oči se sjaje u polumraku, smijemo se, zubi nam bliješte pod neonskim svjetlom. Gledaju me u čudu. „Zadrži, ne moraš mi vraćat“, kažem.

Ta mi je večer donijela status zanimljive čudakinje, do tada sam bila samo stidljiva cura s Firula. Ono davno ronjenje mi se konačno isplatilo.

* * *

Tog ljeta, nekoliko dana prije mog dolaska u Luku umire Šokica, od starosti i dugogodišnjeg tegljenja bagaja iz baščine. Baba ju je odžalila kao člana familije. „Bidna moja beštija, vele ti mi je pomogla“, govori i priča mi kako su je ukopali u baščini. Barba je iskopao veliku jamu i onda su je stavili unutra: nasuli kamenja i zemlje, a na vrh jednu malu ploču, da ne bi koja beštija to našla i razvukla. Zaplaćem zbog Šokice, sjetim se našeg jahanja i kako sam je tukla šibom da ide brže. Bude mi teško i onda sam opet babina, opet joj trčim u zagrljaj i stavim glavu na njenu veštu. Sjedimo tako na otomanu, a baba nabraja naše dogodovštine sa Šokicom.

„Je li se spominješ kad si je gore u Hoćaglavici tukla jer si hotila da bržje jaše pa te je bila vrgla u kupinu i izila ti ćikolatu? Vele ti si bila jidna, ali neka se i ona najila slatkega, bidna.“ Smijemo se i grlimo. Onda više nemamo što za reć pa me baba mazi po glavi i vlasima. Televizija gori, ali mi je ne gledamo. Čekamo da skroz padne noć pa ćemo ić leć.

Bez Šokice baba sada rijetko ide u baščinu. Ni u Kale i Bobovišća, naše najdalja polja na kojima imamo puno loze plavca. Prorijedila je čak i pohode u Hoćaglavicu, malopomalo zapušta parcele od sočiva. Orzo i fažol počinje kupovati u samoposluzi, a biž joj barba donosi iz Smokvice.

„Brzo ću i jan počat, za mojin čovikom i mojon dragon ogoton“, kaže.

Ljuti me kad tako govori. Hoće opet privući moju pažnju, smekšat me. Što me više traži, ja više bježim. Sve manje pričamo, povlačim se u svoj svijet, po cijele dane samo tražim mjesta na kojima mogu mirno čitati svoje knjige i slušati muziku. Po dvoru hodam s vokmenom i slušalicama na ušima. Zvuk pojačavam do maksimuma, nikada mi nije dovoljno glasno.

„Johi meni, osti se tega, ćapaćeš štogod po ušima.“

Uopće ne kuži da je ne čujem, i dalje govori, vidim kako miče ustima. Meni je to strašno smiješno, sjedim na bančiću u dvoru i ramena mi se tresu od hihota.

Onda s knjigom šmugnem van, da se ne bi sjetila da me nešto pita ili da izmisli neki posao. Skužila sam ja da ti poslovi nisu za pravo, nego više neki babin đir. Može ih ona napraviti i sama, ali neće, nego mene zaposli da joj ne bude dosadno.

„Mala, oli već greš ća? Pa nisi nego došla?!“ pita me teta Jakica kada joj kažem da za nekoliko dana idem u Split.

* * *

Mladost je došla po moju dušu bahato, nije kucala ni pitala je li slobodno. Samo sam jedan dan postala nova, drugačija. Izdužila sam se, smirila. Prestala sam gristi ješku kad mi je barba baci, samo da nakon toga može vikati na mene. Nije me više briga što priča, i on mi je postao smiješan. Prkos nije nestao, samo sam ga spremila na sigurno mjesto.

Umrla je u kolovozu, u ljeto 1999.

Na južnim otocima ljeti se umire lako. Val odlazaka na onaj svijet zapljuskuje mala otočna groblja sve do kasne jeseni. Paklena vrućina iz tijela istisne dušu, kao da prstom potisneš kuglicu mlade biži, a mahuna kože pukne pod jagodicom.

Staru ozljedu kuka obnovio je novi pad preko stolice u hodniku. Baba se za spavanje uvijek pripremala u polumraku, štedjela je struju i stalno za nama gasila svjetla.

Još od proljeća bila je prikovana za krevet.

Razgovaramo telefonom, sve dok još može nekoliko puta dnevno ustati i prošetati, oslanjajući se rame maloga Pereta, barbinog sina.

Počinje se gubiti.

„Alo, a ko je to?“

„Ja san, baba, Nelica.“

„Aaa“, otegne i ja s druge strane osjećam kako se slušalica na plavoj telefonskoj govornici kliže kroz moju znojavu šaku.

Pričamo o mojem fakultetu, hrani u menzi, gradu u kojem studiram. Više ne pita kad ću joj doći, ali ja svejedno obećam da ću tog ljeta, čim mi završe ispiti, doći u Luku.

Razgovor pliva između bonace nježnosti i južine zaborava. Baba odmiče sve dalje, kao „Lastovo“ kad na izlasku iz luke prođe Proizd, a iza njega ostaje bijela pruga pjene koja se brzo topi i more ostaje onakvim kakvo je oduvijek bilo, tamnomodro i duboko, ravnodušno prema svima nama.

„Volila bi umrit doma, u svojoj postěji.“

Želja joj se ispunila.

Mučila se danima, u visokoj temperaturi i groznici što ih je izazvala sepsa. Popis babinih dijagnoza mater stalno proširuje, kad god se tih dana čujemo telefonom. Čeka se da što prije ode, da ne pati.

„Kad umrin, lipo mi na grebu zakantajte. Nelica će povest ‘Maistrale, moj prolitnji hlade...’“

Nisam pvela pjesmu na babinom sprovodu. Svirala je ista, dosadna limena glazba koja svira svima, od ponavljanja izraubani „Posmrtni marš“. Vrelina je obavila groblje, oznojeni i u crnoj odjeći stajali smo oko grobnice dok nam je poslijepodneвно sunce pržilo zatiljke. Trudila sam se ne gledati ni u koga, već u borovu šumu negdje iznad groblja. Svećenik je pleo svoje, čuo se poneki šmrcaj babinih prijateljica i svojte. Zamišljena, skoro sam propustila trenutak kada su lijes spuštali u raku. Oko mene stajali su moji rođaci, znala sam da zure u mene dok ne gledam, čekajući valjda da ja kao najstarija unuka zaplačem prva. Limeni su zasvirali sporo, otegnuto, preko volje. Žalost mi se nakupljala u grlu, spustila sam glavu i pustila van suze. Na zvizdanu se osuše u tren, oстане mi samo ljepljiv obraz.

Prilaze mi mještani, izraze sućut. „Žalujen se, Nela draga“, govore stare gospođe kojima se ne mogu sjetiti imena.

„Slava je lipe godine ćapala, bog joj duši pokoj“, čujem.

„Ista si ostala, mala“, kaže mi jedna žena, dok se povorka rasipa prema izlazu iz groblja. Ne prepoznajem je, kimnem i nastavim hodati. Košulja mi je natopljena znojem, težinu vlažne tkanine osjećam na nadlakticama. Ipak razmišljam o onome što je rekla. Po čemu sam to ista, pitala bih je, samo da imam malo više snage, da nije tolika vrućina. Moja frizura, preduge franzete koje mi padaju preko čela? To što još uvijek nemam momka i što hodam kao muško? Zabacujem desnu nogu u stranu, poput babe. Nikada nisam naučila hodati elegantno, stavljati nogu pred nogu. Kao da moram zauzeti što čvršći položaj jer zemlja stoji ukoso i svaki čas bih mogla izgubiti ravnotežu i pasti.

* * *

Poslije sprovoda je večera. Na dvor su iznijeli trpezu, da možemo svi stati. Na čelu sjedi barba i priča anegdote o babi. Svatko ima neku svoju priču s njom. U samo nekoliko sati od sprovoda baba se prometnula u legendu.

Ja šutim, govorim samo kad me se nešto pita. Čekam da završi ta večera, da sklonimo tanjure, zdjele i masne čaše s trpeze i da je ljepljivu očistim vlažnom krpom. Jasno osjećam da je barba preuzeo konačnu vlast u kući.

Ujutro sam na trajektu odmah sjela u salon i zaspala, na terasu nisam izlazila do Splita. Bila sam sigurna da se još dugo neću vratiti na otok.

„Vazmi lapis!“ kao da je čujem kako mi govori.

Glava mi je u mraku, a ruke su na svjetlu. Ne, nije pjesnička figura, doista je tako.

U sobi je polumrak, svjetlo lampe osvjetljava tipkovnicu i moje prste. Nesigurni su i zapliću se, ispisuju pogrešna slova i riječi: stalno se vraćam i mijenjam utipkano. Strah od napisanog je prevelik, sve treba dobro prokuhati, dok sva voda ispari i učini se šug, gust i primamljiv.

I stalno triba mišat, mišat, da se šug ne uhvati za dno teće. Kao šalša što smo je ja i baba parićavale prid kraj lita, od oguljenih i narizanih zrelih plodova pamedora. Ne smi mi se dogoditi da je previše vodno. Ko će to posli jist: ni ni šug ni juva, nego paštroć.

Toga me strah, ali sada je skoro gotovo, još samo malo i više neće ostati ništa, samo ono čega se ne smijem sjetiti.

* * *

Opet je lito, strašno i žarko. Znojna sam i jidna. Trčim na bultu, želim što prije doć gore, preskačem betonske skale, oštar rub na svakoj skali grebe mi stopala i noge. Jurim jer ne želim više čuti barbin i babin glas, paćeničke, jadajuće glasove tete Marice, Franice, Mandaline: sve te žene i njihovo nadglasavanje težak su i opor vonj koji peče, grize me za oči, idem što dalje od njega. Gore se naslanjam na zid od toplog betona, neravan je i hrapav, skoreni cement se mrvi pod prstima ako ga samo malo jače lupiš šakom ili kamenom.

Sve bi srušila, kada bi mogla. Sve ću ovo srušit, kunem se pred svojim bogom.

Čujem babu kako me doziva da siđem. Puštam da viče, baš me briga, neću još sić doli.

Čujem je kako hoda preko dvora i ulazi u novu kuću, penje se uz skale i otvara vrata, dolazi k meni na bultu.

„Nelice moja, što ti je?“

„Ni me voja“, kažem kratko, ne gledajući je u oči.

„Oli si štogod jidna?“

Ne odgovaram ništa. A i kada bih htjela reći, ne bih znala što. Još uvijek ne razumijem korijen svog bijesa.

„Spominješ li se tin... možda se spominješ, nisi bila previše mala. Imala si niki sedam-osam godišć. Znala si se još, kako i nika dica, popišat u gaće, i onda bi se počela krivit, bilo bi ti mokro ispod tebe...“

„Šta sad to govoriš?“

„Pripovidam ti, neka rečen, pusti me... Dunkle, unda bi jan došla, ali tin se nikako ne bi hotila dić, nego bin te morala potezat, molit.“

„Ma daj, ne sićan se ja toga“, kažem i lažem, ne želim priznati.

„Je, je, ne bin ti lagala... I unda bi isto obisila čunku, kako i sad. Jan bi te pustila, više ne bi znala što ću s tebon. Poslin nikog vrimenta sama bi se digla i išla ća, ne bi me hotila ni pogledat. Samo bi vazela suhu robu i išla se oprat. Posli bi cili dan bila jidna i grintava...“

Sjećam se ja o čemu ona priča, ali i dalje ne želim priznat. Još uvijek sam neraspoložena, ali mrvu manje, ljutnja je nekako omekšala, kao mokra roba koja se pola sata sušila na suncu i toplom vjetru. Tako neko vrijeme sjedimo i šutimo.

„Malo moje, homo ća“, kaže i zagrli me. Silazimo zajedno uza skale, uhvatim je za ruku.

Pomoć ću joj da raspreami trpezu, svi su već otišli doma, same smo. Za po ure ćemo poč leć.

Nekoliko puta godišnje baba mi dođe u san. Po mimici lica i borama oko očiju znam da mi govori nešto važno. U kužini smo za trpezom, zaokupljene poslom oko spize ili smo u kamari, ležimo na postelji i razgovaramo.

Nikada joj ne čujem glas, vidim samo usne koje se pomiču. Sve je kao u nijemom, crno-bijelom filmu. Baba je nekad vesela, rumenih obraza i s grančicom bosiljka iza uha, u drugom snu izgleda zabrinuto, kuhinjski prozori su skroz zamagljeni, a na špaheru je lonac iz kojeg se podiže gusta para. Vruće je, otvaram prozor, zaslijepi me prejaka svjetlost i ja se budim.

* * *

A otok? Eno ga tamo, u svome moru. Godinama ga zaobilazim, na ljetovanja odlazim na Hvar, Brač, Vis... Svi su me tamo prestali očekivati, nagovarati, pozivati.

„Dug je put, ima drugih mista za litovanje“, odgovaram i razgovor se brzo završi.

Pitaju me: „Odakle si?“ Prešućujem. Izdajem se za Splićanku, izjava za javnost uvježbana je godinama ranije. Nekada kažem i istinu, hvalim se. Otok je na dobrom glasu, brendira ga kulturna klapska pjesma. Odgovaram na pitanja, tumačim „stranu“ riječ mrkinta: „Oštra hrid, stijena koja strši iz mora.“

Nekada puknem pa virtualno otputujem. Usplahireno pomičem strelicu na Google Viewu: vrzmam se uskim uličicama, odlazim pred vrata groblja, pred nečijom sam kućom i gledam u fasadu. Osjećam se glupo.

Kada bih mogla biti leća kamere koja lebdi nad vremenskom putanjom, spustila bih se u doba kada su baba i unuka iz ove priče, hodajući jedna uz drugu, bile kao dvije barke koje se ljuljaju. Stojim na mulu i slušam.

„Letu danci kao sancu, a godišća kao ništa“, govori baba svaki put kada završi neku svoju priču. Nakon toga se više nema što za reći. Ostanu samo kore misli koje se suše na jakom popodnevnom suncu.

GLOSAR

bagaji – prtljaga

barba – stric, ujak, tetak ili bilo koji stariji muškarac

baščina – imanje u polju

brnjal – plahta od jute ili drugog platna koja se koristi kod branja maslina

bulta – terasa

češvina – hrast crnika, bere se najčešće za ogrjev

dota – miraz

fatiga – rad

ferata – željeznica

fjok – mašna

fjuba – ukosnica

frementun – kukuruz

gospoja gujica – djevojčica ili žena koja se pravi finijom nego što jest

goščica – trava, korov

gujozna – pohlepna

gustirna – bunar

handuč – štala za svinje

hanjule – krpe kojima se omotaju stopala ili cipele pri kopanju

imberlan – lud, trknut, malo munjen

jidan – ljut

kajin – plastično vjedro

kaštradina – suha bravetina ili ovčetina

korta – drvena vanjska vrata kuće

krejanca – poštovanje, pristojnost

kriviti se – plakati

kutišće – kamena kuća u polju

lamin – limeno vjedro kojim se grabi voda u bunaru

lapis – olovka

obitilica – kramp, vrsta motike

orloj – budilica

oštika! – psovka kao izraz prijekora ili čuđenja

pačati se – miješati se

paštroć – bućkuriš, nejestiva mješavina

peča – komad tkanine

perikuloz – osjetljiv

peškarija – ribarnica

pitar – lonac za cvijeće

pošada – kuhinjski nož za jelo

setemana – tjedan

sikirica – jari grah, stara sorta mahunarke

šarturica – krojačica

šug – umak

tavaja – stolnjak

tinel – dnevni boravak

traversa – pregača

turčin – prostorija za kuhanje i pečenje s kaminom, odvojena od ostatka kuće

verdura – zelenje

za kurbu gudu! – psotka

za pasa guca! – psotka

žvelat – okretan, brz

ZAHVALE SE PIŠU NA KRAJU

Počelo je davno, još u staroj dječjoj bilježnici koju sam vukla na ljetovanja i nazad na kontinent. Ništa od nje nije preostalo osim obećanja, zavjeta.

Hvala mojim prijateljima, sačuvanima i izgubljenima.

Zrinki Kolarić koja je printala prvu verziju rukopisa jednog vrućeg srpnja. Ani Opalić i Martini Zvonić na prijateljstvu, muzici i pop-pjesmama, Nadji i Ptitzi koje su me provele kroz dvije teške zagrebačke godine, Maji Mamuli koja je navijala i čitala dok se tekst rađao, Vedrani Bibić koja je splitskim humorom grijala moj inbox, mom najdražem novinskom uredniku Borisu Postnikovu na povjerenju. Željki Horvat Čeč i Filipu Čeču za divne fiumanske dane.

Nikada neću moći dovoljno zahvaliti ni kolegicama: Ivani Maksić na odanosti, podršci i prvim čitanjima, Lamiji Begagić koja umije grliti na daljinu, Lejli Kalamujić koja pomaže drugarski i tiho, Tanji Matijašević na smijanju i sobi s mačkom, Suzani Tratnik, mojoj starijoj sestri po književnom queeru, kolegi Nenadu Stipaniću koji je svojim malim autom po Zagrebu prevezio moj namještaj, Tanji Stupar Trifunović na pandemijskim noćnim chatovima, kolegici Aidi Bagić s kojom sam dijelila nespokoj u danima sumnji i zadovoljstvo u danima progresa, Mariji Ott Franolić na srčanoj podršci u posljednjim fazama nastanka rukopisa. Kolegicama Mirti Maslač i Andrei Anđelinić na fotkama i videima njihovih mačaka, Ivani Rogar na razumijevanju i blagosti.

Paulini Lanceroti koja mi je dala mjesto za život. Maji Nižetić koja ne odustaje od našeg prijateljstva.

Ana-Mariji Vidaković i Nataši Iskri na riječima bodrenja i utjehe u danima padova. Senki Sekulić na otvorenosti i slušanju. Nives Rogoznici na otočkim ljetima i lucidnim uvidima u tekst rukopisa. Virtualnim frendovima na mekoći i poštovanju.

Ekipi slovenske izdavačke kuće Goga iz Novog Mesta na čijoj sam rezidenciji napravila važne promjene u rukopisu i provela predivan lipanj uz rijeku Krku 2019. godine. Ministarstvu kulture i medija RH koje je tromjesečnom novčanom potporom poduprla moj rad na rukopisu romana.

Povjesničaru Tonku Barčotu iz čijih sam radova dobivala uvid o životu ljudi u južnoj

Dalmaciji u prošlom stoljeću. Kolegi piscu Robertu Perišiću na prvom kritičkom čitanju rukopisa, Maši Grdešić na uredničkom radu i psihološkoj potpori na posljednjim dionicama utrke.

Mojoj otočkoj ženskoj porodici: mami Perici i voljenoj baki Vjekoslavi Dragojević Padre.

Nora Verde

Rođena 1974. u Dubrovniku. Završila studij hrvatskog jezika i književnosti u Zadru.

Književnom praksom počinje se baviti kao studentica kada objavljuje prvu knjigu poezije *Sezona bjegova*. Od 2010. književne radove piše i objavljuje pod literarnim imenom Nora Verde. Pjesme i kratke priče objavljivane su joj u nekoliko zbornika u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji.

Piše i uređuje za feministički portal Vox Feminae, vodi i radionice medijske pismenosti za volonterke i volontere te surađuje s nizom hrvatskih i regionalnih medija i portala koji se bave nezavisnom kulturom, medijima, književnošću, glazbom, aktivizmom i ljudskim pravima. Članica je Hrvatskog društva pisaca i Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika.

Objavila pod imenom Antonela Marušić: *Sezona bjegova* (poezija, 1994); pod imenom Nora Verde: *Posudi mi smajl* (proza, 2010), *Do isteka zaliha* (roman, 2013), *O ljubavi, batinama i revoluciji* (proza, 2016), *Moja dota* (roman, 2021).

Biblioteka Online

knjiga 299

Nora Verde

MOJA DOTA

drugo izdanje

© 2026 Nora Verde

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2026

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Glavni urednik

Krešimir Pintarić

Urednik

Davor Ivankovac

Fotografija

Наталія Котович / Pexels.com

Objavljeno

23. kolovoza 2026.

ISBN 978-953-374-466-7 (HTML)

ISBN 978-953-374-467-4 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-374-468-1 (PDF)

Prvo izdanje

Naklada Oceanmore, Zagreb, 2021.

Knjiga je objavljena uz financijsku podršku Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Mišljenja izražena u ovoj knjizi odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajališta ustanova koje pružaju financijsku podršku.